C

సిపిగుడారతపర్వ

మహాభారతము

ఆది

(శ్రీమన్మహాభారతకథామృతము)

మొదటి భాగము

వ్యాస

మహర్షి ప్రణీతము, మహా, మిశ్ర

C.I

934
VEN

శ్రీవిజయలక్ష్మి ప్రెస్, కాకినాడ.

B

AUALOIBLG

ప్రాచీన భారతవర్ష

మహర్షుల చరిత్రలు

(శ్రీ మహర్షి జీవిత కథామృతము)

★

మొదటి భాగము

★

V.R. NARLA MEMORIAL LIBRARY
V.R.NARLA
D.P.R.I.
Acc. No.
11813

గ్రంథకర్త:
విద్వాన్
బులుసు వేంకటేశ్వరులు, ఎం. ఏ.,

★

1959

A

విషయసూచిక

1. అగస్త్యమహర్షి

1 అగస్త్యుని జన్మకథ 1
2 అగస్త్యుని బాల్యము 4
3 అగస్త్యునికిఁ బితృదేవతల యాదేశము 5
4 అగస్త్యుని వివాహము ,,
5 వాతాపీల్వలమర్దనము 7
6 అగస్త్యుఁడు కవేరకన్యను వివాహమగుట 9
7 అగస్త్యుఁడు సముద్రోదకము నాపోశనించుట 11
8 అగస్త్యుఁడు శ్రీరామున కుపకరించుట 13
9 అగస్త్యమహర్షి నహుషుని శపించుట 16
10 అగస్త్యమహర్షి ద్వాదశ వార్షికయజ్ఞము 18
11 దేవత లగస్త్యునికైవెదకుట 19
12 అగస్త్యాశ్రమవర్ణనము 20
13 దేవత లగస్త్యుని గొల్చుట 21
14 బృహస్పతి అగస్త్యునితో వచ్చినపనిఁ దెల్పుట ,,
15 వింధ్యగర్వాపహరణము 22
16 అగస్త్యుఁడు దక్షిణకాశికిఁ బోవుట 23
17 అగస్త్యకృతలక్ష్మీస్తోత్రము 24
18 లోపాముద్రాగస్త్య సంవాదము 26
19 కుమారాగస్త్య సంవాదము 27
20 అగస్త్యవ్యాసుల వృత్తాంతము 28
21 అగస్త్యుఁడు భూభారము తగ్గించుట 29
22 అగస్త్యుఁ డింద్రద్యుమ్నుని శపించుట 30
23 అగస్త్యుఁడు మణిమంతుని శపించుట 31
24 అగస్త్యుఁడు భద్రాశ్వు ననుగ్రహించుట 32
25 అగస్త్యగీత;అగస్త్యసంహిత 33
26 అగస్త్యార్ఘ్యప్రదానవిధానము 35

2. అత్రిమహర్షి

1 అత్రిజననము 37
2 అత్రితపోనియతి ,,
3 అత్రిమహర్షి వివాహము 39
4 త్రివర్తు లనస్తాయుసు వరము నొందుట 40
5 అత్రిమహర్షి సంతానమునస్తే తపముచేయుట 41

V.R. NARLA MEMORIAL LIBRARY
V.R. NARLA D.P.R.I.
Acc. No.

6 అత్రిమహర్షికి లోకోత్తర పురుము లుదయించుట 41

7 అత్రిమహర్షి పృథుచక్రవర్తి కడ కేఁగుట 42

8 అత్రిమహర్షి సూర్యచంద్రుల రక్షించి రాక్షసుల భస్మము చేయుట 44

9 అత్రిమహర్షి సీతారాముల కాతిథ్య మిచ్చుట ,,

10 అత్రిమహర్షి యపరిగ్రహ వ్రతపాలనము 45

11 అత్రిసంహిత 46

12 అత్రిస్మృతి 47

3. అష్టావక్రమహర్షి

1 ఏకపాదుఁ డష్టావక్రుని శపించుట 49

2 ఏకపాదుఁడు జలమజ్జితుఁ డగుట 50

3 అష్టావక్రుఁ డుదయించి తండ్రిని రక్షించుట ,,

4 అష్టావక్రుఁడు నిర్వక్రుఁడై సుందరుఁడగుట 52

5 అష్టావక్రుని వివాహ వృత్తాంతము 53

6 అష్టావక్రుఁడు రంభాదులను శపించుట 57

7 అష్టావక్రుఁడు భగీరథుని దీవించుట 57

8 అష్టావక్రుని పూర్వజన్మకథ 58

9 అష్టావక్రసంహిత 62

4. ఋష్యశృంగమహర్షి

1 ఋష్యశృంగుని జననము 64

2 రోమపాదుని వృత్తాంతము 65

3 సర్వకళాపూర్ణాదివేశ్యలు ఋష్యశృంగునిగొనిపోవుట 66

4 శాంతాఋష్యశృంగుల వివాహము 68

5 శాంతాఋష్యశృంగు లయోధ్య కేఁగుట 69

6 ఋష్యశృంగుఁడు దశరథునిచే నశ్వమేధపుత్రి కామేష్టులఁ జేయించుట 70

7 ఋష్యశృంగుని ద్వాదశ వార్షిక యాగము 72

8 ఋష్యశృంగ స్మృతి ,,

5. కపిలమహర్షి

1 కపిలుని జననము 75

2 కపిలమహర్షి తండ్రికిఁ గర్తవ్యము బోధించుట 75

3 కపిలమహర్షి దేవహూతికి మోక్షమొసఁగుట 76

4 కపిలమహర్షి వేదప్రామాణ్య బుద్ధి 77

5 కపిలమహర్షి పుండరీకు ననుగ్రహించుట 78

6 కపిలమహర్షి సగరపుత్త్రులను భస్మముచేయుట 80

7 కపిలమహర్షి యశ్వశిరునకు విశ్వరూపము చూపి కటాక్షించుట 81

8 కపిలుని సాంఖ్యసిద్ధాంతము 83

9 కపిలుని భక్తియోగము 85

10 కపిలమహర్షి రావణునకు విశ్వరూపము చూపుట ,,

6. కశ్యపమహర్షి

1 కశ్యపమహర్షి సంతానము 88

2 కశ్యపప్రజాపతికిఁ గద్రూ వినతలవలని సంతతి 89

3 కశ్యపుఁడు గరుత్మంతు నాశీర్వదించుట 90

4 భూమి కాశ్యపి యనఁ బరగిన విధము 91

5 కశ్యపుఁడు భూమిని రాజులకుఁ బంచియిచ్చుట 92

6 కశ్యపుఁ డదితివలన వామనునిఁ గనుట 93

7 కశ్యపుఁడే వసుదేవుఁడు దశరథుఁడు నగుట 94

8 కశ్యపునివలన దితికి మరుద్గణము పుట్టుట 97

9 కశ్యపుని జ్ఞానబోధ 98

10 కశ్యప స్మృతి 99

11 కశ్యప గీతలు ,,

7. గౌతమమహర్షి

1 అహల్యాగౌతముల వివాహ వృత్తాంతము 101

2 గౌతమమహర్షి క్షామసమయమున ప్రజాసంరక్షణము చేయుట 102

3 గౌతముఁడు తన్నుఁజూచి యసూయపడిన బ్రాహ్మణుల శపించుట 105

4 గౌతమమహర్షి గంగను భూమికిఁ దెచ్చుట 106

5 గౌతముఁ డహల్య కొసఁగిన సంతానము 107

6 గౌతముఁ డహల్యా శక్రుల శపించుట 108

7 గౌతముఁడు బ్రహ్మదత్తును శపించుట 111

8 గౌతమ ధర్మసూత్రస్మృతి న్యాయ సంహితలు ,,

8. చ్యవనమహర్షి

1 చ్యవనుఁడు జన్మించి పులో
ముని భస్మముచేయుట 113

2 చ్యవనుని తపోనిరతి 115

3 చ్యవనుఁడు సుకన్యను
వివాహమాడుట ,,

4 చ్యవనుఁడు నవయౌవనుఁ
డగుట 116

5 చ్యవనుఁ డాశ్వినులను
సోమపీథులఁజేయుట 118

6 చ్యవనుఁ డింద్రునకు
గర్వభంగము చేయుట ,,

7 చ్యవనుఁడు సుకన్యకుఁ
బుత్త్రుల ననుగ్రహిం
చుట 120

8 చ్యవనుఁడు నహుషు
ననుగ్రహించుట 121

9 చ్యవనమహర్షి కుశిక భూప
తిని బరీక్షించుట 122

10 పామొకటి చ్యవనుని పాతా
ళమున కీడ్చుకొనిపోవుట 124

11 చ్యవనుఁడు లవణాసుర
వధకుఁ గారకుఁడగుట 126

12 సింహావలోకనము 127

9. జమదగ్నిమహర్షి

1 జమదగ్ని జననవృత్తాం
తము 128

2 జమదగ్ని రేణుకను
వివాహమగుట 130

3 జమదగ్ని సూర్యుని
శపించుట ,,

4 పరశురాముని పితృభక్తి 133

5 జమదగ్ని కార్తవీర్యునిఁ
జంపిన పరశురాముని
శిక్షించుట 134

6 జమదగ్ని పితృదేవతల
శాపమున నకులమై
పుట్టిన వృత్తాంతము 137

10. దత్తాత్రేయమహర్షి

1 దత్తాత్రేయుని జననము 139

2 దత్తాత్రేయుని ప్రవర్తనము 140

3 దత్తాత్రేయుఁడు జంభాది
రాక్షసులఁ జంపించుట 141

4 దత్తాత్రేయుఁడు కార్తవీ
ర్యార్జునుఁ గటాక్షించుట 143

5 దత్తాత్రేయుఁ డలర్కునకు
జ్ఞానము బోధించుట 145

11. దధీచిమహర్షి

1 దధీచి జననము 149

2 దధీచికి సారస్వతుఁడు జనించిన విషయము ,,

3 దధీచి కింద్రుఁడు నేర్పిన శాస్త్రముల వృత్తాంతము 150

4 దధీచి క్షుపుల పరస్పర వైరము 151

5 దధీచి క్షుపుని విష్ణుని నిందించి గెల్చుట 152

6 దధీచి దక్షుని శపించుట 154

7 దధీచి దేవతల యస్త్రశస్త్ర ముల మ్రింగుట 155

8 దధీచి దేవకార్యమునకై దేహము త్యజించుట 156

9 దధీచికిఁ బిప్పలాదుఁ డుద్భవించిన విధము 157

12. దుర్వాసోమహర్షి

1 దుర్వాసుని జననప్రకా రము 159

2 దుర్వాసుని తపశ్శక్తి 160

3 దుర్వాసుఁ డింద్రుని శపించుట ,,

4 దుర్వాసుఁడు సుప్రతీకు ననుగ్రహించుట 163

5 దుర్వాసుఁడు తిలోత్తమా సాహసికుల శపించుట 164

6 దుర్వాసుఁడు వపు వసు నచ్చరను శపించుట ,,

7 దుర్వాసుని వివాహము 165

8 దుర్వాసుఁడు భార్యను భస్మముచేయుట ,,

9 పౌర్వుఁడు దుర్వాసుని శపించుట 166

10 దుర్వాసుఁ డంబరీషుని కడఁ బరిభవింపఁబడుట ,,

11 దుర్వాసుఁడు శబరతాపసుని బరీక్షించి వరములొసఁ గుట 167

12 దుర్వాసుఁడు ముద్గలున కతిథి యగుట 168

13 దుర్వాసోమహర్షి కుంతీ దేవికి వరమొసఁగుట 169

14 దుర్వాసుఁడు యోగమా యను వివాహమగుట ,,

15 దుర్వాసునికిఁ బార్వతి శ్రీకృష్ణుని గుఱించి తెల్పుట 170

16 దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణుని యాదవులను శపించుట 171

17 దుర్వాసుఁడు పాండవుల కతిథి యగుట 172

18 దుర్వాసుని యాధిక్యము 175

19 తుదిమాట 176

నివేదనము

౧

శ్రీమద్భారతధరణీ
ప్రామాణిక ఋషివరేణ్య భవ్యోత్ఫుల్ల
శ్రీమానిత పాదాబ్జ ర
జోమాధురి చేరుఁగాక ! సుహృదంతరమున్.

౨

జ్ఞానుల్ భారతభాగ్య దేవతలు వి
జ్ఞానప్రవిష్టాత్మ లున్
మౌనిశ్రేష్ఠులు వారిఁ గొల్చి మఱి జ
న్మం బింక లేకుండఁ ద
న్నానాదివ్యచరిత్రముల్ తడవి సం
ధానించి యీ సత్కృతిన్
జ్ఞానైకాత్ములు మద్గురూత్తములకున్
సద్భక్తి నర్పించెదన్.

౩

సాకారమహేశ్వరది
వ్యాకారుఁడు సద్గురుం డహా ! కృతిపతి త
ల్లోకేశుఁ జేరి కృతిసతి
చేకొనుతన్ భుక్తి ముక్తి చిరజీవినియై !

అవతారిక

"నమ ఋషిభ్యో మంత్రకృద్భ్య మంత్రపతిభ్యో
మామామృషయో మంత్రకృతో మంత్రపతయః పరా
దుర్మాహ మృషీ న్మంత్రకృతో మంత్రపతీన్పరాదాం."

"మంత్రద్రష్టలు మంత్రపతులు నగు మహర్షులకు నమ స్కారము. వారు నన్ను విడువకుందురుగాక ! నేను వారిని విడువకుందునుగాక !"

—: కృష్ణయజుర్వేదము.

భారతదేశమున జన్మించిన ప్రతివ్యక్తికిని బరమ పావను లగు భారతమహర్షులు త్రికాలస్మరణీయులు; భుక్తిముక్తిప్రదాతలు. ఆధ్యాత్మికౌన్నత్యమున, జ్ఞానప్రకాశమున, విజ్ఞానవిశేషమున, ధర్మ పరిచయమున, సర్వవిషయములందును భారతవర్షమునకే కాక యావత్ప్రపంచమునకును భారతమహర్షులే భిక్షాప్రదాతలు. విశ్వసం సృష్టికిని దత్స్థితికిని వారే కారణభూతులు. అట్టిమహర్షులసంతతిని జనించుటచేతనే భారతీయుఁడు విశిష్టసౌభాగ్యవిలసితుఁడై విఖ్యాతీ గుట కధికారము గడించియున్నాఁడు. ఆమహర్షుల వరాశీర్వచన బలముచేతనే నాఁటికిని నేఁటికిని నిఁక నేనాఁటికిని జ్ఞానతేజమును బ్రసరింపఁజేయుట కొక్కభారతీయుఁడే యర్హుఁడై యున్నాఁడు. ప్రపంచగురుత్వము వహించుట కాతఁడే సమర్థుఁడు. అజ్ఞానాంధ కారబంధుర మగు పాశ్చాత్య ప్రపంచమున విజ్ఞానప్రదీపమునకు భారతమహర్షులనే యాశ్రయింపక తప్పదు.

V.R. NARLA MEMORIAL
D.P.I. NARLA
V.R. NARLA

అట్టి మహామహులగు మహర్షుల జీవితవిశేషము లెఱుఁ
గుటకు వారి నాదర్శముగాఁ గైకొనుటకుఁ గుతూహల పడని
భారతీయుఁ డుండఁడు. కాని వారి జీవితవిశేషము లేకముఖముగా
నొకేచోటఁ గాక వివిధ పురాణాంతర్గతములై జిజ్ఞాసువుల కలభ్యము
లగుచున్నవి. మఱియు సమన్వయశక్తి వివిధపురాణ పరిశీలనా
సామర్థ్యము లేని వారి కవి కొన్ని పరస్పరవిరుద్ధములుగను నర్థ
రహితములుగను దోఁచుచుండుటలో నాశ్చర్యము లేదు. వివిధ
పురాణవిదు లగు విద్వద్వతంసు లీవైరుధ్యములను వైతొలఁగించి
సమన్వయ మొనరించి యేకముఖముగా నింతవఱ కేభాషలోను
గొనిరాకపోవుట తీఱనికొఱఁతయే యనక తప్పదు. ఈపరిస్థితిలో
భగవత్ప్రేరితుఁడనై మహర్షులపైఁ గల భక్తితాత్పర్యము లూఁత
గాఁ గొని బహుపురాణ ప్రామాణ్యము ననుసరించి యీగ్రంథ
మును సంధానించితిని.

మానవపరిపూర్ణతకు సత్యాహింసశౌచదయాగుణములకు
నింద్రియనిగ్రహము, తపోబలము, నాత్మజయము మున్నగువాని
కన్నిటికి మన ప్రాచీనభారతవర్ష మహర్షులే యెన్నియుగములకైన
నాదర్శప్రాయములు. వారిజీవితోపదేశములు నిత్యమననపాత్రములు
ఐహికాముష్మికఫలప్రదములు.

ఇట్లు, బుధజనవిధేయుఁడు,
బులుసు వేంకటేశ్వరులు.

అగస్త్యస్తుతి

"ప్రణవపంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబుఁ
గడదాఁక నెఱిఁగిన కఱతలాని
వాతాపిదైత్య నిల్వలునితోఁ గూడంగ
జఠరాగ్ని వేల్చినసవనకర్తఁ
గోపించి నహుషునిఁ గుంభీనసంబుగా
హుంకార మిచ్చినయుగ్రతేజు
వానకాలమునాఁడు వండువట్టిననీటి
కాలుష్య ముడిపెడుకతకఫలముఁ

బాండుభసితత్రిపుండ్రాంకఫాలభాగు
భద్రరుద్రాక్షమాలికాభరితవక్షు"
వింధ్యగర్వాపహారి నాపీతజలధి
నయ్యగస్త్యమహర్షి నే నభినుతింతు.

[శ్రీకాశీఖండము ఆ. ౧౬ం]

అత్రిస్తుతి

అంభోజగర్భహృదంభోజసంభవు
జంఘాదిదైత్యసంస్తంభయితుని,
వనితాజనానీకఘనశిరోరత్న మా
యనసూయఁ జెట్ట పట్టినగృహస్థుఁ,
జంద్రదుర్వాసోమునీంద్రదత్తాత్రేయ
ఋషిచంద్రములఁ గన్న ఋషివతంసు
ధర్మశాస్త్రానేకమర్మజ్ఞు, నిర్మల
కర్మరహస్య సత్కర్మనిరతు

బహుతపోధనసంయుతు, నిహతనిఖిల
కామరోషాదిశత్రు, దివ్యామలాత్మ
తత్త్వమూర్తిని, సప్తర్షిసత్త్వమహితు,
నత్రిఋషిఁగొల్తు నెపు డిహాముత్రములకు.

అష్టావక్రస్తుతి

మాతృగర్భమునందె మహితవేదవ్రాత
మరసె నెవ్వాఁడట్టి యురువివేకి
యేకపాదసుజాత లేమహాత్మ్ముని గని
ధన్యాత్ములై రట్టి తపసిదిట్ట
జనకరాజర్షి యేజ్ఞానిబోధనముచే
విజ్ఞుఁడై వెలసె నావిబుధవరుఁడు
సద్బ్రహ్మచర్యదీక్షాదక్షుఁడై యెవ్వఁ
డలఘుకీర్తిని గాంచె నామహర్షి
సుప్రభాకాంతపతి యెవ్వఁ డాప్రభావుఁ
డమలవిజ్ఞానమూర్తి గృహస్థ రత్న
మతిపవిత్రుఁ డష్టావక్రుఁ డామహర్షి
కంజలి ఘటించి స్మరియింతు నహరహంబు.

ఋష్యశృంగస్తుతి

సంగత మైనభక్తిని బ్రశంస యొనర్తు "నధీత వేదవే
దాంగుని సర్వసంయమిముఖాబ్జపతంగుని నిర్జితేంద్రియా
సంగుని లిప్తభూతిలసదంగుని సద్గుణసంగునిన్ వ్రతా
భంగుని సంతతోదితతపఃకృతిరంగుని ఋష్యశృంగునిన్."

[భాస్కరరామాయణము. బాల.౯౩]

కపిలస్తుతి

కపిలమహర్షి రూపమునఁ
గర్దమమౌనికి దేవహూతియం
దపరిమితప్రభావమున
నర్మిలిఁ బుట్టి తరింప వారు సాం
ఖ్యపథము లోకమందుఁ బర
మాత్మ్మనుగ్రహపాత్ర మంచుఁ జూ
పి పయిని భక్తిమార్గమును
బెంపుగఁ జేసినవిష్ణుఁ గొల్చెదన్.

కశ్యపస్తుతి

"శ్రీవిష్ణుపదభక్తిఁ జెలఁగుసప్తర్షి చం
ద్రములలో మున్నెన్నఁ దగినమేటి
దిత్యదిత్యాదిసాధ్వీశిరోరత్నంబు
లను బ్రేమఁ జెట్టవట్టిన గృహస్థు
కమలాప్త భుజగేంద్ర ఖగరాజిరోహిణీ
కన్యకారమణులఁ గన్న తండ్రి
రాముచే దానధారాపూర్వముగ భూత
ధాత్రి గ్రహించిన శ్రోత్రియుండు
తోయరుహసంభవునకుఁ బౌత్రుఁడు మరీచి
పుత్రుఁడు విచిత్రగుణమణిపాత్రుఁ డఖిల
వేదవేదాంతతత్త్వవివేకశాలి
మహిమఁ జెలువొందుకశ్యపమౌనిఁ"గొల్తు.

[దశావతారచరిత్రము. 3 అ. ౪ ప.]

గౌతమస్తుతి

కరముల్ మోడ్చి నుతింతు భక్తి "సురగం
గాపూతతోయార్ద్రికా
స్వరమూర్తిన్ గతధూమసంజ్వలితస
జ్జ్వాలాగ్ని కల్పున్ సురా
సురదుర్ధర్షుని నక్షిపాదు రచిత
శ్రుత్యర్థవాద్య వ్రతా
విరళామోదు సుధీయుతుం బ్రతిహతా
విద్యాతమున్ గౌతమున్"

[భాస్కరరామాయణము. బాల. ౫-౨౪.]

చ్యవనస్తుతి

భృగువంశాంబుధిచంద్రుఁడై తపమునన్ విశ్వప్రభావాఢ్యుఁడై
సుగుణాలంకృత యౌసుకన్యసతియై శుశ్రూషలం జేయఁగా
జగదుద్ధారకు లౌసుతుల్ గలుగ శశ్వద్యోగమార్గంబునన్
సుగతింగాంచినపావనాత్మఁజ్యవనున్ గొల్తున్ మహర్షీంద్రునిన్.

జమదగ్నిస్తుతి

జమదగ్నిన్, బరమారివీరనిజహృత్సంబంధషడ్వర్గమున్
విమలాత్మాద్భుతసత్తపఃఫలమునన్ విధ్వస్తముంజేసి తా
నమలోదాత్తమనీషచేఁ బరమధర్మానీకసంరక్షణన్
సమతన్ గీర్తిని గాంచినాతనిఁ బ్రశంసన్ గొల్తునక్రాంతమున్.

దత్తాత్రేయస్తుతి

"నిజగర్భగత జగన్నిచయ మారయు లీల
నంతర్ముఖాపాంగుఁ డైనవాని
నలి నజాండావృత్తి నాభివీధికి నేర్పు
రీతి నక్షిసరంబుఁ ద్రిప్పువాని
శ్రుతు లాత్మయంద నిల్చుటఁ దెల్పు తెఱఁగున
నవరుద్ధనిశ్వాసుఁ డైనవానిఁ
దనపూనినధరిత్రికి నలోలత ఘటించు
పగిది జటిలవృత్తిఁ బరగువాని
బ్రాక్తనస్వీయదామోదరత్వ మెఱుఁగఁ
జేయుగతి యోగపట్టికఁ జెలఁగువాని
యోగముద్రికఁ సూచితాద్భుతచరిత్రుఁ
డైనవాని దత్తాత్రేయమౌనిఁ గొలుతు."

[చంద్రభానుచరిత్రము. ౧ ఆ. ౪౬]

దధీచిస్తుతి

ఆతులతపోధనుండు చ్యవనాత్మజరత్నము దేవకార్యసం
గతికి నిజాస్థి లిచ్చినయకల్మషదానమహావ్రతుండు పా
ర్వతిని దృణీకరించుటఁ బరాత్పరుఁ దిట్టుట దక్షు నల్గి శా
పతిమిరబద్ధుఁ జేసినప్రభావవిలాసి దధీచిఁ గొల్చెదన్.

దుర్వాసస్తుతి

"అనుభావశక్తి బ్రహ్మాదుల నొకపూరి
పుడకకుఁ గైకోనిపోతరీఁడు
ఘనకోపవాణిజ్యమునఁ దపోవిత్తజా
లముఁ గూడఁబెట్టెడులాబగాఁడు
తనరథంబునకు మాధవసత్యభామల
గుట్టాలఁ జేసినకోడిగీఁడు
యతిసతీకులరత్న మనసూయకడుపున
మునుమునఁ బుట్టినముద్దులాఁడు
సకలకల్యాణకరుఁడు సాక్షాదనంగ
హరుఁడు నిర్మలతత్త్వ విద్యావిచార
ణావిలాసుఁడు దుర్వాసుఁ" డావరిష్ఠు
నధికనిష్ఠ భజింతుఁ బ్రత్యహము భక్తి.

[వరాహపురాణము, ౨౫ అ, ౧౮౦]

మహర్షుల చరిత్రలు

అగస్త్యమహర్షి

శ్రీమంత మగు భరతఖండము పుణ్యతపోనిలయము. కావుననే పరమ పవిత్రము. ఇందు జన్మించి తపోమహిమచే సృష్టి స్థితిలయకారు లైనవారే మహర్షులు. వీరు విశ్వ సంరక్షణమునకై త్రిమూర్తులకృత్యములు నిర్వహింప సమర్థులగుటేకాక త్రిమూర్తులకు నార్తిసమయముల నుద్ధారకులు సంరక్షకులు నైనపరాత్పరులు. ఇట్టి మహామహులఁ గని యుండుటచేతనే భారతవర్ష మార్షభారత మనియు నార్యావర్త మనియు విఖ్యాతి గడించెను.

ఇట్టి పరమపవిత్రవర్తనులు బ్రహ్మవిద్యానవద్యులు పరమేశ్వరకల్పులు నగు భారతబ్రహ్మర్షులలో నగస్త్యమహర్షి యగ్రేసరుఁడు. ఈతఁడు వసిష్ఠమహర్షికి సహజన్ముఁడు. త్రికాలవేది, భక్తిజ్ఞానయోగవిరాగనిధి, గృహస్థరత్నము.

అగస్త్యుని జన్మకథ

ఈ పరమపురుషునిజన్మకథ కడుఁ బవిత్రమైనది. మహాపురుషులయు మహానదులయు జన్మగాథలు చిత్రాతిచిత్రములేకదా!

తొల్లి మహేంద్రుఁడు దేవతలను బాధించుతారకాదు లగు రాక్షసులను జంపవలసిన దని అగ్నికి వాయుదేవునకు నాజ్ఞాపించెను. వాయువు సాయమున అగ్ని రాక్షసుల నెల్లరిని నిశ్శేషముగా నాశ

నము చేయుచుండెను. అంత, వారు భయపడి సముద్రముఁ జొచ్చిరి. వారిబాధ తొలఁగినదికదా యని అగ్నివాయువులు ఉపేక్షాభావమున నుండిరి.

కాని, కొంతకాల మైనపిదప రాక్షసులు రాత్రిసమయము లందు వచ్చి దేవతలను, మునులను, మానవులను నానావిధముల బాధించి పోయి పగటివేళల సముద్రములో దాగికొనుచుండిరి. ఇట్లు పండ్రెండువేల సంవత్సరములు రాక్షసులు ప్రవర్తించి పెక్కండ్ర నుక్కడంచిరి. దాన లోకోపద్రవ మేర్పడెను.

మహేంద్రుఁడు మండిపడి అగ్ని వాయువులఁ బిలిపించి "అగ్నిహోత్రా! వాయుదేవా! తారకాదిరాక్షసులను జంపుఁడని మీకు నేను విధించితిని. మీరు వారిని జంపక విడుచుటవలన లోక మున కింతకీడు మూడినది. గతజలసేతుబంధనము వలదు. ఇప్పు డైన మీరు సముద్రు నింకించి యందు దాగియున్న యారాక్షసు లను భస్మముచేయుఁ" డని యాజ్ఞాపించెను.

అందులకు వారు "దేవేంద్రా! సముద్రము నెండఁగొట్టుట వలన, అందు జీవించు అనంతమైన జీవరాశి నశించును. అది మహాదోషము. కావున, రాక్షసనాశనమునకు మఱియొక యుపాయ మూహింపు" మని కోరిరి. ఇంద్రుఁడందులకు వారిపైఁ గోపించి "ఏమేమి? మీరు నాయాజ్ఞ ధిక్కరించి మేరమీరుదురా? కానిండు. దానికి ఫలిత మనుభవింపుఁడు. మీ రిరువురు భూమిపై నొక యచేతనపదార్థమునుండి మునులై పుట్టుఁ" డని శపించెను.

ఆపిమ్మట విష్ణుమూర్తి ధర్ముని సుతులగు నరనారాయణుల యవతారమెత్తి గంధమాదనపర్వతమున నుగ్రతప మొనరించు చుండెను. ఆనరనారాయణుల అపూర్వతపో వైభవమున కసూయ

పడి యింద్రుడు తత్తపోవిఘ్నముఁ గలిగింపుఁ డని మన్మథ వసంతుల కాజ్ఞాపించెను. మహేంద్రునాజ్ఞ నౌదలధరించి వారిరు వురు పెక్కురప్సరసలను దీసికొని వెళ్ళి తమకళానైపుణ్యముఁ బ్రకటించి నరనారాయణులకుఁ దపోభంగ మొనరించిరి. అంత, నారాయణుఁ డెంతయు నచ్చెరువు గొలుపునట్లు తనతొడనుండి యొక్కజగన్మోహినిని బుట్టించెను. నారాయణుని యూరువునుండి పుట్టుటచే ఆమెకు "ఊర్వశి" అనుపేరు కలిగెను.

ఆయూర్వశిని జూడఁగనే సూర్యున కామెపైఁ గోరిక కలిగెను. తనతో సుఖింప నాతఁ డామెను దనలోకమునకు రమ్మ నెను. ఆమె వల్లెయని యాతని లోకమునకుఁ బోవుచుండ దారిలో వరుణదేవుఁ డామెను జూచి మోహించి "తరుణీ! నీమీఁద నామాన సము నిలిచినది. నీవు నాలోకమునకు వచ్చి నాతో సుఖింపు"మని కోరెను. అందుల కామె "దేవా! న న్నిదివఱకే సూర్యదేవుఁడు కామించి తనలోకమునకు రమ్మని కోరెను. ఆతని కోరిక దీర్చు టకై నే నేగుచుంటి" నని సమాధానము చెప్పెను.

వరుణుఁ డది విని "కాంతా! నీస్వాంతము నాపై నిలిపి పొమ్ము. నా కదియే పది వే" లనెను. అందుల కామె యంగీక రించి మనసున వరుణుని స్మరించుచు సూర్యునికడ కేఁగెను. ఆతఁ డామెభావమును గ్రహించి "ఓసీ! ఒక పురుషుని మనమునఁ దల పోయుచు నింకొకపురుషుని గవగూడ వచ్చితివా? ఇంతకన్న స్త్రీ చేయఁగలయధికాపరాధము లేదు. ఈదోషమునకు నీవు భూలోక మున బుధపుత్రుఁ డగు పురూరవునకుఁ బత్నివిగా జనింపుము. పొ"మ్మని శపించెను. ఆశాపమువాతఁబడి యామె వెడలిపోయెను.

కాని, మిత్రావరుణులకుఁ గామోపశమనము కాదయ్యెను. అమోఘవీర్య లగునామహానీయులకు వీర్యపతనము కానుండెను. 'ఇది యేమి ! ఆశ్చర్య' మని వా రాలోచింపఁగా మహేంద్రుఁడు అగ్నివాయువుల కిచ్చినశాపము, అగ్ని సూర్యుని, వాయువు వరుణుని బ్రవేశించి మునిజన్మ మందఁగోరుట, వారికిఁ దేటతెలమయ్యెను. అది గ్రహించి వారు స్ఖలనముఁ గోరుతమవీర్యములను స్తంభింపఁజేయ నిచ్చగింపక, లోకసంరక్షణార్థము ఒకజలపూర్ణ కలశమునఁ దమవీర్యముల విడిచి యథేచ్ఛముగా వెడలిపోయిరి. కాలక్రమమున ఆజలకలశమునుండి అద్భుతతేజస్వులై బ్రహ్మవర్చస ముట్టిపడ అగస్త్యుఁడు, వసిష్ఠుఁడు నుద్భవించిరి.

ఈకారణముచేతనే వీ రిరువురకును 'కలశజు' లని 'కుంభసంభవు' లని 'ఔర్వశేయు' లని 'మిత్రావరుణపుత్త్రు' లని 'వహ్నిమారుతసంభవు' లని పేరువచ్చెను. *

అగస్త్యనిబాల్యము

ఈరీతి జన్మించినయగస్త్యుఁడు క్రమముగా శుక్లపక్ష చంద్రునివలె దేదీప్యమానుఁడగుచుండెను. ఆతఁడు బాల్యమునుండియు మహానిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై బ్రహ్మచర్యము చేయుచు నిరుపమానతపస్సంపదచే విరాజిలఁ జొచ్చెను. బాల్యముననే యాతనికుపనయనాదిసంస్కారములను, బ్రణవపంచాక్షరీ మంత్రోపదేశమును దేవతలే యొనరించిరి. ఆతఁడు పిదప నిష్ఠాతిశయమున బ్రహ్మచర్యపాలనము నుగ్రతపస్సు చేయుచుండెను. అందు నిరాహారుఁడు, నిర్జితేంద్రియుఁడు, నిర్ధూతకల్మషుఁడునై నానాఁటి కాతఁడు దివ్యతేజస్వి యయ్యెను.

---

* పద్మపురాణము సృష్టిఖండము. భారతము-అరణ్యపర్వము.

అగస్త్యునికిఁబితృదేవతలయాదేశము

ఇట్లుండ నొకనాఁడరణ్యములో సంచరించుచు నొక సల్లకీ వృక్షశాఖ నధోముఖులై వ్రేలుచున్నకొందఱు మునీశ్వరులం జూచి యగస్త్యుఁడు "మహాత్ములారా! ఇపుడు మీరీదురవస్థలో నుండుటకుఁ గారణ మేమి? ఇంతకు మీ రెవరో యానతిం" డని వేఁడు కొనెను. అంత వారు విస్పష్టముగా "నాయనా! మే మన్యులము గాము, పితృగణదేవతలము. నీవు పుత్త్రులను బౌత్త్రులను గాంచి తప్పక మాకూర్ధ్వలోకముల నొసంగఁజాలుదు వని చిరకాలము నుండి కొండంతయాశతో నున్నాము. కాని, నీ వట్లు చేయక బ్రహ్మచర్యాశ్రమముననే యుండుట మా కీభరింపరాని వేదనకు నిట్టిదుస్థితికిని గారణ మైనది. కావున, నీవు మాకోరికఁ జెల్లించి యూర్ధ్వలోకముల బ్రసాదింపవే" యని వేఁడుకొనిరి. ఈమాటలు విన్న యగస్త్యుఁడును దనపితరులదుస్థితికి జాలిగొని "మహాత్ములారా: పితృ దేవతలారా! మీ కోరిక సిద్ధింపఁజేసెదను. నమ్ముఁడు. కులమున నెప్పటికైన నొకయుత్తముఁడు జనించి యూర్ధ్వలోకగతులొసంగు నని యెదురుచూచుపితరులఋణముఁ దీర్చని యా వంశజునిజన్మమేల? కాల్పనా? కావున, మీపం పొనర్చెద" నని యగస్త్యుఁడు వారియాశీస్సులఁ గొని యాశ్రమమున కేఁగెను.

అగస్త్యునివివాహము

పితృదేవతలయాదేశము శిరసావహింపఁ దీవ్రముగఁ గోరినయగస్త్యుఁడు తనతపశ్శక్తిచేఁ బుత్త్రికాముఁడగువిదర్భరాజునకు జక్కని చుక్కయగు నొకకూఁతురు కలుగునట్లు వరమిచ్చెను. ఈవరమున విదర్భరాజునకుఁ గూఁతురు కలిగెను.

ఆమె లోపాముద్ర యనునామమునఁ దలిదండ్రుల గారాపు బిడ్డయై జలమున విలసిల్లునలినివలె, వినీతునం దొప్పు లక్ష్మినిఁ బోలి, యుద్యుక్తునం దొప్పువిద్యరీతి దినదినవర్ధమానయై రూపగుణ సౌజన్యముల నప్రతిమానముగా ననురూపకన్యకాశతమున నొప్పు చుండ నొకనాఁ డగస్త్యమహర్షి విదర్భరాజుకడ కేతెంచెను. ఉచిత మర్యాదల నందిన పిదప లోపాముద్రను దన కిచ్చి వివాహము చేయు మని యగస్త్యుఁ డాతని నడిగెను. అందుల కయ్యో !

"నారలు గట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో
భారమునం గృశుండయిన బ్రాహ్మణుఁడీలలితాంగిఁబెండ్లియై
నారలుగట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో
భారము దాల్చియుండుమని పంపక మిన్నకయుండ నేర్చునే ?

ఎటీఁగి యెటీఁగి దీని నెట్లోఁగ నగు భోగ
యోగ్యయైనయది పయోజనేత్ర
యీనినాఁడు శాపమిచ్చుఁగా కీముని
యేల సైఁచు నింక నెట్టు లొక్కొ ?"

(భార. ఆర. ఎ, 3౨౬, 3౨౭)

యని విదర్భనరేంద్రుఁడు సంశయ భీతచిత్తుఁడై యుండఁగా లోపా ముద్ర వచ్చి యామునివరుని వివాహమగుటయే తన యభీప్సిత మని తెలిపెను. అందులకు విదర్భధారుణీపతి యెంతయు సంతసిల్లి విధ్యుక్తముగా లోపాముద్రాగస్త్యమహర్షులవివాహ మతివైభవము తో జరపెను. ఈవివాహప్రదేశము నాఁటినుండి "సిద్ధతీర్థ"మను పేర మహాతీర్థ ప్రదేశముగా లోకప్రసిద్ధి గాంచెను. పిమ్మట నగస్త్యుఁడు లోపాముద్రను వల్కలాజినధారిణిఁ జేసి తోడ్కొనిపోయి గంగా

ద్వారమున నొక్కయాశ్రమమును నిర్మించుకొని గార్హస్థ్యధర్మములు నిర్వర్తించుచుఁ దపోవృత్తి నుండెను.

ఆజన్మసిద్ధులై యావిర్భవించియు మనమహర్షులు లోకసంగ్రహమునకును సాధుసజ్జనుల కనువర్తనసాధనము లగునాదర్శజీవితమును జూపుటకును యథావిధిగా బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు నిర్వర్తించుచునే నిరంతరదైవచింతనమున నెగడెడివారు. అట్లే యగస్త్యుఁడు విశ్వశ్రేయమునకే వివాహమాడి కాలక్రమమున సహధర్మచారిణి సతీతిలకము నగులోపాముద్రయందుఁ బుత్రులఁ బడసి పితరులఋణమునుదీర్చి దనధర్మమును నిర్వర్తింపఁ దలఁచెను.

ఈకారణమున నొకనాఁ డగస్త్యుఁడు లోపాముద్రా సంగమమపేక్షింప నామె తనకు సమస్తాభరణములు సున్నిత వస్త్రములు కావలయు ననియాతనిఁ గోరెను. అగస్త్యుఁ డాపనికై తపోధనమును వ్యయింప నొల్లక శ్రుతర్వుఁ డనురాజుకడ కేఁగి యాతనికి సరిపోఁగా నేమేని ధన మున్నఁ దన కిమ్మని కోరెను. ఆతనికడ నాతనికి సరిపోవుధనమే యుండుటచే నిరువురును గలిసి బ్రధ్నశ్వుని కడ కేఁగి యర్థించిరి. అతనికడ నాతనికి సరిపడుధనమే యుండుటచే మువ్వురును గలిసి త్రసదస్యుఁడను రాజుకడ కరుదెంచి యర్థించిరి. అతఁడు నట్టిస్థితియందే యుండ నల్వురుఁ గలిసి యిల్వలుఁ డనురాక్షసునికడ కేతెంచిరి.

వాతాపీల్వలమర్దనము

మణిమతీపురాధిపతి యగునిల్వలుఁడు విఖ్యాతబలుఁడు. ఆతనితమ్ముఁడు వాతాపి కామరూపి. ఒకనాఁ డిల్వలుఁ డుత్తమ బ్రాహ్మణు నొకనిఁ దనకు సకలకామసిద్ధికర మగు మంత్ర ముపదేశింపు మని కోరి విఫలుఁడై తనతమ్ముని మేఁకను జేసి వధించి

యామాంస మాబ్రాహ్మణునకు భోజనమున, బెట్టి భోజనానంత రము తమ్ముని, బిలిచెను. వాతాపి యాబ్రాహ్మణునికడుపు ద్రవ్చి బయటకు వచ్చెను. ఆద్విజు,డు వెంటచే మరణించెను. ఈరీతి నది మొదలు తనకడ కతిథులుగా వచ్చుబ్రాహ్మణుల, జంపుట యిల్వలు నకు, బరిపాటి యాయెను.

నా, డగస్త్యు, డాముప్పురు రాజులతో నిల్వలున కతిథి యాయెను. యథాపూర్వముగా నిల్వలు,డు వాతాపిని మే,కను జేసి చంపి వండి యామాంసము నగస్త్యునకు, బెట్టించెను. ఆముప్పురు రాజులు నీవిషయ మగస్త్యునకు, జెప్పినను వినక యాత,డు నా,డు కంతముదా,క భుజించెను. ఇల్వలు,డును దా నెప్పటియట్లే తమ్ముని, బిల్చి పెటీంగి యగస్త్యు,డును "జీర్ణం జీర్ణం వాతాపిజీర్ణ" మ్మని కడుపు, దడవికొనుచు గట్టిని త్రేన్చిన వాతాపి జీర్ణమైపోయెను. ఇల్వలు,డు నాశ్చర్య మంది కుక్కినపేనువలె మాటాడక వచ్చిన పని యడిగి యా రాజుల కపరిమితధనమును బసి,డియు నిచ్చి యగస్త్యునకు విరావ సురావము లనుగుట్టములు, బూన్చిన హేమ మయరథము, ఇరువదివేల పాడియావులు, ఇరువదివేల గద్దెల బంగారము నిచ్చెను. ఆధనసంపదలతో, అగస్త్యునితో రాజులతో నిండిన రథమును గుట్టములు తాల్చి యగస్త్యాశ్రమమునకు, దక్ష ణమే వేగముగా, బోయి చేరెను. రాజర్షి లగస్త్యుని వీడ్కొని చనిరి.

వాతాపి నట్లును బ్రాహ్మణహంత యగునిల్వలుని దరువా తను నగస్త్యు,డు రూపుమాపి 'వాతాపీల్వలమర్దను,' డను నామ మును ధరించెను. అగస్త్యు, డాధనముతో లోపాముద్ర కోరిన సమస్తాభరణములు నొసగి యనేకరమ్యవస్త్రము లిచ్చి పిమ్మట,

బదుగుర(బోలు సుతులు నూర్వురు కావలెనా ? నూర్వుర(బోలు సుతులు పదిమంది కావలెనా ? లేక వేవురకు సరిపడు నొక్క-కుమా రు(డు కావలెనా ? యని యాదరముతో భార్య నడిగెను. ఆమె వేవుర(బోలెడువాని నొక్క-ని(గోరికొనెను. ఆమెకోరిక యను గ్రహించి యగస్త్యు(డు తపోవ్రతమున నుండెను. పిమ్మట లోపా ముద్ర గర్భవతి కా(గా(గాలక్రమమున నామెకు ననవద్యు(డగు ద్భధస్యు(డనుకుమారు(డుదయించెను. ద్భధస్యు(డు పెరిగి పెద్ద వా(డైన పిదప నాతనికి(దేజస్వి యను కుమారు(డు పుట్టెను. ఈప్రకార మగస్త్యు(డు పుత్త్రిపౌత్రవంతు(డై పితరులకు(బుణ్య లోక గతుల నొనగూర్చెను. *

అగస్త్యు(డు కవేరకన్యను వివాహమగుట

తొల్లి యొకనా(డు బ్రహ్మదేవు(డగస్త్యాశ్రమమున కేతెం చెను. అగస్త్యు(డు శ్రద్ధాభక్తులతో విరించి కర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి సుఖాసీను(జేసి "చతురానన ! మహాతపఃప్రభావమునన్నైన నలభ్య దర్శను(డ వగునీవు నాయింటి కేతెంచుట నాయదృష్టము. మహాత్ము లూరక రారు గదా ! ఇట్లు నీవు నాపై(గటాక్షము చూపినందులకు సదా కృతజ్ఞు(డను, ఏమి యానతి !" యని వినయవిధేయతలతో బ్రహ్మ నడిగెను. సృష్టికర్త "మహనీయతపోనిధీ ! నీవంటి యుత్తమమహర్షుల మూలమునసే కదా విశ్వస్థితి సాధ్యమైనది ! మహర్షికల్పు లనవరతము మాకు(బూజ్యులు స్మరణీయులు(గదా ! ఇ(క నా వచ్చినపని యొకటి కలదు. పూర్వ మొకప్పుడు కవేరు(డనురాజర్షి పరమశివుని(గూర్చి మహాతపస్సు చేయ(గా నాత(డు ప్రత్యక్షమై కవేరునికోరిక యడిగెను. కవేరు(డు భయభక్తి

---

* భారతము, ఆరణ్యపర్వము.

తాత్పర్యములతోఁ దనకు ముక్తి ని మ్మనికోరెను. ఈశ్వరుఁ డాలోచించి యాపని విరించి సిద్ధింపఁజేయును గాన నాతనిఁగూర్చి తపింపు మని చెప్పి వెడలిపోయెను. కవేరుఁ డానందముతో నన్నుం గుఱించి ఘోర తపస్సు చేయఁగా నేను బ్రత్యక్షమై యాతని వాంఛా సంసిద్ధికి నాకుమారి యగు విష్ణుమాయ యాతనికిఁ గూఁతురై జన్మించునని చెప్పి పోతిని. తరువాతఁ గవేరునకుఁ బుత్త్రిక జన్మించినది. ఆమె యిపుడు తండ్రికి ముక్తి నొసఁగుటకై యుగ్ర తపస్సు చేయుచున్నది. ఆమెయొకయంశమే నీభార్య యగు లోపా ముద్రగాఁ దొల్లి నేను సృష్టించితిని. లోపాముద్రను నీవు వివాహ మాడితివి. ఈకవేరకన్యను సైతము నీవు వివాహమాడవలయును. దానివలన నీకు నామెకును శ్రేయమగు" నని వేఁడుకొనెను. అగస్త్యుఁడు "చతుర్ముఖా! నీ వింతగాఁ జెప్పవలయునా? నీయాజ్ఞ నా కవశ్యానుష్ఠేయముకదా!" యని విరించిని బంపివైచి యగస్త్యుఁడు కవేరకన్యాన్వేషణమునకై బయలుదేఱెను.

తపఃకార్శ్యముచే దివ్యసుందరముగ నొప్పు కవేరకన్య నగస్త్యుఁడు సమీపింప నామె యగస్త్యునిపాదారవిందములపైఁ బడి, "మహాత్మా! త్రిలోకపూజ్యు లగు తమదివ్య దర్శనమునఁ బునీత నైతిని, తమకృపాకటాక్షములఁ బజీపి నాయాతిథ్య మంగీకరించి ననుఁ గృతార్థను జేయవే!" యని వేఁడుకొనియెను. అగస్త్యుఁడు "తరుణీమణీ! నే నేతత్కార్యార్థమే నిను వలచి వచ్చియున్నాను. కాన నన్నుఁ బరిణయమాడు" మని యడిగెను. కవేరకన్య "తేజో నిధీ! నాకంతటి భాగ్యమే కలిగినఁ గావలసినదేమి! ఇంతకును దాము లోపాముద్రాపరిపూర్ణపార్శ్వులుగదా! ఇఁక నా కెటఁ దావున్నది? అదియునుగాక నే ననతికాలముననే నదినై పోవు

చున్నాను. నావలన దమ కెట్టిసుఖము గల్గు?" నని యడిగెను. అగస్త్యుడు "కాంతామణీ! లోపాముద్ర నీయంశముచేతనే జనించి నది. కావున నందు సంశయింప బనిలేదు. ఇక నీవు నదివైనను నీపత్నీత్వము నా కాకాంక్షితమే" యని బదులు చెప్పెను. కవేర తనయ యనుమతించి యగస్త్యుని వివాహ మైనవెంటనే నది యయ్యెను. అగస్త్యు డామెను దనకమండలువున నుంచుకొనెను. ఈక వేరతనయయే తరువాత గొంతకాలమునకు వింధ్య గర్వాప రణార్థ మగస్త్యుడు పోవుచు దనకమండలువును శిష్యుల గొని తెమ్మని చెప్పి పోగా సహ్యపర్వతసమీపమున నగస్త్యుడు లేకుండుట జూచి తనకార్యము జ్ఞప్తికి రాగా నామె నదియై నేలపై బడి ప్రవహించి పోయెను. ఈనదియే కావేరీనది. ఈనది యందు స్నానము చేయుటతోడనే కవేరరాజర్షి సద్యోముక్తి నందెను. *

అగస్త్యుడు సముద్రోదకము నాపోశనించుట

కృతయుగమున నొకప్పుడు వృత్రుడను రాక్షసుడు కాల కేయాదులతో గలిసి యింద్రుని జయించి వేల్పుల బాధించు చుండగా వారు బ్రహ్మకడ కేగి మొఱవెట్టుకొనిరి. బ్రహ్మ వారితో దధీచికడ కేగి యాతనియస్థుల గొని వృత్రు నింద్రుడు జయించు నని తెల్పగా సరస్వతీతీరమున కరిగి వారు దధీచిని బ్రార్థించిరి. దధీచి దేవహితార్థమై ప్రాణములు విడువగా నాతనియస్థులను దేవత లాయుధములుగా గ్రహించిరి. త్వష్ట యిచ్చిన వజ్రాయుధ ముచే నింద్రుడు వృత్రునిం జంపెను. కాని, కాలకేయగణములు పగ లెల్ల సముద్రములో దాగి రాత్రివేళల బ్రాహ్మణుల జంపి

---

* స్కాందపురాణము. తులాకావేరీ మాహాత్మ్యము.

వేయఁ దొడఁగిరి. విద్యాతపోయుక్తులై ధర్మచరితులైనఋషులఁ జంపినఁగాని జగమున కపాయము వాటిల్ల దని కాలకేయాదులు వసిష్ఠాశ్రమమున నూటతొంబదియేడ్గురను, చ్యవనాశ్రమమున నూర్వురను, భరద్వాజాశ్రమమున నిరువదుంద్రను బ్రహ్మవిదుల భక్షించిరి. ఇట్లుపద్రవముఁ గొని తెచ్చు కాలకేయుల నెట్లు వధించుటో తెలియక యింద్రయమాగ్ని వరుణకుబేరాదు లెల్లరును విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించిరి. విష్ణుమూర్తి వారిమొఱ లాలించి యగస్త్యమహర్షి యాసముద్ర జలములఁ బానము చేయఁగలఁ డనియు నపుడు రాక్షసులు బయలు పడఁగా వారిని జంపుఁ డనియుఁ జెప్పి పంపివేసెను. వెంటనే యమరు లగస్త్యుపాలి కేఁగి స్తుతించి తమ వచ్చిన పని నెఱిఁగించిరి. అగస్త్యుఁడును దేవహితార్థమై యమరగణముఁ గూడి మహర్షి యక్షిగణములు తన్ననుసరింప వచ్చి సముద్రము నొక్కసారిగా నాపోశనించెను. త్రిజగజ్జను లచ్చెరువందిరి. దేవయక్షిగణము లభినందించెను, అంతఁ గాల కేయగణములు బయలుపడఁగానే దేవతలు విజృంభించి యసురులనిశ్శేషము చేసి "పీతసముద్రుఁ" డని యగస్త్య నెంతయుఁ గీర్తించిరి. పిదప వా రాతనిని

"మునినాథ! నీయనుగ్రహ
మున నిగ్రహ ముడిగె నఖిల భువనంబుల కి
వ్వనధిఁ బయఃపూర్ణముగా
నొనరింపుము నీవ కాని యొరు లోప రిలన్"

ఇది యనేకజంతువుల కాశ్రయము. కాన, రిక్తమై యుండరాదు. తిరిగి పూరింపు మని వేఁడుకొనిరి. కాని, అగస్త్యుఁడు "దేవతలారా! ఈసముద్రజల మంతయు నాకిదివఱకే జీర్ణమయి

పోయినది. * నే నిపుడు మూత్రద్వారమునుండి పూరింపఁగల"నని యట్లుచేసెను. ఈకారణముననే నాఁటినుండి సముద్రజల ముప్పన యయ్యెను; పర్వదినములఁదక్క స్నానపానాదుల కనర్హ మయ్యెను.

అగస్త్యుఁడు శ్రీరామున కుపకరించుట

అగస్త్యుఁ డాపిమ్మట ఘోరతపోనియమమును బాటింప దండకావనమధ్యమున నొకయాశ్రమము నిర్మించుకొని యందుం డెను. ఆసమయముననే శ్రీరామచంద్రుఁ డరణ్యవాసముచేయుచు శరభంగుఁడు మందకర్ణి మున్నగుమహర్షులను దర్శించి సీతాలక్ష్మణ సమేతుఁడై వారిచేఁ బూజింపఁబడి సుతీక్ష్ణమునీశ్వరు నాశ్రమమున కేఁగెను, అచటఁ గొంతకాలముండి తరువాత శ్రీరాముఁ డగస్త్యాశ్రమమునకు సతీసహోదరులతో నేతెంచెను. అగస్త్యమహర్షి శ్రీరామలక్ష్మణులఁ గౌఁగిట జేర్చి మూర్ధఘ్రాణ మొనరించి యాశీర్వదించి, పురోభాగమున నున్నసీతామహాసాధ్వి నభినందించి మువ్వురకు నతిథిసత్కారములఁ జేసి యానందించెను, అప్పటి కగస్త్యుఁడు వానప్రస్థాశ్రమమున నుండుటచేఁ దదుచితముగా శ్రీరా మాదులఁ బూజించి శ్రీరామునకు దివ్యమైన ఖడ్గయుగ్మము, వైష్ణవ మైన విల్లు, ఆమోఘబాణములు, అక్షయమైనఅమ్ములపొది, ఇచ్చి గౌతమీతీరమునఁ గల పంచవటియం దాశ్రమము నిర్మించు కొనియుండుట శ్రేయస్కరమని సూచించెను. సీతాలక్ష్మణసహితుఁ డగు శ్రీరాముఁ డగస్త్యు ననేక వందనములతో స్తుతించి ముందు నకుఁ బయనమై పోయెను.

---

* "ఇది స్కాందపురాణమున, భారతారణ్యపర్వమునఁ గలగాథ. "నిశ్శేష పీతోజ్ఝితసింధురాజః" అని రఘువంశము.

తరువాత గొంతకాలమునకు శ్రీరామరావణుల ఘోర యుద్ధకాలమున రాముడు రావణతీవ్ర బాణములచే ముంపబడి భావికర్తవ్యము మఱచి యున్నతరుణమున నగస్త్యుడు శ్రీరాముని సన్నిధి కేతెంచి శ్రీరాముడు విష్ణుమూర్తి యగుట జ్ఞప్తికి దెచ్చి యాతనియనంతప్రభావమును గీర్తించెను. పిమ్మట శ్రీరామునకు నిఖిలజయప్రదమును నిఖిలైశ్వర్యమంగళసౌఖ్యావహమును సకల దురితదూరీకరణచణమునగునాదిత్యహృదయ మనుపుణ్యమహాస్తవ మును సాదరముగా నుపదేశించి శ్రీరామున కుత్సాహము విజృం భింపఁ జేసెను.

ఆదిత్యహృదయము

"రశ్మిమంతం సముద్యంతం దేవాసుర నమస్కృతం
పూజయస్వ వివస్వంతం భాస్కరం భువనేశ్వరం.
సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీ రశ్మిభావనః
ఏష దేవాసుర గణాన్ లోకాన్ పాతి గభస్తిభిః.
ఏష బ్రహ్మచ విష్ణుశ్చ శివస్స్కందః ప్రజాపతిః
మహేంద్రో ధనదః కాలో యమస్సోమో హ్యపాంపతిః.
పితరో వసవస్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః
వాయుర్వహ్నిః ప్రజాప్రాణా ఋతుకర్తా ప్రభాకరః.
ఆదిత్య స్సవితా సూర్యః ఖగః పూషా గభస్తిమాన్
సువర్ణ సదృశో భానుః హిరణ్యరేతా దివాకరః.
హరిదశ్వ స్సహస్రార్చిః సప్తసప్తిర్మరీచిమాన్
తిమిరోన్మథనశ్శంభుః త్వష్టా మార్తాండ అంశుమాన్.
హిరణ్యగర్భ శ్శిశిరః తపనో భాస్కరో రవిః
అగ్నిగర్భోదితేః పుత్త్రః శంఖః శిశిరనాశనః.

వ్యోమనాధ స్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపారగః
ఘనవృష్టి రపాం మిత్రో వింధ్య వీథీప్లవంగమః.
ఆతపీ మండలీ మృత్యుః పింగళస్సర్వతాపనః
కవిర్విశ్వో మహాతేజా రక్తస్సర్వభవోద్భవః.
నక్షత్రగ్రహతారణా మధిపో విశ్వభావనః
తేజసామపి తేజస్వీ ద్వాదశాత్మన్న మోఽస్తుతే.
నమః పూర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః
జ్యోతిర్గణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః.
జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమోనమః
నమోనమస్సహస్రాంశో ఆదిత్యాయ నమోనమః.
నమఉగ్రాయ వీరాయ సారంగాయ నమోనమః
నమః పద్మప్రబోధాయ మార్తాండాయ నమోనమః.
బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యాయాదిత్యవర్చసే
భాస్వతే సర్వభక్షాయ రౌద్రాయ వపుషే నమః.
తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నాయామి తాత్మనే
కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాంపతయే నమః.
తప్తచామీ కరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్మణే
నమః తమోభి నిఘ్నాయ రుచయే లోకసాక్షిణే.
నాశయత్యేషవై భూతం తదేవ సృజతి ప్రభుః
పాయత్యేష తపత్యేష వర్షత్యేష గభస్తిభిః.
ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః
ఏష చైవాగ్నిహోత్రంచ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రిణామ్.
వేదాశ్చ క్రతవశ్చైవ క్రతూనాం ఫలమేవచ
యానికృత్యాని లోకేషు సర్వఏష రవిః ప్రభుః."

ఈ ఆదిత్యహృదయపారాయణముచే శ్రీరాముఁ డచిర కాలముననే శత్రునిర్మూలనమున విజయలక్ష్మి నందఁగల్గెను.

శ్రీరాముఁడు రావణుని జయించినపిమ్మట నయోధ్యాపుర మునఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డైనతఱిఁ గణ్వాదిమహర్షులతో నగస్త్య మహర్షియు శ్రీరాముని జూడ నేఁగి యాతని సంస్తుతించిన, శ్రీరాముఁడు రావణాదులజననవిజయాది వృత్తాంతముల నడుగఁగా నగస్త్యుఁ డాతని కెల్ల వినిపించెను. మఱియొకప్పుడు సీతాదేవి వాల్మీక్యాశ్రమమునఁ గుశలవులఁ గన్న పిదపఁ బుష్పవిమానా రూఢుఁడై పోవుచు శ్రీరాముఁ డగస్త్యాశ్రమమున కేతెంచెను. అగస్త్యమహర్షి తాను జేయుచున్న యాగమును బూర్తిచేసి శ్రీరా ముని బూజించి యొకవిచిత్ర రత్నమయనవ్యవిభూషణము నొసఁగఁగా శ్రీరాముఁ డది యెట్లు వచ్చె ననియు దానిని దాను గ్రహింప వచ్చునా యనియు నగస్త్య నడిగెను. అగస్త్యుఁడు శ్వేతుఁ డను రాజర్షి వృత్తాంతముఁ జెప్పి యాతఁడే యాభూషణమును దన కిచ్చె ననియు నృపాలున కెవ్వ రే మిచ్చినను గైకొనవచ్చు ననియుఁ జెప్పెను. శ్రీరాముఁ డానందముతో దానిం గైకొని ధరించి దండ కారణ్యవృత్తాంతము జనస్థానవృత్తాంతము నగస్త్యునివల్ల విని యగ స్త్యునిఁ గీర్తించి యయోధ్యకుఁ బోయెను. *

అగస్త్యమహర్షి నహుషుని శపించుట

తొల్లి యొకానొకప్పుడు నహుషుఁ డనురాజు బ్రహ్మవిదుఁడై నూఱుయజ్ఞములు చేసి యుత్తము లగుకుమారులఁ గని దేవత్వము నొంది, యింద్రుఁడు విశ్వరూపునిఁ జంపిన పాపమునకు వెఱచి పాఱిపోఁగా దేవతలయభిమానమును జూఱగొని యింద్రపదవి

---

* రామాయణము

నధిష్ఠించెను. కాని, కాలక్రమమున నైశ్వర్యమదాంధతయు భోగ లాలసతయు వృద్ధికాఁగా నహుషుఁడు శచీదేవితోడిపొత్తు నాకాం క్షించెను. ఉత్తమపతివ్రత యగుశచీదేవి యుపాయ మాలోచించి మునివాహనుఁడై తనకడ కేతెంచినచో నాతనియభీప్సితముఁ దీర్తు నని యాతనికి వర్తమాన మంపెను. నహుషుఁడును వివేకవిహీ నుఁడు నార్యవృత్తిరహితుఁడునై సహస్రోత్తమబ్రాహ్మణధృతమైన బ్రహ్మరథమున నెక్కి బ్రాహ్మణావమానమొనర్చి ప్రసంగవశ మున గోసంప్రోక్షణమందుఁ జెప్పఁబడిన బ్రాహ్మణములైన మం త్రములు తనకుఁ బ్రమాణములు కా వని ఋషులతో వాదించెను. పూర్వాచార్యుల మంత్రములను నిందించుట యజ్ఞానమని యగస్త్యుఁ డనఁగా నహుషుఁడాతనిఁ దలపైఁ దన్నెను. అగస్త్యమహర్షి యట్టి ఘోరదుష్కృతమును జూచి యూరకుండలేక వెంటనే యత్యుగ్రాహివి క మ్మని నహుషునకు శాప మిచ్చెను. తత్క్షణమే నహుషుఁడు శక్రాసనమును బాసి క్రూరసర్పమై వచ్చుచు నగస్త్యుని పాదములపైఁ బడి "మహాత్మా! క్షమింపుము. నే నెంతయుఁ బశ్చా త్తప్తుఁడ నైతిని. బలవద్విధివై పరీత్యముఁ దప్పింప నేరితరము! కావలసిన దైనది. కావున, నాకుఁ బూర్వస్మృతి చెడకుండను, బల వంతము లగు జంతువులు నన్ను ముట్టి బలహీనము లగునట్లును, శాపమోక్షమున కుపాయమును బ్రసాదింపు" మని కృతాంజలియై వేఁడుకొనెను. అగస్త్యుఁడు వెంటనే కరుణించి యాతనివరము లనుగ్రహించెను. ఆహా! మన మహర్షు లెంత దయార్ద్రహృద యులోకదా! పరమబ్రహ్మర్షుల నవమానించిన దుష్కృతమునకు ఘోరశాప మిచ్చి నహుషుని దౌష్ట్యమును బోఁద్రోలిన యగస్త్య మహర్షి పశ్చాత్తప్తుఁడైన యానహుషునే వరమున ననుగ్రహించుట

యాతిని యనంతమహత్వమును జాటుచున్నది. ఇట్టిపవిత్రాత్ములగు మహాశక్తి సంపన్నులఁ గడుపారఁగన్న భారతవర్ష మెంతపవిత్ర మైనదో కదా!

అగస్త్యమహర్షి ద్వాదశవార్షికయజ్ఞము

ఒకానొకప్పు డగస్త్యమహర్షి ద్వాదశవార్షికయజ్ఞ మారంభించెను. ఈమహాయజ్ఞము పండ్రెండు సంవత్సరములు జరిగెను. ఆయజ్ఞమున దివ్యానుభావము గల పరమమునులు ఋత్విజులై నిజప్రౌఢి నఖిలతంత్రములు నడపుచుండిరి. కాని, కొండొకకారణ మున నింద్రుఁడు వర్షింపకుండెను, ఓషధులు వికలత్వము నందెను. ఇది చూచి మునీశ్వరు లగస్త్యునియన్నదానవిధి యెట్లు నెఱవేఱు నో యని భయపడఁ దొడఁగిరి. న్యాయసమ్మతమైన ద్రవ్యమును గాని యెండుద్రవ్యముల నాతఁడు వినియోగింపఁడుకదా! మఱి వానలు లేనిచో మునుల కెట్లీతఁడు భోజనము పెట్టఁగలఁడని వారు సంశయించిరి. అగస్త్యమహర్షి యిది యెఱిఁగి యింద్రుఁడు సకాలమున సువృష్టిఁ గురియింపనినాఁడు తానే వెంటనే యింద్ర పదవి వహించి జగమును బ్రోచెద ననియు లేనిచోఁ ద్రిజగముల నెచట బహుళోదారద్రవ్యకోటు లున్నవో వానినెల్లఁ దెప్పించెద ననియుఁ దనశక్తిసంపన్నతను విశదీకరింప మునివరు లెల్లరు నగస్త్యుఁడు తపోధనము వ్యయింప నక్కఱలేకయే తామే తెచ్చు కొందు మని వంతలు దక్కఁ యాగకార్యము నెఱవేర్ప మొదలిడఁగానే దేవేంద్రుఁ డీసంగతిఁ దెలిసికొని భయభ్రాంతుఁడై కుంభ వృష్టిఁ గురియ నంభోదములఁ బంపి వెంటనే బృహస్పతిని వెంట నిడుకొని వచ్చి వినయవినమితగాత్రుఁడై యగస్త్యుని శరణుచొచ్చి మన్నింప వేఁడుకొనెను. అంత నగస్త్యుఁ డాతనిని గారవించి

యర్చనలిచ్చి శాంతప్రియవచనముల నెల్లరకుఁ బ్రమోదము గల్పించి యింద్రుని బృహస్పతిని బంపివైచెను. తరువాతఁ ద్రిలోకవినుతముగా జన్నము పూర్తియయ్యెను. అగస్త్యుఁడు వినయవిధేయతలతోఁ బరమమును లగుఋత్విజుల కెల్లర కర్చన లిచ్చి యామంత్రించి యపూర్వమాహాత్మ్యము నందెను. *

అగస్త్యుఁడు తారకబ్రహ్మోపదేశము నందుటకై అవిముక్తక్షేత్రమున కరిగి యచట విశ్వేశ్వరుని సేవించుచుండెను.

దేవత లగస్త్యునికై వెదకుట

ఇటు లుండ, వింధ్యపర్వతము మేరుపర్వతముపైఁ గల యసూయ, సూర్యుఁడు తనచుట్టుఁ దిరుగక మేరుపర్వతము చుట్టుఁ దిరుగు ననుకోపము కారణములుగా నొకప్పుడు మిక్కిలి పెరిగి సూర్యచంద్రనక్షత్రములగమనమున కవరోధము కలిగించెను. అందుచే రాత్రిందివము లేర్పఱుపరాక లోకవ్యవహార మాఁగిపోయెను. అపుడు దేవత లెంత ప్రార్థించినను వింధ్యకుఁ గోపముపశమింపదాయెను. వా రంత బ్రహ్మపాలి కరిగి యంతయుఁ జెప్పి తమ్మాఁగాపాడఁ గోరిరి. బ్రహ్మ యాపని తనవలనఁ గా దని, అవిముక్తక్షేత్రమునఁ దపము చేసికొనుచున్న అగస్త్యమహాముని యే వారిని రక్షింప సమర్థుఁడని పోయి యాతని సేవింపుఁ డని తెలిపెను. అది విని దేవతలు బ్రహ్మ చెప్పినచొప్పున బయలుదేఱి భూలోకమునకు దిగి కాశీ పట్టణమునఁ జేరి పిదప :

---

* భారతము, అరణ్యపర్వము.

"పంచాక్షరీమంత్రపారాయణమునకు
నెవ్వానిమానసం బేతుగడయు
దర్భోద్ధతు లగువాతాపీల్వలులకును
వధశిలాస్థాన మెవ్వానికుఁ
ఆది నెవ్వానిదివ్యావతారమునకుఁ
బూర్ణాంబుభాండంబు పురిటీయిల్లు
మెఱసి లోపాముద్ర మేఱుఁగుఁబాలిండ్లపైఁ
బవళించు నెవ్వానిభవ్యమూర్తి
కసరి యెవ్వానికంఠహుంకారరవము
కొండచిలువలకులములోఁ గూల్చె నసుహు
నట్టిపరమమహాతేజు నలఘుతేజు
వెదకి రానందవనములో విబుధమునులు."

(కాశీ. ఖం: ౪౦)

పిమ్మట, నటఁ గాననైన పెద్దలవలనఁ గందువ యెజఁగి సేమ్మ దిగా వా రగస్త్యమహర్షి యాశ్రమమును బ్రవేశించిరి.

అగస్త్యాశ్రమవర్ణనము

అగస్త్యునిపుణ్యాశ్రమములో దివ్యమహిమము లెన్నో విరా జిల్లుచుండెను. అచట నాఁడేనుఁగు తొండమెత్తి సింహపుఁ బిల్లను లాలించును. తనవాఁడిగోళ్ళతోఁ బులి లేడిపిల్ల మొగమెత్తి ముద్దా డును. తోడేలు చింబోతుల బిగికౌఁగిటఁ జేర్చి ప్రేమచూపును. ఆశ్రమప్రాంతమునఁ గలచెట్లతొఱ్ఱలలోనున్న ముంగిసతో నడవిపిల్లి చెలగాటమాడును. ఎండతాఁకువేళ ముంగికి త్రాచుపాము పడగ విప్పి గొడుగుగాఁ బట్టును. అచటి కొండగొఱ్ఱెలు కోతులతోఁ బొత్తు గలిగి

మెలఁగును. ఇట్టివింతలు గల అగస్త్యాశ్రమముఁ గన్న దేవతలు పొందిన యానందాశ్చర్యము లనంతములు.

దేవత లగస్త్యుని గొలుచుట

ఇట్లు కాశీనగరమునకుఁ గ్రోశమాత్రదూరమందు గంగానదీ తీరమున బ్రహ్మలోకమును దలదన్నుచు వెలయు అగస్త్యునిపర్ణ శాలఁ జేరి లోపాముద్రాసహితుఁడగుమహర్షిని దేవతలు కాంచిరి. అగస్త్యమహర్షి యపుడు నిమిషనిమిషమునకు భక్తిపారవశ్యమునఁ బార్వతీవల్లభుని బహుమనోహరకంఠస్వనమునఁ బలుమఱు స్తుతిం చుచుండెను. కొంతసే పామహాత్ముఁడు యోగనిమూఢి నుండి పిదపఁ బ్రసన్నుఁడై ప్రశాంతిముద్ర ధరించి యున్నసమయమున జయ జయధ్వానములతో సురలాతనిఁ జేరి మ్రొక్కి నాతఁ డెదు రేఁగి వారందఱకు సత్కారము లొనర్చి సుఖాసీనులఁ గావించి వచ్చినపని యడిగెను.

బృహస్పతి అగస్త్యునితో వచ్చినపనిఁ దెల్పుట

దేవత లెల్లరికోరికపైని బృహస్పతి అగస్త్యునికి నమస్కరించి స్తుతించి ప్రక్కనున్న లోపాముద్రాసాధ్విని బ్రస్తుతించి యిట్లనెను. "మునిచంద్రా ! నీవు ప్రణవమవు. ఈమె వేదవిద్య. నీవు తపస్సువు. ఈసాధ్వి శాంతి. నీవు ఫలము. ఈమె సక్రియ. నీవు సూర్యుఁడవు. ఈమె చైతన్యలక్ష్మి. నీయందు బ్రహ్మతేజము, ఈమెయందుఁ బతివ్రతాతేజము ప్రజ్వరిల్లు చున్నది. ఈయుభయ తేజఃపుంజము మాకు క్షేమమొసంగును." అని వింధ్యవృత్తాంతము, సూర్యచంద్రాదులగమన మాఁగిపోవుట, దానివలన లోకమునకుఁ గలిగినమహావిపత్తును సమస్తముఁ దెలిపి యావచ్చిన దేవతాధిపు

లను బేరుపేరఁ జూపి వింధ్యగర్వ ముడిపి యిందఱకు మేలు చేయు మని యర్థించెను.

ఆమాటలు విని అగస్త్యుఁడు 'దేవకార్యసిద్ధికి యత్నమొన రించెదను. కాశీపతి యతనిసతి మనపాలఁ గలరుకదా! భయము లేదు పోయి రు'డని వారినెల్లరను వీడ్కొలిపెను. అగస్త్యుని యభ యమునకు వారెల్ల రమితానంద మంది యాతనికిఁ బెక్కునతు లొనర్చి వీడ్కొని నిజనివాసముల కరిగిరి.

వింధ్యగర్వాపహరణము

అగస్త్యుఁడు దేవకార్యనిమిత్తమేయైనను బుణ్యరాశియగు కాశి విడువవలసివచ్చినందులకుఁ బరిపరివిధములఁ బరితపించి లోపాముద్రాసహితుఁడై యందఱి దేవతలయొద్ద సెలవు గైకొని యెట్ట కేల కెట్లో కాశి విడిచి కొంత దవ్వరిగి యొక్కచోఁ జతికి లఁబడి"సాధ్వీ! సుఖదుఃఖములు కారణములేక మానవులకు గలు గవుగదా! పరమసుఖాకర మైనయీకాశీక్షేత్రమును వీడిపోవలసిన దుఃఖప్రాప్తికి మన మేమి చేసితిమి? కాశ్మీరములందుఁ గుంకుమ మనునది దేశాపేక్ష, పగలు పద్మము రాత్రి కలువపూవు వికసించుట కాలాపేక్ష, పుణ్యాత్మునకు సుఖము పాపాత్మునకు దుఃఖము అదృష్టాపేక్ష, సర్వము ఈశ్వరాయత్త మనునది ఈశ్వరాపేక్ష. ఈశ్వరప్రేరణమునఁ గర్మమే సుఖదుఃఖములఁ గూర్చు నని నా యుద్దేశము. ఈశ్వరుఁ డెవనిని రక్షింపఁదలఁచెనో వానిచేఁ బుణ్య కర్మములు చేయించు, ఎవనిని జెఱుపఁదలఁచెనో వానిచేఁ బాప కర్మములే చేయించును. ఈకర్మలకుఁ గారణ మన్న అవిద్యతోఁ గూడినరాగద్వేషాదిక్లేశపంచకము. ఈకర్మఫల మిహపరలోకములఁ బ్రాణు లనుభవించెదరు. కర్మకు హేతువైనక్లేశపంచక మున్నంత

కాలము జన్మము, సుఖదుఃఖభోగము, పునర్జన్మహేతుకరణము ఇవి తప్పవు.” అని పలుతెఱగుల వాపోయి, కాశీ దలఁచి తలఁచి దుఃఖించి తుదకు మరలఁ బ్రయాణము సాగించి వింధ్యపర్వత ప్రాంతము సమీపించెను.

అగస్త్యమహర్షిని దూరమునుండి చూచి వింధ్యపర్వతము వెనుకటివలె నొదిగిపోయెను. వెంటనే లోకోపద్రవము తొలఁగి పోయి గ్రహగమనము లన్నియు మునుపటివలె జరిగెను. అపుడు పురుషాకృతిఁ దాల్చి వింధ్యపర్వతము అగస్త్యమహర్షికి సాష్టాంగము లొనర్చి, అతిథిసత్కారములు చేసి “మహానుభావా! భృత్యునాజ్ఞాపించి కటాక్షింపుమని” మని వేఁడుకొనెను. అగస్త్యుడు “పర్వతరాజా! మాదంపతుల మిరువురము దక్షిణాపథమునఁ దీర్థములాడఁ బోవుచున్నారము. పెద్దల మైతిమి కావున, నీశిరశ్శృంగముల నెక్కి దిగుట మాకుఁ గష్టము. కాన, మేము తిరిగివచ్చు పఱకు నీవు భూమిసమముగ నుండవలయును.” అని పలికెను. “మహాత్మా! చరాచరప్రపంచమున నీయాజ్ఞ చేయనివా రెవరు? అట్లే పడియుండెదను. నన్నుఁ గటాక్షింపు” మని వింధ్యము పలుకఁగా అగస్త్యుఁడు సంతసించి వీడ్కొలిపి ముందునకుఁ బోయెను.

వింధ్యపర్వతము సహజముగఁ గలపెంపుకూడఁగోల్పోయి మద ముడిగి సిగ్గుపడి చచ్చినట్లు పడియుండెను. అసూయా గ్రస్తులగతి యింతేకదా!

అగస్త్యుఁడు దక్షిణకాశికిఁ బోవుట

ఈవిధముగా భువనోపద్రవము నరికట్టి అగస్త్యుఁడు దక్షిణ కాశిఁ గన్నుఁ గాని తన కాశీవియోగబాధ పోఁజాల దని భార్యాసహితుఁడై తీర్థయాత్రలు చేసికొనుచు మందమందప్రయాణముల

గోదావరీతీరమును బట్టి ఆంధ్రదేశముఁ జేరెను. పిదప, నాతఁడు పంపాసరోవరము, దండకారణ్యము దాఁటి పట్టిసము, కోటిపల్లి, పలివెల మున్నగుచోట్ల విడిసి దక్షవాటముఁ జేరి యట భీమేశ్వరుని భజించి సుఖించెను. పరోపకారపరాయణుఁడైన వానికి సంపదలు పుంఖానుపుంఖము సంభవించును. తీర్థస్నాన జపహోమదేవతార్చనాదులు పరోపకారమును దోల నేరవు. పరోపకారముకంటెఁ బరమధర్మము లేదు. లోకోపకార పరాయణుఁడైన అగస్త్యుఁడు దక్షారామమునఁ బరమసౌఖ్యము లనుభవించెను.

పిదప నాతఁడు భార్యాసహితుఁడై వీరభద్రశిఖర మీక్షించి దానివిశేషము లోపాముద్రకుఁ దెలిపి ముందునకుఁ బయనించి కొల్లాపుర మేఁగి యట లక్ష్మీదర్శనముఁ జేసికొనెను.

అగస్త్యకృత లక్ష్మీస్తోత్రము

కొల్లాపురమున అగస్త్యమహర్షి భక్తిభరితుఁడై లక్ష్మి నిట్లు స్తుతించెను. "తల్లీ! నీవు చంద్రునియందు వెన్నెలవు. సూర్యునియందుఁ బ్రకాశమవు. అగ్నియందు దాహశక్తివి. అట్టి కల్యాణమూర్తి వగు నీకు నమస్కారములు. అమ్మా! బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు నీకరుణా ప్రభావముననే సృష్టిస్థితిలయములు జరపుచుందురు. ఇందిరా! పండితుఁడన్నను, శూరుఁడన్నను, వివేకియన్నను, వదాన్యుఁడన్నను, ధన్యుఁడన్నను, మన్మథుఁడన్నను, కళావిదుఁడన్నను, ఏమన్నను నీకటాక్షకలితుఁడేకదా. నీయంశ విశేషమే పురుషునియందు భాగ్యముగను, స్త్రీలయందు విలాసరేఖగను, మఱి సమస్తమునందు సొంపుగను గానవచ్చుచుండును. దేవీ! నీవు కలచోటు రసవంతము, నీవు లేనిచోటు రసహీనము, నీవు కలవాఁడే సమస్తము కలవాఁడు. నీవు లేనివాఁడు ఏమియు లేనివాఁడే.

అబ్ధికన్యా! జలపూర్ణము లగు బంగారుకుండలు తొండములతో నెత్తిపట్టి యిరువంకల నేనుఁగులు నిన్నుఁ గొలుచుచుండఁగా, శంఖపద్మమహాపద్మ మకరాదినిధులు నియమమున ని న్నర్చించు చుండఁగా, వింజామరలు తాల్చి దేవగంధర్వ గుహ్యకాంగనలు నీకు వీచోపు లిచుచుండఁగా, మఱియొక వంక నింద్రాదిదివిజప తులు చేతులు మోడ్చి స్తుతించుచుండఁగా, పద్మమధ్యమున నిండు కొలువుండి యఖిలలోకములను రక్షించు జగజ్జనని వగునీకుఁ గోటి మ్రొక్కులు" అని పెక్కు తెఱఁగుల స్తుతింప లక్ష్మి యాతనికిఁ బ్రత్యక్షమై "ఋషివరా! నీస్తుతికి సంతసించితిని. నీవు రాఁగల యిరువై తొమ్మిదవ ద్వాపరమున వ్యాసుఁడవై వారణాశిలో వేద శాస్త్రపురాణసంహితాధర్మశాస్త్రముల వక్కాణింపఁగలవు. నీ విపు డు తుంగభద్రాతీరమున కరిగి కిష్కింధప్రాంతమునఁ గలస్వామి మల యను నడవిలో నున్న కుమారస్వామిని దర్శించి యతని వలనఁ గాశీప్రశస్తిఁ దెలిసికొని యేఁగుము." అని పలికి లోపా ముద్ర నాదరించి యామెకు బహువిధములగు దివ్యాభరణము లిచ్చి వీడ్కొలిపెను.

ఇట్లు చరితార్థులైన యాదంపతులు పయనించి పయనించి శ్రీశైలముఁ జేరిరి. అట నొక్కచోఁ గూర్చున్నతటి అగస్త్యుఁడు లోపాముద్రకు శ్రీశైల మహత్త్వముం దెలిపి యాపర్వతశిఖర మును జూచినంతమాత్రనే ముక్తి కలుగు నని చెప్పెను. అంత నామె చనవుబలిమిని "నాథా! ఈశిఖరముఁ జూచినంతనే ముక్తి కలుగుచుండఁగా నిఁకఁ జచ్చినఁగాని మోక్షము లేని కాశి కేఁగు టెందులకు"? అని పలికెను.

లోపాముద్రాగస్త్య సంవాదము

మఱియు నామె "దేవా! కొందఱు కేవలవిజ్ఞానము చాలు నందురు. కొందఱు విజ్ఞానసహితమైన కర్మ ముఖ్యమందురు. వ్రత దానక్రతుయోగములు, తపోబ్రహ్మచర్యగార్హస్థ్య వానప్రస్థ సన్న్యాసాశ్రమములు, వేని కవియే ముక్తిప్రదము లందురు. వీని యన్నిటిలో సులభ ముక్తిమార్గము నెలవీయుఁ"డని కోరెను. అగస్త్యుఁడామె కిట్లు బదులుచెప్పెను. సాధ్వీ: శ్రీశైలాదు లన్నియు ముక్తిప్రదములే. ఏలన, నివి కాశీప్రాప్తికరము లగుటవలన. ఇఁకఁగాశియే సాక్షాన్ముక్తిహేతువు. అందుచే నది గొప్పది. ప్రయాగ, నైమిశము, కురుక్షేత్రము, గంగాద్వారము, అవంతిక, అయోధ్య, మధుర, ద్వారక, సరస్వతి, మున్నగునవెల్ల ముక్తికారకము లగు తీర్థములు. నీ కొక్క రహస్యము చెప్పెద. ఈశ్వర కటాక్షము లేకపోయినచోఁ దీర్థయాత్ర చేయవలెనను బుద్ధియే పుట్టదు. తీర్థయాత్రాకాంక్ష లేనిచోఁ బ్రతిబంధపాపము పోవదు. ఆపాపము నశింపనంతవఱకుఁ గాశీప్రాప్తి లేదు. కాశీవాస యోగము లేనిచో విజ్ఞానము విస్తరింపదు. జ్ఞానమునఁగాని మోక్షము లేదు. వేదాంతవాక్యములవలనఁ బుట్టిన సుజ్ఞానమే జ్ఞానము. మిగిలిన దెల్ల అజ్ఞానము.

తరుణీ! మానస తీర్థములే మోక్షహేతువులు. బాహ్య తీర్థములకంటె నివి మేలు. అవి యేవందువా వినుము. సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, అనసూయ, దానము, దయ, సంతోషము, బ్రహ్మచర్యము, ధైర్యము, యమము, సమత్వము, విజ్ఞానము, ఇవన్నియు మానస తీర్థములు. ఇవి యాడనివారికి బాహ్య తీర్థము లాడుటవలన నించుకంతయైనను ప్రయోజనము లేదు. ఏల

నందువా తీర్థజలములలో మునిఁగినంతనే మోక్షము కలుగునన్నచో నిత్య మందే యుండు చేఁపలకు, తాఁబేళ్ళకు, మొసళ్ళకు, ముందు మోక్షము కలుగవలెఁగదా ! సుదతీ ! కల్లకుండ యెన్ని మాఱులు కడిగిన శుద్ధి యగును ? అట్లే మానసిక తీర్థము లలవఱచుకొన్నఁ గాని బాహ్యతీర్థప్రయోజనము లేదు. దేహమునందలి యంగము లకువలెఁ దీర్థముల భేదము కలదు. ఎవ్వ రేమిచ్చినను బుచ్చుకొ నకపోవుట, అహంకారము లేకుండుట, కోపముఁ జంపుకొనుట, ఆలస్యము చేయకుండుట, సత్యనిష్ఠ, సమాధానము, శ్రద్ధ, హేతు నిష్ఠ మున్నగునవెల్ల సాంగోపాంగములై ఫలము లిచ్చును. కాని, ఎన్నితీర్థము లైనను కాశీప్రాప్తినే ఈయఁగలవు. కాశికాతీర్థ మాడ నివాఁడు లక్షతీర్థము లాడినను మోక్షలక్ష్మి నందలేఁ" దని యుదా హరణమునకుఁ గొన్నిపూర్వగాథ లామెకుఁ దెలిపెను.

ఆపిమ్మట సతీసహితుఁడై అగస్త్యుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారము లొనరించి ముందున కేఁగి స్వామిమలఁ జేరి యందుఁ గుమారస్వామిని దర్శించెను.

కుమారాగస్త్య సంవాదము

కుమారస్వామి పత్నీసహితుఁ డైన అగస్త్యమహర్షిని రమ్మని కుశలమడిగి కూర్చుండ నియమించి వచ్చినపని యడిగెను. అగస్త్యుఁడు కాశీమాహాత్మ్యమును దెలుపు మని కోరెను. కుమార స్వామి "అయ్యా ! నన్నడిగితివి కాని కాశీమహాత్మ్య మెవ్వరును వర్ణింపఁజాలరు. యథాశక్తిఁ దెలిపెదను. నిన్నుఁ గొల్లాపురలక్ష్మి యిచటికిఁ బుత్తెంచుట యెఱుఁగుదును. కాన, నీ వేవి వినవలతువో కోరుకొ"మ్మనెను. అంత, అగస్తుఁడు కుమారస్వామికి నమస్కరించి కాశికిఁ గల నామములు, విశేషములు తెలుపుమనెను. కుమా

రస్వామి యవి యెల్ల(దెలిపెను. పిదప నాత(డు మణికర్ణికా మాహాత్మ్యము, కాశీతీర్థమాహాత్మ్యము, కాలభైరవచరిత్రము, హరికేశచరిత్రము, జ్ఞానవాపికాతీర్థమాహాత్మ్యము, కళావతికథ, అగస్త్యునకు(దెలిపెను. పిదప, సదాచార నిరూపణము(జేయు మన(గుమారస్వామి ''ఋషీంద్రా! మనువు, అత్రి, భృగువు, భరద్వాజు(డు, యాజ్ఞవల్క్య(డు, ఉశనసు(డు, అంగిరసు(డు, యము(డు, ఆపస్తంబు(డు, సంవర్తు(డు, కాత్యాయను(డు, బృహస్పతి, శాతాతపు(డు, శంఖు(డు, లిఖితు(డు, పరాశరు(డు మున్నగువారు సదాచారము నిరూపించిరి. అవి యెల్ల(దెలుప సాధ్యము కా''దని దిజ్మాత్రముగ(దెలిపెను. పిదప, కాశీనగరమును గుఱించిన సమస్త విషయములు అగస్త్యునకు(గుమారస్వామి తెలిపెను. ఇవియన్నియు విని అగస్త్య(డానందించి సభార్య(డై స్వామినారాధించి నెలవుగైకొని ముందునకు(బయనమై పోయెను. *

అగస్త్య వ్యాసుల వృత్తాంతము

కాశీక్షేత్రమును శపింప(బూనిన కారణమున వ్యాసు(డు శిష్యసమేతు(డై వారాణసీపురమునుండి విశ్వేశ్వరునిచే(ద్రోలివేయ(బడి వచ్చుచుండ(గా లోపాముద్రాసహితు(డగు నగస్త్యమహర్షి యాతని కెదురయ్యెను. ఆఋషిపుంగవు లొకరినొకరు కౌ(గిలించుకొని పరస్పరము కుశలప్రశ్నము లొనరించుకొనిరి. పిదప, సశిష్యు లగువారు తుల్యభాగాతీరమున(గల బిల్వవనము నందలి చలువరాతిన్నెలపై(గూర్చుండి కొంతకాల మిష్టకథావినోదముల(బ్రొద్దుపుచ్చిరి. అనంతరము వ్యాసు(డు కాశి(బాసి వచ్చుటకు(గారణ మే మని యగస్త్య(డడుగ(గా నాత(డంతయు(బూసగ్రు

---

* స్కాందపురాణము, భీమఖండము.

చ్చినట్లు చెప్పి యన్నపూర్ణ యాజ్ఞవలన దక్షిణకాశి యగునక్షెరామ మునకు విచ్చేసితి ననియు భీమేశ్వరుఁడు తన్నుఁగాపాడుఁగదా యని పలికెను. అగస్త్యుఁడు వ్యాసునోదార్చి దక్షెరామమహిమఁ దెలిపి వ్యాసుని కోరికపైఁ దన తపోమహత్త్వముచే నాకాశమున కెగయించి వ్యాసాదుల కగస్త్యుఁడు భీమమండలమును జూపి ఇంద్రేశము, సిద్ధేశ్వరము, యోగీశము, కాలేశ్వరము, శమనేశము, వీరభద్రేశము, బ్రహ్మేశము, కపాలేశ్వరము, కుక్కుటేశము, సోమనాథేశ్వరము, శ్రీమహేశము, రామతీర్థము అను ద్వాదశక్షేత్రములఁ దెలిపి వానినెల్ల వేర్వేఱ నిరూపించి దక్షాధ్వరానలము, అఖిలేష్టసంసిద్ధి, సోమేశ్వరము, హైమవతము, సప్తగోదావరము అను పంచతీర్థములఁ బేర్కొని వానియందెల్ల వ్యాసు నోలలాడిం చెను. ఆతరువాత నాతఁడు వ్యాసునితో భీమేశ్వరాలయముం బ్రవేశించి దాని మహత్త్వమును వేయినోళ్ళఁ దెలిపెను. వ్యాసుఁడు శివు నర్చించి బ్రహ్మానంద మందెను. పిదప, అగస్త్యుఁడు సగౌరవముగా నాతని వీడ్కొని భార్యాసహితుఁడై తన యాశ్రమమునకు వెడలి సుఖముండెను.

పరశురాముఁ డొకప్పు డగస్త్యమహర్షిని దర్శించి యాతనిచేఁ గృష్ణామృత స్తోత్రమును విని కృష్ణకవచధరుఁడై యిరువది యొక్కమాఱు రాజులఁ జంపెను.

అగస్త్యుఁడు భూభారము తగ్గించుట

తొల్లి హిమగిరిపైఁ బార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహము జరుగు చుండఁగా నాకల్యాణమును జూచుటకు యక్ష కిన్నర సిద్ధ కింపురుషులు నెల్లరు వచ్చి బ్రహ్మానందసముద్రమున నోలలాడుచుండిరి. అప్పుడు భూదేవి దక్షిణదిక్కునఁ బైకి లేచుటయు నుత్తరదిశను

లోనికిఁ గ్రుంగిపోవుటయు సంభవించెను. అందఱును భయపడ సాగిరి. అంతఁ బరమేశ్వరుఁ డగస్త్యమహర్షిని బిల్చి "కుంభసం భవా ! ఈయుపద్రవమునుండి కాపాడుటకు నీవు దక్క నన్యులెవ్వ రును గానవచ్చుటలేదు. కావున, నీవు సశిష్యుఁడవై దక్షిణదిక్కు నకుఁ బొమ్ము. అంత భూమి సమమగును. అచటనుండియే నీవును నీశిష్యులును నా కళ్యాణమహోత్సవము చూడఁ గలశక్తి యను గ్రహించితిని. ఆలసింపక పొ" మ్మనెను. అంత నగస్త్యమహర్షి శివునానతిని లోపాముద్రాపరిపూర్ణపార్శ్వుఁడై శిష్యసమేతముగా దక్షిణమునకుఁ బోయెను. అంత భూదేవి భారము తగ్గుటచే యథా పూర్వముగ సమవర్తిని యాయెను. అగస్త్యమహర్షి యట్లు సర్వే శ్వరకటాక్షముఁ బడసి సశిష్యుఁడై లోపాముద్రతో నట నుండియే దివ్యచక్షువులచేఁ బార్వతీ పరమేశ్వరుల కల్యాణమహోత్సవమును గాంచి యానందాంబుధి నోలలాడెను. *

అగస్త్యుఁ డింద్రద్యుమ్నుని శపించుట

పూర్వ మొకప్పుడు ద్రవిడాధీశుఁ డగు నింద్రద్యుమ్నుఁడు వైష్ణవోత్తముఁడై సర్వాత్మఁ డగు నారాయణు నారాధించుచు నొక శైలాగ్రమునఁ బూజాపరతంత్రుఁడై యుండెను. ఒకనాఁ డటకుఁ గలశజుఁ డరుదెంచి నిలిచియుండెను. ఇంద్రద్యుమ్నుఁ డాతనిఁ గాంచియు నేమటిపాటున నిర్లక్ష్యముగా నూరకుండెను. అగస్త్యుఁ డాతని నిర్లక్ష్యబుద్ధికిఁ గినిసి యాతఁడు నీచగజయోనిం బుట్టుఁగా కని శాపోదకమును విడిచెను. ఇంద్రద్యుమ్నుఁ డప్పటి కొడ లెటిఁగి భక్తితాత్పర్యములతో నగస్త్యుని పాదములపైఁ బడి "మహాత్మా ! నేను నిర్లక్ష్యబుద్ధితో లేను. ఈశైలాగ్రభాగమున

---

* శివపురాణము.

నుండి గృహీతమౌననియతితో సర్వాత్మ డైన నారాయణు నూ హించుచు దేహస్మృతి వీడి యుండుటచే నిన్ను గనఁజాలకపోయి తిని. అంతియకాని మఱియొక భావమున నున్నవాఁడను గాను. నన్ను గరుణింపవే!" యని ప్రార్థించెను. అగస్త్యమహర్షియు "నృపాగ్రణీ! నీవిషయము నే నెఱుఁగుదును, ఎట్టిపుణ్యాత్ముడైనను విప్రులఁ గని యిచ్ఛాపూలమునఁ గాని పరేచ్ఛాకారణమునఁగాని యేమఱి గాని యవమానించి రేని యది దుష్కృతమే యగును. నీవు పుణ్యాత్ముఁడవు. నేఁటి విప్రావమానదోషము నిలిచియున్నచో ముందుముందు నీ కది ప్రమాదహేతువగును. ఏతద్దోషపరిహారణా ర్థమై నీవు గజజన్మము నెత్తక తప్పదు. ఇదియ విధివిలసి తము. కాని, నీవు నారాయణ భక్తవరిష్ఠుఁడవు. కనుక గజజన్మ మెత్తియు నీవు నారాయణచరణసేవ నేమఱనికతముననే ముక్తి నందఁగలవు. పొ" మ్మని కలశజుఁడు దనదారిఁ బోయెను. ఇంద్ర ద్యుమ్నుఁ డేనుఁగైపుట్టి యొకకాసారమున జలమును గ్రోలుతఱి నొకమకరముచేఁ బట్టువడి యితఃపర మెఱుఁగక విష్ణుమూర్తినిఁ బ్రార్థింపఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై శాపవిమోచనముఁ జేయ నాతఁ డజ్ఞాన రహితుఁడై విష్ణురూపుఁడై వెలసెను. ఈగజేంద్రమోక్షమే శ్రీమద్భాగవతమందలి గజేంద్రమోక్షణము. *

అగస్త్యుఁడు మణిమంతుని శపించుట

తొల్లి యొకప్పుడు కుశవతి యను పుణ్యనదితీరమున నమరులు సత్రయాగము చేయుచుండిరి. దాని కాహూతుఁడై కుబేరుఁడు పుష్పకవిమానమున శతమహాసంఖ్యల యక్షరాక్షస బలములతో ప్రియసఖుఁడైన మణిమంతుఁ డనువానితోఁ గూడి యాకాశమార్గ

---

* భాగవతము.

మునఁ బోవుచుండెను. దారిలో యమునానది గలచోట నాకసము నఁ బోవు విమానమునుండి మణిమంతుఁ డుమ్మివై చెను. అది యమునానదీతీరమున నూర్ధ్వబాహుఁడై యుగ్రతపము చేయుచున్న అగస్త్యునిపైఁ బడెను.

అగస్త్యుఁడు వెంటనే విమాన మాఁపుచేయ దిగి వచ్చి నమస్కరించిన కుబేరుఁ జూచి 'మూర్ఖుఁడగు నీ మిత్రుఁడు నాపై నుమిసెఁ గావున నాతఁ డొక్కమానవునిచేతఁ జచ్చును. ఆతనిపరివార మైన యీ యక్షరాక్షసగణములెల్ల నా నరుని చేతనే చచ్చు' నని శపించి పొండనెను. కుబేర మణిమంతు లగస్త్యుని గటాక్షింపు మని ప్రార్థించి సెలవుగైకొని పోయిరి.

ఈ యగస్త్య శాపముకతమునసే సౌగంధిక ప్రసవాపహరణ సమయమున మణిమంతుఁడు నాతని పరివారము భీమసేనుని చేతిలోఁ జచ్చిరి. *

అగస్త్యుఁడు భద్రాశ్వ ననుగ్రహించుట

కృతయుగమున నవవర్షములలో నొకవర్షమునకుఁ దనపేర భద్రాశ్వనామధేయంబుఁ గల్పించిన భద్రాశ్వుఁడను రాజు నిజభార్య యగు కాంతిమతీదేవితో నుండ నగస్త్యమహర్షి యేతెంచి యాత నిచే నెన్నో మన్నన లంది పద్మనాభవ్రత సంబంధ మగు దీపమా లికలం గాంచినఫలమున వారాజన్మమున నంతయైశ్వర్యము గాంచి రని వారి పూర్వజన్మవృత్తాంతమును దెలిపి వారి కేతద్వ్రత విధాన మును బోధించి యనుగ్రహించెను.

మఱికొంతకాలమున కాతఁడు పుష్కరతీర్థమున కేఁగి కుమారస్వామిని భజించి వచ్చి భద్రాశ్వునకు మఱికొన్ని వృత్తము

---

* భారతము, అరణ్యపర్వము.

లఁ దెలిపెను. అం దిలావృతవర్షమున నున్నతఱీఁ దనకు నారాయ
ణుఁడు వైకుంఠపురమున నిజభవనమును జూపి "వత్సా! ఈచరా
చరము జలరూపమున నావరించి వరుణాభిధేయుఁడ నగునారాయ
ణుఁడను నేనే. నీవు మద్భక్తుఁడ వగుట దీనిని గంటివి. ఏతద్దర్శన
ఫలముకతన నీ కేకాలమునను జేటు లేదు. పొ" మ్మని వీడ్కొలు
పుటను దెలిపి వాని నాశ్చర్యమగ్ను నొనర్చెను.*

"అగస్త్యగీత;" "అగస్త్యసంహిత."

అగస్త్యమహర్షి లోకోత్తరపురుషుఁడై యాజీవితాంతము జగద్ధితమున్నకై పాటుపడినవిశ్వశ్రేయస్కరుఁడు. మహాభారతమం దలి శాంతిపర్వమున వెలయు నీతని ప్రసిద్ధ మహావిద్యాబోధనమే యగస్త్యగీతానామమునఁ జిరస్థాయియై నిల్చినది. మఱియు, నీమ హర్షి రామచంద్ర విష్ణువామనాద్యవతార పూజావిధానము శాస్త్రోక్త ముగాఁ దెలిపియుండెను. ఇదియే "యగస్త్యసంహిత" యనఁ బరుగుచున్నది.†

అగస్త్యమహర్షి జీవితమంతయుఁ బ్రసిద్ధబ్రహ్మవిదా బోధ కమే యైయున్నది. ఈతని తత్త్వసారమంతయు:

"శివుఁడే దాత శివుండె భోక్త శివుఁడే
చేయున్ మఖాదిక్రియల్
శివుఁడే విశ్వము నే శివుండ...."

నను నద్భుతాద్వైతానుసంధానమునఁ బ్రవ్యక్తమైన దనఁజెల్లును. సతీసహితుఁడై సమస్త తీర్థములఁ గ్రుంకివచ్చి యగస్త్యమహర్షి దేహశుద్ధికి యమనియమాదులకు నవి యవసరములే యైనను:

"తీర్థములు మానసములు ముక్తిప్రదములు"

---

* వరాహపురాణము. † సంస్కృతవాచస్పత్యము.

"బాహ్యతీర్థావళులు ముక్తిఫలము నీవు"
అని తన సాధ్వీమణికిఁ దీర్థపరమార్థమును వెల్లడించినాఁడు.

అగస్త్యుఁ డొసంగిన 'ఆదిత్య కవచము.'

"జపాకుసుమ సంకాశం ద్విభుజం పద్మహస్తకం
సిందూరాంబర మాల్యంచ రక్తగంధానులేపనమ్.
మాణిక్యరత్నఖచిత సర్వాభరణభూషితం
ధ్యాయేత్సతేత్సువర్ణాభం సూర్యస్య కవచం ముదా.
ఘృణిః పాతు శిరోదేశే సూర్యః పాతు లలాటకం
ఆదిత్యో లోచనే పాతు శ్రుతీ పాతు దివాకరః.
ఘ్రాణం పాతు సదా భానుః ముఖం పాతు సదా రవిః
జిహ్వాం పాతు జగన్నేత్రః కంఠం పాతు విభావసుః.
స్కంధౌ గ్రహపతిః పాతు భుజౌ పాతు ప్రభాకరః
కరా వజ్రకరః పాతు హృదయం పాతు భానుమాన్.
మధ్యం పాతు సుసప్తాశ్వో నాభిం పాతు నభోమణిః
ద్వాదశాత్మా కటిం పాతు సవితా పాతు సక్థినీ.
ఊరూ పాతు సురశ్రేష్ఠో జానునీ పాతు భాస్కరః
జంఘే మే పాతు మార్తాండో గుల్ఫౌ పాతు త్విషాంపతిః.
పాదౌ దినమణిః పాతు పాతు మిత్రోఖిలం వపుః.
ఆదిత్య కవచం పుణ్యం అభేద్యం వజ్ర సన్నిభమ్.
సర్వరోగ భయాదిభ్యో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః.
సంవత్సర ముపాసిత్వా సామ్రాజ్య పదవీం లభేత్.
అనేకరత్న సంయుక్తం స్వర్ణమాణిక్య భూషణం
కల్పవృక్ష సమాకీర్ణం కదంబ కుసుమప్రియం
అశేషరోగ శాంత్యర్థం ధ్యాయే దాదిత్య మండలం

సింధూరవర్ణాయ సుమండలాయ సువర్ణరత్నాభరణాయ తుభ్యం
పద్మాది నేత్రేచ సుపంకజాయ బ్రహ్మేంద్ర నారాయణ శంకరాయ
సంరక్తచూర్ణం ససువర్ణతోయం సకుంకుమాభం సకుశంసపుష్పమ్
ప్రదత్త మాదాయచ హేమపాత్రే ప్రశస్తనాదం భగవన్ ప్రసీద."

అగస్త్యుడొనర్చిన 'ఆదిత్యస్తోత్రము'

"ధ్యాయేత్సూర్యమనంతకోటి కిరణం తేజోమయం భాస్కరం
భక్తానా మభయప్రదం దినకరం జ్యోతిర్మయం శంకరమ్
ఆదిత్యం జగదీశమచ్యుత మజం త్రైలోక్య చూడామణిం
భక్తాభీష్ట వరప్రదం దినమణిం మార్తాండ మాద్యం శుభమ్
కాలాత్మా సర్వభూతాత్మా వేదాత్మా విశ్వతోముఖః
జన్మ మృత్యు జరావ్యాధి సంసార భయనాశనః
బ్రహ్మ స్వరూప ఉదయే మధ్యాహ్నాతు మహేశ్వరః
అస్తకాలే స్వయం విష్ణుః త్రయీమూర్తిః దివాకరః
ఏక చక్రరథోయస్య దివ్యః కనక భూషితః
సోయం భవతు నప్రీతః పద్మహస్తో దివాకరః
పద్మహస్తః పరంజ్యోతిః పరేశాయ నమోనమః
అండయోనిర్మహాసాక్షీ ఆదిత్యాయ నమోనమః
ధర్మమూర్తి ర్ధయామూర్తిః సత్త్వమూర్తి ర్నమోనమః
సకలేశాయ సూర్యాయ క్షాంతేశాయ నమోనమః."

అగస్త్యార్ఘ్య ప్రదానవిధానము

అగస్త్యమహర్షి జగజ్జేగీయమానుడై నేటికిని భాద్రపద మాసమున భూలోకమునకు నక్షత్రరూపమున దర్శన మొసగుచు వండువట్టిననీటికాలుష్య ముడిపెడుకతకఫలమై మనస్మృతిపథము నకు వచ్చుచుండును.

అగస్త్య నక్షత్రోదయము కాఁగానే విప్రులు సుస్నాతులై కాశపుష్పముతో అగస్త్యప్రతిమను జేసి పుష్పధూపాదులతో నర్చించి యర్ఘ్యప్రదాన మొసఁగి పూజావిధానము నెఱవేర్చి రాత్రి జాగరము చేయవలయును. అట్టివారి కిష్టకామ్యసిద్ధియు మోక్షపద ప్రాప్తియు నాతఁ డొసఁగుచుండును.

"కాశపుష్ప ప్రతీకాశ వహ్ని మారుతసంభవ,
మిత్రావరుణయోఃపుత్ర కుంభయోనే నమోస్తుతే.
వింధ్యవృద్ధిక్షయకర మేఘతోయవిషాపహ,
రత్నవల్లభదేవేశ లంకావాస నమోస్తుతే.
వాతాపిర్భక్షితో యేన సముద్రశ్శోషితఃపురా,
లోపాముద్రాపతి శ్శ్రీమాఁ యోఽసౌ తస్మై నమోనమఃః
యేనోదితేనపాపాని విలయం యాంతి వ్యాధయఃః,
తస్మై నమోస్త్యగస్త్యాయ సశిష్యాయ చపుత్రిణే"

అని యర్ఘ్యము విడిచి పిమ్మట లోపాముద్రాసాధ్వి నుద్దేశించి

"రాజపుత్రి మహాభాగే ఋషిపత్ని వరాననే,
లోపాముద్రే నమస్తుభ్య మర్ఘ్యంమే ప్రతిగృహ్యతామ్"

అని యర్ఘ్యమిచ్చి యగస్త్యప్రతిమను బూజించి విప్రులకు గోదానాదికము నొసంగి, యాదిన ముపవసించినవారికి లోపాముద్రాగస్త్యులు భుక్తిముక్తుల నిత్తురు.

"అగస్త్యాయ నమస్తేఽస్తు అగస్త్యోఽస్మిఁ ఘుపేస్థితఃః
అగస్త్యో ద్విజరూపేణ ప్రతిగృహ్ణాతు సత్కృతఃః
అగస్త్యస్సప్తజన్మాఘం నాశయిత్వాఽవయోరయం,
అపత్యం విమలంసౌఖ్యం ప్రయచ్ఛతు మహామునిఃః"

మహర్షుల చరిత్రలు

అత్రిమహర్షి

అత్రిమహర్షి సప్తమహర్షులలో నొకఁడు. అనసూయా మహాసాధ్వికిఁ బ్రాణనాథుఁడు, నిజతపఃప్రభావమున లోకోత్తరుఁ డైన మహాపురుషుఁడు.

అత్రి జననము

సృష్టికర్త యగు బ్రహ్మదేవుఁడు తనకు సహాయుఁడుగా నుండి ప్రపంచమునఁ గొంత సృష్టికిఁ గారకుఁ డగు ననుఁ నుద్దేశ ముతోఁ దన మానసమునుండి యత్రిని బుట్టించెను. అత్రి జన్మించి తండ్రికి నమస్కరించి "తండ్రీ! నీవు నన్నేనిమిత్తమై సృజించి తివి? నీ యాజ్ఞ నాకు శిరోధారణ మగును గాక!" యని పలుకఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు సంతసించి "నాయనా! నీవు మహాతపస్సు చేసి లోకసంరక్షణమునకై కొందఱను సృజింప వలయును. నీకువలయు సాహాయ్యము నేను చేయుచుందు" నని చెప్పి యత్రిని దపోవన మునకుఁ బంపి బ్రహ్మదేవుఁడు తన నివాసమున కేఁగెను. *

అత్రి తపోనియతి

బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞానుసార మత్రి బయలుదేఱి యొకవన మున కేఁగి యందుఁ దపోవృత్తి నుండెను. పంచభూతములచే నేర్పడి రక్తమాంసాస్థికలచే హేయమై వినశ్వర మగు దేహమునై నిర్మమత్వము గలిగి యా దేహముకాని యాత్మను దర్శించి తదం

---

* భాగవతము.

తర్లీనత నానంగసుస్థిరచిత్తమున నెగడఁ గనుటకే యమనియమ
ములు, దానధర్మములు, తపోవ్రతములు నేర్పడినవి. తాను కాని
దేహముపై మమత్వము నశింపఁ జేసికొనుటకుఁ దా నైన యాత్మ
వలనియానంద మనుభవించు శక్తిఁ గనుటకు దేహము నుపవా
సాది కఠిననియమములచేఁ గృశింపఁ జేయవలయును. అట్టి దేహ
కార్శ్యమువలన దుఃఖము నందక యాత్మానందస్థితిని నిలువఁగలిగిన
వారే మహర్షులు. ఈశాశ్వతస్థితికి నిత్యతపోనిరతియే మార్గము. ఈ
స్థితినున్న వా రనంత శక్తిమయులు. దీనినే యత్రి సాధింప నొర
కొనెను. ఇట్టిమహోగ్రతపస్సంపన్నుఁడగు నత్రిమహర్షి నేత్రగోళ
ములనుండి కొంతకాలమున కొకదివ్యతేజ ముదయించెను. ఆ
మహాతేజ మంతులేనిదై భూనభోంతరమంతయు వ్యాపించెను. దశ
దిశలు నా తేజము భరింపనెంచి యాహ్వానించెను. కాని యా తేజో
విశేష మత్యంతమై నిర్భర మగుటచేఁ గొంతకాలమున కా దశదిశ
లును మోయఁజాలక వెడలఁగ్రక్కెను. అంత నాదీధితి సముద్రగ
ర్భమునఁ బడెను. ఈసంగతి బ్రహ్మదేవుఁ డెఱింగి యాప్రదేశము
నకు వచ్చి యాతేజమును దాను ధరించెను. దేవత లిది చూచి
యావిరించిని సోమమంత్రములతో స్తుతించిరి. అంత బ్రహ్మ యా
తేజోంశమునకుఁ బురుషరూప మొసఁగి యత్రిమహాముని వివాహ
మైనపిమ్మట నాతని కనసూయయందుఁ దనయంశముచేఁ జంద్రుఁ
డై జన్మించుననియు నాతేజోంశమే యొకటి తరువాత క్షీరసాగర
మథనసమయమున జనించి యా శశాంకునిఁ గలియు ననియు
దేవతలకుఁ జెప్పి యాచతుర్ముఖుఁ డంతర్హితుఁడయ్యెను. అత్రి యథా
పూర్వము తపోవిద్యాన వద్యుఁడై బ్రహ్మచారియై యుండెను. *

---

* మార్కండేయపురాణము.

అత్రిమహర్షి వివాహము

కొంతకాలమునకు దేవహూతీకర్దములకు విష్ణుమూర్తి కటాక్షముచే దొమ్మంద్రికూఁతులును నొకకుమారుఁడును జన్మించిరి. కర్దమప్రజాపతి తనకూఁతుండ్రను బ్రహ్మాస్సులకే యిచ్చి వివాహము చేయనెంచి వారికో నొకతె యగుననసూయకుఁ దగినవరుఁడత్రిమహర్షియే యని యాతనిఁ బిలువ నంపెను. అత్రిమహర్షియుఁ గర్దమునియొద్దకు వచ్చి యాతని కోరికపై ననసూయను వివాహమాడి యత్తమామల యాశీర్వచనము లంది తనయాశ్రమమునకు సపార్యుఁడై వెడలిపోయెను.

ఈప్రకార మత్రిమహర్షి గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యనసూయాసాధ్వితోఁ గాపురము చేయుచుండెను. అనసూయ తన యద్వితీయభర్తృసేవలో సమస్తమును విస్మరించుచుండెను. భర్తనే దైవముగా నెంచి యాతనికి సకలోపచారములను జేయుచు నాతనిహృదయమును జూఱగొని జ్ఞానోపదేశము, ననంతమహత్త్వము నాతనివలన నామెపడయఁ గల్గెను. ఆహా! ఆహారనిహారనిద్రాసంగమ వ్యామోహాదులచే నపవిత్రమై యత్యంతదుఃఖప్రదమగు సామాన్య సంసార జీవనమునకు, నాత్మానవద్యవిద్యానందముచే వినశ్వర దేహసుఖ విదూరకము విశ్వమంగళార్థము వినియుక్తము మమకార రహితమగు మహర్షుల సంసారజీవనమునకు నెంతదవ్వు ! *

త్రిమూర్తు లనసూయకు వరము లొసఁగుట

అందుచే నత్రిమహర్షిదయవలన ననసూయకు నానాఁటికి గొప్పతనము హెచ్చుచుండెను. ఒకనాఁడు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరు

---

* భాగవతము. తృతీయస్కంధము

లనసూయ మాహాత్మ్యమును బరీక్షింప నెంచి యత్రిమహర్షి యాశ్ర మమునకు వచ్చి యాతిథ్యము కోరిరి. అత్రి మహాప్రసాద మనెను కాని, యాత్రిమూర్తులును దమ కొకవ్రతము కల దనియు దానిప్ర కార మానాఁడు తమకు వడ్డించుస్త్రీ నగ్నయై వడ్డింపవలె ననియుఁ జెప్పిరి. అత్రిమహర్షి యనసూయతో నీవిషయమును జెప్పెను. అనసూయ యంగీకరించెను. త్రిమూర్తులు స్నానము చేసి వచ్చి కూర్చుండ వారిపై ననసూయ మంత్రాక్షితములు జలమును జల్లఁగా వారు మువ్వురు నామె మాహాత్మ్యమునఁ జంటిబిడ్డలైరి. ఆమె నగ్నయై వడ్డించి పిమ్మట వస్త్రము ధరించి తిరిగి వారిపై జలము చల్లి యథాపూర్వముగాఁ ద్రిమూర్తులఁ జేసి భుజింపుఁడని కోరు కొనెను. వారు భుజింపఁగనే మరల వారిని శిశువులఁ జేసి తనగృ హమునందే యుయ్యెలలోఁ బరుండఁబెట్టి యూఁచుచుండెను. సరస్వ తీ లక్ష్మీ పార్వతులు భర్తలను వెదకికొనుచు వచ్చి యనసూయను బతిభిక్షము వేఁడిరి. అనసూయ వారి నాదరించి యాముగ్గురుబిడ్డల నిచ్చెను. వారాశ్చర్యపడి తమ భర్తలను బ్రిసాదింపు మని యామె ను బ్రార్థించిరి. అనసూయ వారికి మ్రొక్కి మంత్రాక్షితములతో నాబిడ్డలఁ ద్రిమూర్తులఁ జేసి యాత్రిమాతలకు నిచ్చెను. అంతఁ ద్రిమూర్తులును భార్యాసహితులై యనసూయామహత్త్వమునకు మెచ్చుకొని తమయంశములచే లోకోద్ధారకులగు మువ్వురు పుత్ర లుదయింతు రని వరమిచ్చి యనసూయాత్రిమహర్షుల నాశీర్వదించి వెడలిపోయిరి. *

---

* భాగవతము, మార్కండేయపురాణము

మఱియొకపర్యాయము కౌశికపత్ని శాసనమున సూర్యుఁడుదయింపకుండఁగా లోకోపద్రవము కలిగెను. అప్పుడు బ్రహ్మాపంపున దేవత లాయుపద్రవమును బాపు మని యనసూయను గోరిరి. అనసూయ కౌశికపత్ని నంగీకరింపఁ జేసి సూర్యోదయ మగునట్లు కావించి మరణించిన యామె భర్తను వెంటనే బ్రదికించెను. అప్పుడును త్రిమూర్తులు ప్రత్యక్షమై యామెకుఁ దమయంశములఁ బుత్రత్రయ ముదయించు నని యాశీర్వదించిరి. †

అత్రిమహర్షి సంతానమునకై తపముచేయుట.

అటుపిమ్మటఁ గొంతకాలమున కత్రిమహర్షి భార్యాసహితుఁడై ఋక్షపర్వతముపై నిలిచి దేవదేవునిగుఱించి శతవర్షములు ఘోరతప మొనర్చెను. ఆతపోనలముచేఁ ద్రిజగములును గలఁగుఁ దువడఁగా బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు మువ్వురును బ్రత్యక్షమైరి. అత్రి వారిని బూజించి "నేను సత్సంతానార్థమై దేవాదిదేవునిగుఱించి తప మొనర్ప మువ్వు రేల వచ్చితిరి? మీలో నధికు లెవ?" రని వారిని బ్రశ్నించెను. ఆత్రిమూర్తులును దమ కభేదమని చెప్పి తమ యంశములచేఁ ద్వరలోనే యాతనికి సత్పుత్రోదయ మగు నని వరమిచ్చి యదృశ్యులైరి.

అత్రిమహర్షికి లోకోత్తరపురుషు లుదయించుట

కాలక్రమమునఁ ద్రిమూర్తులవరమున నత్రిమహర్షి నేత్రగోళమునుండి చంద్రుఁడును ననసూయాగర్భమున దత్తాత్రేయ దుర్వాసులును గ్రమముగా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వ రాంశములతో నుద్భవించిరి. ఆమువ్వు రట్లు జన్మించి దినదిన వర్ధమానులై తల్లిదండ్రుల కధికామోదమును గూర్చుచుండిరి.

---

† మార్కండేయపురాణము

ఇట్లు పుత్త్రులు పెరుఁగుచుండఁగా నత్రిమహర్షి తపోధ్యాన నిమగ్నుఁడై యనసూయను బిలిచి "సాధ్వీ ! నీవు కోరినట్లు సత్పుత్త్రులుదయించినారు. నే నిఁక దపోజీవనము నభిలషించుచున్నాను. నీవు నాతో నుందువా ? లేక యీ బిడ్డలకడ నుందువా ?" యని యడిగెను. అనసూయ వినయవిధేయతలతో "మహాత్మా ! పుత్త్రులింకను బెరిఁగి పెద్దవారు కాలేదు. అగుట నిపుడే యాశ్రమాంతరమున కరుగుట ధర్మము కాదు. కావునఁ బుత్త్ర పోషణార్థమై పృథుచక్రవర్తికడ కరిగి యర్థముఁ గొనితెండు. వారలఁ బెంచిన పిమ్మట మన ముభయులము వానప్రస్థాశ్రమమున కరుగుట లగ్గు. తమకుఁ జెప్పుటకు నేనెంతదానను ! ఐనను, దమ యభీప్సితమే యైనరింతు" నని వాక్రుచ్చెను. అత్రిమహర్షియు నామెవాక్యములందలి ధర్మము నౌచిత్యము గ్రహించి ధనార్థియై పృథుచక్రవర్తి చేయుచున్న యశ్వమేధయాగమును జూడనేఁగెను.

అత్రిమహర్షి పృథుచక్రవర్తికడ కేఁగుట

అచటఁ బృథుచక్రవర్తి యాగాశ్వమును బిలిచి తత్సంరక్షణమునకై పుత్త్రుని బంపుచు నత్రిమహర్షి నాతనికి సాహాయ్యముగ మ్మని ప్రార్థించెను. అత్రిమహర్షి యంగీకరించి వెడలెను. పృథుచక్రవర్తి యాగవైభవమును జూడలేక యింద్రుఁడు పాషండవేషమునఁ దిరోహితుఁడై యాగాశ్వము నపహరించి యాకాశమున కేఁగెను. పృథుపుత్త్రుఁడత్రిసాహాయ్యమున వాని ననుసరించి దేవేంద్రునిపై బాణమువేయ సంశయించు చుండఁగా నత్రిమహర్షి యజ్ఞహంత నెంతవానినైనఁ జంపవచ్చునని యాతనికి బోధించెను. అంతఁ బృథుపుత్త్రుఁ డింద్రునిపై బాణము లేసి నొప్పింప నింద్రుఁడశ్వమును విడిచి పాఱిపోయెను. అత్రిసహితుఁడై రాజకుమారుఁ

డశ్వమును ద్రోలి తెచ్చుచుండఁగా నింద్రుఁడు మరల దాని నపహరించెను. ఈసారి పృథుపుత్రున కిది గోచరము కాలేదు. అత్రిమహర్షి దివ్యనేత్రములఁ జూచి యాతనికిఁ జెప్పఁగా నాతఁడు మరల నింద్రుని దరిమి యాగాశ్వమును గొనితెచ్చెను. అశ్వమేథయాగమాపై నిర్విఘ్నముగాఁ బూర్తి కాఁగానే పృథుచక్రవర్తి బ్రాహ్మణుల కనేక దక్షిణ లిచ్చి సంతృప్తి పఱచుచుండెను. ఆసమయమున నత్రిమహర్షి పృథుచక్రవర్తి నిందుఁ డనియుఁ జంద్రుఁ డనియు విధాత యనియుఁ గీర్తించెను. అట నున్న గౌతమమహర్షి యిది విని "యొకమానవమాత్రు నింతగా నేల నుతింతు" వని యాతని పైఁ గలుషించెను. అత్రియుఁ దనవాక్యముల దోషము లే దనెను. క్రమముగా నిరువురకు వాదము ప్రబలెను. నాఁటి సభాంగణమునఁ గలబుషిపుంగవు లాధర్మనిర్ణయమునుఁ జేయఁ జాలకుండిరి. అంతఁ గాశ్యపమహర్షి లేచి సనత్కుమారుఁడు దక్కఁ నన్యులీసమస్యఁ దేల్చ లే రని వక్కాణించెను. అంత నాసదస్యు లందఱతో నత్రి గౌతములు సనత్కుమారుపాలి కేఁగి యావాదమును దెలియఁబఱచిరి. సనత్కుమారుఁడు అత్రివాక్యములందు దోషము లేదనియు "నావిష్ణుః పృథివీపతిః" అను భావమున నవి ధర్మయుక్తములే యని తీర్మానించెను. అంత సదస్యు లందఱును బృథుచక్రవర్తితో నీనిర్ణయమును నివేదింప నాతఁ డత్రిమహర్షిని గీర్తించి యనేక ధనకనకవస్తువాహనము లిచ్చి సత్కరించెను. అత్రిమహర్షియు వానిని దీసికొని వెళ్ళి పుత్త్రులకుఁ బంచి యిచ్చి వారలు వయసు గన్నంతనే భార్యాసహితుఁడై ధర్మసంహిత బుద్ధితో వనమున కేఁగెను. *

---

* భారతారణ్యపర్వము

అత్రిమహర్షి సూర్యచంద్రుల రక్షించి రాక్షసుల భస్మము చేయుట

ఒకప్పుడు దేవతలకు జంభాది దైత్యులకు గొప్పయుద్ధము సంభవించెను. అందు రాహుగ్రస్తసమితిచే సూర్యచంద్రులు సోలి పోఁగా వెలుఁగు నశించి లోక మంతయు నంధకారబంధుర మయ్యె ను. అప్పుడు రాక్షసులు విజృంభించి దేవతల నొప్పింపఁదొడగిరి. దేవతలు భయార్తులై యత్రిమహర్షికడ కరుదెంచి దమదుస్థితిని సూర్యచంద్రుల పాటును జెప్పి తమ్ము రక్షింపవలె నని వేఁడుకొ నిరి. అత్రిమహర్షి యు వెంటనే వారి కభయమిచ్చి సూర్యచంద్రుల శరీరముల నక్షతము లగునట్లు చేసివైచెను. పిమ్మట నాతఁడు తీక్ష్ణదృష్టిమాత్రముననే రాక్షసు లెల్లరు మడియునట్లు చేసెను. అంత దేవతలెల్ల రత్రిమహర్షి కటాక్షమునఁ బ్రతికితి మని యాతని నెంత యు శ్లాఘించి వెడలిరి. ఆహా! మహర్షుల మహత్త్వము వర్ణనాతీత ము గదా! జగద్ధితార్థము దేవకార్యనిమిత్తము నత్రిమహర్షి యనంతములగు నిట్టిమాహాత్మ్యము లెన్నిటినో చూపియుండెను. *

అత్రిమహర్షి సీతారాముల కాతిథ్యమిచ్చుట

భరతుఁడు సపరివారుఁడై యరణ్యమున నున్న సీతారామ లక్ష్మణులకడకు వచ్చి శ్రీరామునిపాదుకలు గొని నందిగ్రామమున కేఁగినపిదప శ్రీరాముఁడు భార్యానుజులతో నత్రిమహర్షి యాశ్ర మమున కేతెంచెను. అత్రిమహర్షి యు వారిని మిగుల మన్నించి యనసూయాదేవి మాహాత్మ్యము వారల కెటిఁగించెను. సీతాదేవి యనసూయవలనఁ బతివ్రితాధర్మములు విని యామెకుఁ దన వివా

---

* బ్రహ్మాండపురాణము

హావృత్తాంతమును దెల్పెను. అనసూయయు సీతకు నూతనాంబర భూషణములతో శశ్వదలంకృతి యగు కుంకుమనిచ్చి యాశీర్వదిం చెను. ఆరాత్రి సీతారామలక్ష్మణు లత్రిమహర్షి యాశ్రమమునఁ గడపి మఱునాఁ డుదయమున బయలుదేఱి ముందున కేఁగిరి. *

అత్రిమహర్షి యపరిగ్రహవ్రితపాలనము

అత్రిమహర్షి మొదటఁ గొంతకాలము కశ్యప విశ్వామిత్రా దులతోఁ గలిసి భూమిపైఁ జరించుచుఁ దపశ్చరణపరుఁడై యుం డెను. కొంతకాలమున కొకమహోత్పాతము సంభవించెను. ప్రతిగ్రహ ముచేయ మని వ్రితము ధరించిన సప్తర్షులు నాఁకలిదీర్చుకొనుటకై యొకశవమును దినఁదొడగిరి. వృషాదర్భి యను రాజు వారికడ కేఁగి భోజనపదార్థములఁ బంపెద ననెను. కాని వారు గ్రహింప మనిరి. రహస్యముగా నాతఁ డంపగా వా రంగీకరింపకుండిరి. కొం తకాలము వారు తామరతూండ్లు తిని బ్రితుక నెంచి యొకకొలనుఁ జొచ్చి కొన్ని బిసనాళములను బ్రోగుచేసి కట్టఁ గట్టి గట్టుపై బెట్టి సుస్నాతులై వచ్చుసరికి, దేవేంద్రుఁడు ప్రచ్ఛన్నవేషుఁడై యా తామరతూండ్లను దాఁచివేసెను. సప్తఋషులు నెవరు దాఁచినది తెలి యక తామరతూండ్ల నపహరించినవానికిఁ గల్గుదోషముల నిర్వచిం పఁ దొడఁగిరి. అంత నిందుఁడు వారి యపరిగ్రహమునకు వ్రిత పాలనకుఁ దపఃప్రధాన జీవితమునకు మెచ్చి స్వస్వరూపియై మహ ర్షులతో నత్రిమహర్షిని స్వర్లోకమునకుఁ దీసికొనిపోయి యనేకవిధ ములఁ బూజించి కృతార్థుఁడయ్యెను. †

---

* రామాయణము. † భారతము. ఆనుశాసనికపర్వము.

"అత్రిసంహిత"

ఒకమాఱు ధర్మసంసక్తు లగుబుషు లత్రిమహర్షిని దర్శించి "మహాత్మా! నీవు విశ్వవిదు(డవు. బుషిశ్రేష్ఠు(డవు. విశ్వహితోదయు(డవు. కావున, మాయందు(గటాక్షముంచి దైవములలో నుత్తమదైవ మెవరు? ఏది పరమధర్మము? ఏది పరమవిధి? పరమేశ్వరు నర్చించువిధాన మేది? అను సంశయములను దీర్చు" మని వేఁడుకొనిరి. అత్రిమహర్షియు సంతసించి వారి నెల్లర(దగురీతి సమ్మానించి యిట్లు పలికెను. "బుషులారా! సర్వదేవతలలోను శ్రీమన్నారాయణు(డే యుత్తమోత్తమదైవము. ఆత(డే పరంధాము(డు, పరంజ్యోతి, సర్వకారణకారణు(డును. ఉపవాస వ్రతదానస్వాధ్యాయాదులచే నాతని నర్చించుటే పరమధర్మము, పరమవిధి. ఇహాముత్ర సుఖముల కాతని నర్చించుట- అమూర్తార్చనము, సమూర్తార్చనమని—ద్వివిధము. అగ్న్యాహితి యమూర్తార్చన మనియు(బ్రతిమాద్యర్చనము సమూర్తార్చన మనియు(దెలియవలెను. వైఖానసమతయు ననుసరించిన యర్చనమే యుత్తమము. సాయంప్రాతలయందు గృహమున(గాని దేవాలయమున(గాని ద్విజులు భక్తిభావముతో నగ్నిహోత్రాదిహోమాంతముగా(బర మేశ్వర ప్రతిమను బూజించుటే సమూర్తార్చనము. భృగు(డు. కాశ్యపు(డు, మరీచి, నేను దీని నభివందింతు" మని యత్రిమహర్షి యామూలాగ్రముగా నుపదేశించెను. ఇదియే 'యత్రిసంహిత' యను పేర విఖ్యాతిగాంచినది.

ఇం దత్రిమహర్షి కర్మ. ప్రతిష్ఠ, పూజన, స్నపనోత్సవ, ప్రాయశ్చిత్తము, లనువిభాగముల క్రింద(దనవిషయమును విభజించెను. ఇందు మొదటిభాగమున దేవాలయస్థల పరిశీలనము,

దేవాయతనరూపము; దైవప్రతిమానిరూపణము మున్నగు విషయములును, రెండవభాగమునఁ బ్రధాన పరివారదేవతాప్రతిష్ఠాదికము, మూఁడవభాగమునఁ బూజావిధానమును, నాల్గవభాగమున మహాభిషేకవివరణము, ఐదవభాగమున నుత్సవవిశేషములుఁ బ్రత్యేకోత్సవములుఁ దన్నిబంధనములును, నాఱవభాగమునఁ బూర్వోక్తవిధానములందలి దోషాదికమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమును వివరింపఁ బడినవి. ఈప్రకార మత్రిమహర్షి దేవతార్చనావిధానమును లోకమునకుఁ జాటి పరమేశ్వరోపాసనమును దన్మూలమునఁ దరణోపాయమును మనకుఁ బ్రసాదించెను.

"అత్రిస్మృతి"

అత్రిస్మృతి లేక ఆత్రేయధర్మశాస్త్రమను పేర అత్రిమహర్షి ప్రోక్తమగు ధర్మశాస్త్రము కలదు. విప్రుఁడు శూద్రస్త్రీని వివాహమాడినచోఁ బతితుఁడే యగు ననియత్రి పేర్కొన్నట్టు మనుస్మృతి (iii–16) లోఁ గలదు, ఈధర్మశాస్త్రమునఁ దొమ్మి దధ్యాయములు కలవు. దానధర్మములఁ గూర్చియు జపతపముల గూర్చియు రహస్యప్రాయశ్చిత్తాదులను గుఱించియు, యోగము యోగాంగములు మున్నగు వావిని గుఱించియు నెన్నో విషయము లిందుఁ గలవు.

ఇది కాక అత్రిసంహితలు అత్రిస్మృతులను పేర * నెన్నియో స్మృతి గ్రంథములు కాన నగుచున్నవి. వీనిలో ప్రాయశ్చిత్తములు, దానములు, పితృమేధము, ఆచారములును: గురుప్రశంస. చాతుర్వర్ణధర్మములు, జపమాలాపవిత్రత, బ్రాహ్మణుల కుండవలసిన శౌచానసూయాది సుగుణములు, ఇష్టాపూర్త నిర్వచనము.

---

* Jivananda's Collection (Part 1. 13–46)

యమనియమములు, పుత్త్రులు, దత్తపుత్త్రులు, ప్రాయశ్చిత్తములు. అశౌచము, చాంద్రాయణకృచ్ఛ్ర శాంతపనములు, మున్నగు విషయములు కలవు.

దత్తపుత్ర స్వీకృతి విషయమున అత్రి యనుశాసనమే మొట్ట మొదటి దని దత్తకమీమాంసలో గలదు. * అత్రి నను సరించి యంత్యుజు లేదు జాతులవారు. రజకులు, పాదరక్షలు తయారు చేయువారు, నటకులు, బురుదులు. కైవర్తకులు (పల్లె వారు) మేదరులు, భిల్లులు, కాని,యాత్రా వివాహయజ్ఞాదులలో దాకదగినవారు తాక రానివారు ననువిషయమున బట్టింపు లేదు. * మఱియు, లఘ్వత్రిస్మృతి, వృద్ధాత్రేయస్మృతి † యని రెండుస్మృతులు అత్రిమహర్షి పేర గాననగుచున్నవి.*

---

* "అపుత్త్రేణైవ కర్తవ్యః పుత్త్రప్రతినిధిస్తదా,
పిండోదక క్రియాహేతోర్యస్మాత్తస్మాత్ప్రయత్నతః" అత్రిస్మృతి. పుట. ౧౭.

* "దేవయాత్రా వివాహేషు యజ్ఞప్రకరణేషు చ
ఉత్సవేషు చ సర్వేషు స్పృష్టాస్పృష్టర్న విద్యతే."

† Jivanandas' Collection (Part I)

ఇందు "అగ్నేరపత్యంప్రథమం సువర్ణం
భూర్వైష్ణవీ సూర్యసుతాశ్చ గావః
లోకాస్త్రయస్తేన భవంతి దత్తా
యంకాంచనం గాం చ మహీంచ దద్యాత్"
"సర్వేషామేవదానానామేకజన్మానుగం ఫలమ్"
హాటక క్షితి ధేనూనాం సప్తజన్మానుగం ఫలమ్"

మున్నగు శ్లోకములు గలవు. ఇవి

"సర్వాన్ కామాన్ ప్రయచ్ఛంతి యేప్రయచ్ఛంతి కాంచనమ్;
ఇత్యేవం భగవానత్రిః పితామహసుతోఽబ్రవీత్"

అన్న సంస్కృతభారతానుశాసనికపర్వశ్లోకభావముతో సరిపోవుచున్నవి.

మహర్షుల చరిత్రలు

అష్టావక్రమహర్షి

పూర్వ మొకప్పు డేకపాదుఁ డను సద్బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు నిరంతరతపోనిరతుఁడై యుండెను. అతనికి సుజాత యను నుత్తమ కన్య భార్యయై సకలోపచారములు సంతోషముతోఁ జేయుచుండెడిది. సద్గృహస్థుఁడు వేదవేత్త యగు నేకపాదునికడకు వటువరులు వచ్చి యధ్యయన మర్థించిరి. ఏకపాదుఁడు వటువులయధ్యాపనము కూడఁ దపోంగముగా భావించి శిష్యులచే నెల్లవేళల వల్లింపఁజేయు చుండెను.

ఏకపాదుఁ డష్టావక్రుని శపించుట

ఇటు లుండఁ గొంతకాలమునకు భర్తయనుగ్రహమున సుజాత గర్భము ధరించెను. ఏకపాదుఁడు నిరంతర శిష్యాధ్యాపన ముతోఁ గాలముఁ గడపుచుండెను. సుజాత గర్భమున నున్న బాలు నికి గర్భమున నుండఁగనే పుణ్యవశమున వేదము లలవడెను. ఒకనాఁ డాతఁడు మాతృగర్భము నుండియే స్వరము తప్పిన దని తండ్రికిఁ జెప్పెను. మఱియొకపర్యాయ మాతఁడు "నిద్రాహారము లైన లేకుండ శిష్యుల నెల్లపుడును జదివింతు వేల? మాతృగర్భ మున నుండి యొక్కసారి వినఁగానే నాకు వేదములు వచ్చినవి. వారి నింతగా బాధించు చుందు వేల?" యని తండ్రి నడిగెను.

అంత నేకపాదుఁడు తనకు జన్మించు కుమారుఁడు దివ్యమహిమో పేతుఁ డని గ్రహించి యానందించెను. కాని యింతబాల్యమునసే తండ్రికిఁ దప్పు దిద్దుటయు నధ్యయనమునుగూర్చి వక్రముగఁ బల్కుటయు శిక్షార్హములే కాని క్షమార్హములు గా వనియు శిక్షింప వలసినపుడు పుత్రభావ మడ్డు రారాదనియు నెంచి యాతని నెనిమిది వంకరలతోఁ బుట్టు మని శపించెను. పిమ్మట నాబాలుఁ డగ్నిక ల్పుఁడై తల్లి కడుపునఁ బెరుఁగుచుండెను.

ఏకపాదుఁడు జలమజ్జితుఁడగుట

ఒకనాఁడు సుజాత ప్రసవభారమునకు వెఱచి ఘృతతైల ధాన్యములఁ దెం డని యేకపాదునిఁ గోరెను. ఏకపాదుఁడు నట్లే యని ధనార్థియై జనకచక్రవర్తిపాలికిఁ బోయెను. అప్పుడు జనక చక్రవర్తి వరుణపుత్రుఁ డగు వందితో వాదముచేసి గెలిచినవారికి సమస్తము నిచ్చెద ననియు నోటువడినవారు జలమజ్జితులై యుండ వలె ననియుఁ బ్రకటించెను. ఏకపాదుఁడు విజయ కాంక్షియై వంది తో వాదమునకు బిగి దైవవశమున నోటువడి జలమజ్జితుఁడై యందుండెను.

అష్టావక్రుఁ డుదయించి తండ్రిని రక్షించుట

ఇట్లుండఁగా సుజాత యింటియొద్దఁ బుత్రునిఁ గనెను. ఆపు త్రుఁడు తండ్రి శాపకారణమున నెనిమిది వంకరలతోఁ బుట్టి యష్టా వక్రనాముఁ డయ్యెను. ఆసమయముననే సుజాత తల్లి - ఉద్దాలకుని భార్య - కూడ నొకపుత్రునిఁ గనెను. ఆతఁడు శ్వేతకేతుఁ డను నామ మునఁ బెరుఁగుచుండెను. మాతులభాగినేయు లగు నష్టావక్ర శ్వేత కేతు లిరువురును బాల్యమునుండియు నుద్దాలకునికడ నేకసంధాగ్రా హులై చదివి యధ్యయనశూరులైరి. ఉద్దాలకుఁడు తండ్రి యనియు

శ్వేతకేతుఁడు భ్రాత యనియు నష్టావక్రుఁ డెంచుచుండెను. ఒకనాఁడు శ్వేతకేతుఁ డష్టావక్రుని "మీతండ్రికడకుఁ బో"మ్మని కసరెను. అట్లవమానింపబడి తల్లి యగు సుజాతకడ కేఁగి యష్టావక్రుఁడు తన తండ్రి సంగతిఁ జెప్పు మనెను. సుజాత యేకపాదుఁడు జనక నృపాలు నగరమున కేఁగి వందితోడి వాదమున నోడి జలమజ్జితుఁ డగుటఁ దెల్పెను.

అష్టావక్రుఁడు వెంటనే మాతులుఁ డగు శ్వేతకేతునిఁ దీసి కొనిపోయి జనకమహారాజు నాస్థానమునఁ బ్రవేశింపఁజూడ విదగ్ధులగు వృద్ధులే కాని బాలు రట రాఁ గూడ దని ద్వారపాలకుఁడు నివారించెను. అష్టావక్రుఁ డట ద్వారపాలునితో సంవాదము చేసి "జ్ఞానము కలిగినవాఁడే వృద్ధుఁడు కాని వయోవృద్ధు వృద్ధా? బాలుఁడైనను జ్ఞాని వృద్ధసమానుఁ డగుట మీరాజు నన్ను నివారింపఁడు. మఱియు, నంధుని త్రోవకును, బధిరుని మార్గమునకును, స్త్రీపథమునకును, రాజు వర్త్మమునకును, బ్రాహ్మణుని యధ్వమునకును, బ్రతిబంధకము కలిగింపరా"దని యాతఁడు శాస్త్రసమ్మతముగ వాదించెను. ఆద్వారపాలుఁ డాతని శక్తిసామర్థ్యముల కచ్చెరువంది ప్రవేశమొసఁగెను. జనకునిపాలి కేఁగి యష్టావక్రుఁడు వందితో వాదింతు ననెను. జనకుఁ డా చిఱుతవాని సాహసమునకు మెచ్చియు "నీవంటి బాలుఁడా వందిని గెల్చుట?" యని హేళనము చేసెను. అష్టావక్రుఁడు జనకునితో సంవాదముచేసి తనశక్తిఁ గొంత యాతనికిఁ జూపెను. జనకుఁ డాశ్చర్యపడి వందితో వాదింప నాతని కనుజ్ఞ నిచ్చెను. నాఁడు మహాసభాంగణమున బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులనడుమ నష్టావక్రుఁడు వాదమున వందిని డీకొనెను. "అగ్ని యొక్కఁడే ప్రజ్వలించును; సూర్యుఁ డొక్కఁడే

ప్రకాశించు; శివుఁడొక్కఁడే సర్వవ్యాపి" యని వంది ప్రారంభించెను. "ఇంద్రాగ్నులిద్దఱు మిత్రులు; నారదపర్వతులిద్దఱు దేవతలు; ఆశ్వినేయులిద్దఱు రూపవంతులు. భార్యాభర్తలిద్దఱు సంసార మూలము"లని యష్టావక్రుఁడు బదులు చెప్పెను. ఈప్రకార మిరువురు ద్వాదశసంఖ్యవఱకు సమానముగా వాదించుచువచ్చిరి. కాని, యష్టావక్రుఁ డింకను వాదించి వంది నోడించెను. వెంటనే జనక చక్రవర్తి యష్టావక్రు నభినందించి యూజ్ఞాపింపు మనెను. అష్టావక్రుఁడు తన తండ్రిని నాతనితో జలమజ్జితులైయున్న బ్రాహ్మణులను విడిపించి వందిని జలమజ్జితునిఁ జేయింపుమనెను. వంది తన తండ్రియగు వరుణదేవుని యజ్ఞమునకై యామిషచే బ్రాహ్మణప్రవరుల నటకుఁ బంపితినే కాని బాధింపలేదని చెప్పి యష్టావక్రు నభినందించి వెడలిపోయెను. నాఁటినుండి యష్టావక్రుని కీర్తి చంద్రిక లెల్లడల వ్యాపింపఁ జొచ్చెను.

జనకచక్రవర్తి యష్టావక్రుని నేకపాదుని గడుంగడు బూజించి యష్టావక్రునినుండి యద్వైతవేదాంత రహస్యములనెల్ల గ్రహించెను. అష్టావక్ర జనకుల యీ సంవాదమే యష్టావక్రసంహితయై యద్వైతవేదాంతరహస్యముల నద్భుతముగా వెల్లడించుచున్నది. అంత జనకుఁ డాత్మానందమును జూఱగొని యష్టావక్రుని సమ్మానించి వీడ్కొలిపెను.

అష్టావక్రుఁడు నిర్వక్రుఁడై సుందరుఁ డగుట

ఏకపాదుఁడు కుమారుని గొప్పతనమునకును పితృభక్తికిని సంతసించి యష్టావక్రునిఁ జూచి "నాయనా! నీయీ యంగవైకల్యమునకుఁ గారకుఁడను నేను. నీ పితృభక్తి, పాండిత్య మాహా

త్మ్యములకు సంతసించితిని. నీవు వెంటనే పోయి సమంగానది యందు సుస్నాతుఁడవై యింటికి ర"మ్మని చెప్పి తా నింటికి వెడలిపోయెను. అష్టావక్రుఁడు జనకు నానతిని దిన్నఁగా సమంగా నదీజలముల కేఁగి యందు మునిఁగి తేలఁగానే తన దేహవక్రతలు నశించుటఁ గని యాశ్చర్యపడి యది తనతండ్రి మాహాత్మ్య మని యేకపాదు నెంతయు స్తుతించెను. అతఁ డంత దివ్యసుందరవిగ్రహుఁడై గృహమున కేఁగి తలిదండ్రుల కమితానందముఁ జేకూర్చి వారికి శుశ్రూషచేయుచు ఘనతరతపోవృత్తి యుం దుండెను.*

అష్టావక్రుని వివాహవృత్తాంతము.

కొంతకాలమున కేకపాదుఁడు కుమారునిఁ బిలిచి "నాయనా! సద్విద్యాపరిగ్రహమున. ననుపమాన బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున నీయ శోతిలక మనోహరమై వ్యాపించినది. నీ వింక గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యుత్తమగార్హస్థ్య ధర్మనిర్వహణమున నాకును మీతల్లి కిని ముదము చేకూర్పు" మని వచించెను. అష్టావక్రుఁడు తండ్రి యాజ్ఞ శిరసావహించి వివాహమాడఁ గృతనిశ్చయుఁ డాయెను. అంత నష్టావక్రుఁడు దనకుఁ దగినకన్నియ యెవతె యని యాలో చించి వదాన్యమహర్షి తనూజ యగు సుప్రభను వివాహము కాఁద లఁచి వదాన్యునాశ్రమమునకుఁ బోయెను.

వదాన్యుఁ డష్టావక్రునికీర్తిచంద్రికలు కాంచినవాఁడయ్యు నాతని నింకను బరీక్షింపఁ గోరియుండెను. తనకడకు రాఁగానే యష్టావక్రు నాతఁడు గారవించి వచ్చినపని యడిగెను. అష్టా వక్రుఁడు సుప్రభను వివాహ మొనరింపఁ గోరెను. వదాన్యుఁ

---

* భారతము. వనపర్వము.

డంగీకరించెను. కాని యాతనిఁ బరీక్షింపఁ గోరి ''అష్టావక్రా ! నీవంటియుత్తమునకుఁ బిల్ల నిచ్చుటకంటెను నాకుఁ గావలసిన దే మున్నది. ? కాని, నాకూఁతును వివాహమాడఁగోరువాఁడు ముం దుగా నుత్తరదిశకుఁ బోయి కుబేరునినగరమును దాఁటి హిమగిరిపై నున్న పార్వతీపరమేశ్వరులఁ బూజించి మఱియు నుత్తరమునకుఁ బోఁగాఁ గాననగునీపవనముఁ గని యందు సువర్ణనిర్మిత మైనసౌధ ములతో నున్న నగరమును బరిపాలించు రమణిని జూచి యామె యాశీర్వచనమంది రావలయును. అప్పుడు సంతోషముతో నాకూ మార్తె యగు సుప్రభ నిచ్చి వివాహము చేయుదు'' నని చెప్పెను. ఇది యెంతపని యని పలికి యష్టావక్రుఁ డాపనికై బయలుదేఱి పోయెను.

అష్టావక్రుఁడు పర్వతములను నదులను దాఁటుచుఁ బయ నించుచుండెను. ప్రకృతిరామణీయకముఁ దిలకించుచు నతఁడు నిజ మానసబంభరమును బరమేశ్వరుని పాదారవిందములపై వ్రాలఁ జేయుచు బాహుదానదిఁ గాంచి యం దవగాహితుఁడై యొకదిన మందుఁ గడపి యలకాపురమార్గమును బట్టెను. కుబేరుఁ డష్టా వక్రునిరాక యెఱిఁగి వాని కెదురువచ్చి సమాదరముతోఁ బుష్ప కారూఢునిఁ జేసి యలకానగరమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. అచ్చట బహూరమణీయ స్వర్ణసౌధము నష్టావక్రునకు విడిదిగా నిచ్చి రంభాద్యప్సరోభామల నాతనికిఁ బరిచారికలఁగా నేర్పఱిచెను. వా రనుదినమును నృత్యగీతవాద్యములచే నాతని నానందింపఁజేయు చుండిరి. కాని, యష్టావక్రుఁ డేమాత్రమును వారిమోహావాగురలకు లోనుగాక యొక్క వత్సర మలకాపురమునఁ గడపెను. కుబేరుఁడు

నాతనిఁ బలువిధములఁ గీర్తించి వీడుకొలిపెను. అంత నష్టా
వక్రుఁడు హిమాలయ సమీపమునకుఁ బోయి యటఁ గాన నగు
మహర్షులకు నమస్కరించుచు నానందతన్మయుఁడై హిమశైల తట
మధిష్ఠించెను. అందుఁ బార్వతీపరమేశ్వరులకుఁ బ్రమథ గణము
లకుఁ బలువిధములఁ బూజ లర్పించి సర్వేశ్వరస్తోత్రముతోఁ గొంత
కాల మటఁ గడపెను. పిమ్మట నింకను నుత్తరమున కేఁగ వదా
న్యుఁడు చెప్పినకడిమిలేమ్రాఁకుల యడవి తోఁచెను, అం దాతఁడు
ప్రవేశింపఁగా దివ్యసుందర స్త్రీవిలసితము లగు హేమసౌధములు
గోచరించెను. వానిని జూచి యాశ్చర్య మందుచు నష్టావక్రుఁడు
లోనికిఁ బోయి యట గానవచ్చిన నారీజనానీకమునకు వఱుఁడు
గాక వారల రాజ్ఞిఁ జూపు మనెను. అంత వారు భవనాంతర్భాగమున
కాతనిఁ గొనిపోయి దివ్యదీధితితో నొప్పు నొకమదవతిఁ జూపిరి.
ఆమె యనంతవిలాసహాసములతో నష్టావక్రు నాహ్వానించి యర్ఘ్య
పాద్యాదు లొసఁగి యాదరించెను. పిమ్మట రాత్రిపడఁగా నాతని
నిష్టమృష్టాన్నముల సంతృప్తునిఁ జేసి యాతఁడు నిద్రించుతటి
నాతనిశయ్యఁ జేరి యామె యతనిఁ గవయఁగోరెను. తా నస్ఖలిత
బ్రహ్మచారి ననియుఁ బరసతి నపేక్షించుట పాపహేతు వనియుఁ
జెప్పి నాఁటి కాతఁడు తప్పించుకొనెను. కాని మఱునాఁడు మరల
నాతని కామె యభ్యంగనాదు లొనర్చి షడ్రసోపేతముగా నధికాదర
మున విందుచేసెను. మమకారరహితుఁడై యాతఁ డన్నిటి కంగీక
రించెను. కాని, యా రాత్రి తిరిగి యాతనిఁ దన్నుఁ గవయ వల
యునని యామె బలవంతముచేసెను. ఆమె యెన్ని చెప్పినను వినక

యాతఁడు స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము లే దనియు బాల్యమునఁ దండ్రి యౌవనమున భర్త వార్ధక్యమున సుతుఁడు రక్షించును గాని స్త్రీ యెన్నఁడు స్వతంత్రించి యేకార్యమును జేయరా దని యుపదేశించెను. కాని, యామె మన్మథబాధావివరణము చేయుటఁ దనశక్తి ప్రభావముచే ననుక్షణాతిశయసౌందర్యశోభిత యయ్యెను. ఐన, నష్టావక్రుఁ డేమాత్రమును జలింపక నిర్లిప్తుఁడై యుండెను. అప్పు డామె స్వస్వరూపమునఁ గానసై తాను వదాన్యుని ప్రార్థనమున నష్టావక్రుఁ బరీక్షింప నంతయుఁ బన్నినయుత్తర దిశాంగన యని చెప్పి యాతనిదీక్షావిజయమున కెంతయు నభినందించి సుప్రభాకన్యను వివాహమై త్రిభువనవినుతముగా గృహస్థాశ్రమమును నిర్వహింపు మని యాశీర్వదించెను. అష్టావక్రుఁ డట్లు పరీక్షావిజయ మంది వదాన్యునింటి కేఁగి యాద్యంతము నివేదించెను. వదాన్యుఁడు నానందించి వివాహముహూర్త మేర్పఱిచెను. ఏకపాదుఁడు సుజాతయుఁ గుమారుని విజయమున కభినందించి యానందముతో సబంధుమిత్రపరివారముగా నష్టావక్రుని వివాహమునకుఁ దరలి వచ్చిరి. సుప్రభాష్టావక్రులవివాహము పరమవైభవముతో జరిగెను. కుబేరాదులు వివాహము చూడవచ్చిరి. దేవతలు వధూవరులపైఁ బుష్పవృష్టిఁ గురిసిరి. కిన్నరు లాకసమున నాట్యమాడిరి. బ్రహ్మర్షులు వధూవరుల నాశీర్వదించిరి. అష్టావక్రుఁడు పిమ్మట సుప్రభాసహితుఁడై యాశ్రమమున కేఁగి తపోవృత్తి నుండెను. *

---

* భారతము, ఆనుశాసనికము.

అష్టావక్రుఁడు రంభాదులను శపించుట

అష్టావక్రమహర్షి గృహస్థాశ్రమము నద్వితీయముగా నాదర్శప్రాయముగాఁ గడపి సుప్రభాదేవిమూలమున నుత్తమ మగు పుత్రసంపదఁ బడసెను. తరువాత, నాతఁడు జలమధ్యముఁ జేరి ఘోరతపస్సు చేయుచుండెను. ఒకనాఁడు రంభాద్యప్సరస లాతని కడకు వచ్చి నమస్కరించిరి. "మీరేల వచ్చితి"రని వారి నాతఁ డడిగెను. ''మాన్యత్తగీతములను దాము విని చిరకాలమైనది. ఒక సారి తమకుఁ జూపి మెప్పుపొంద వచ్చితి'' మని వారనిరి. అట్లైనఁ బ్రదర్శింపుఁ డని యష్టావక్కుఁడు జలములోనే కూర్చుండెను. రంభాదు లద్భుతముగాఁ దమ నైపుణ్యముఁ జూపిరి. అందుల కష్టావక్రుఁ డానందించి మీకేమి కావలెనో కోరుకొండనెను. అంత వారు విష్ణుమూర్తితోడి సంభోగము కావలె నని కోరిరి. అష్టావక్రుఁ డాలోచించి శ్రీవిష్ణుమూర్తి కృష్ణావతారముఁ దాల్చినపుడు మీరు గోపికలై జనింతురు. అప్పుడు మీకోరిక సిద్ధించును. పొం"డని చెప్పి బయటకు వచ్చెను. ఆతనియాకారముఁ జూచి రంభాదులు వెంటనే నవ్విరి. అష్టావక్రుఁడు వారి యవినయమునకు గర్వము నకు నసహ్యించుకొని "మీకోరిక సిద్ధింప వర మిచ్చిన నన్నుఁ జూచియే మీరు నవ్వితిరి. కాన, మీరు శ్రీకృష్ణునిపరోక్షమున బోయవాండ్రచేఁ జుట్టుముట్టఁబడి ఘోరావమానముల నందుదురు గాక" అని శపించి యాశ్రమమున కేఁగెను.*

అష్టావక్రుఁడు భగీరథుని దీవించుట

అష్టావక్రమహర్షి ఘోరతపఃకార్శ్యముచే దేహజవసత్త్వ ములఁ గోల్పోయి యస్థిపంజరము మాత్రము మిగిలినదా యనున

---

* విష్ణు పురాణము.

ట్లుండెను. ఈస్థితిలో నొకనా డష్టావక్రు డొకచోటికి బోవుచుం డెను. దారిలో భగీరథు డీతని కెదురు వచ్చెను. సగరపుత్త్రులు కపిలమహర్షి కనుమంటచే భస్మీభూతులై పోవ వారిభార్యలు నారా యణు నారాధించి "వంశోద్ధారకు డగుసత్పుత్త్రు నీయకమే భర్తలు చనిపోయిరి. ఇక మాగతియే"మని నారాయణు డు ప్రత్యక్షమైనపు డడిగిరి. విష్ణుమూర్తి వారిపై జాలిగొని "కాంతలారా ! మీరు భర్తృవిహీన లైనను వైధవ్యదోషము మీకు గలుగకుండును ట్లను గ్రహించితిని. మీకు నుత్తమోత్తము డగుకుమారు డుదయించు" ననియొక యుపాయము చెప్పి యంతర్హితు డయ్యెను. వా రట్లు చేయ గ భగీరథు డు జన్మించెను. కాని, యాతడు శుక్రములేకయే జన్మించినకతమున బాల్యమునుండియు నర్భకు డై పడుచు లేచుచు నుండువాడు. ఈభగీరథునిం గాంచి యష్టావక్రుడు దనకృశశరీర మును గాంచి యాతం డపహాసము చేయుచుండె నని భావించెను. కాని, స్థిరముగా నిశ్చయము చేసి కొననివా డగుట నాతం డపహాస మున కట్లు తూలుచు నడచుచున్నచో వెంటనే భస్మ మగునట్లును గానినాడు దృఢశరీరు డై సుందరాకారు డగునట్లును శపించెను. వెంటనే యాశాపము భగీరథునికి వరప్రసాదము కాగా భగీరథు డు దృఢగాత్రు డై సుందరాకారుడయ్యెను. అష్టావక్రు డది చూచి యోగదృష్టివలన నాతని జన్మాదుల నెఱిగి యాతడు గంగను భూమికి దీసికొని వచ్చి యాతని పితృపాదులను స్వర్గమునకు బంపు ననియు వానితో జెప్పి యాశీర్వదించి తన దారిని బోయెను.

అష్టావక్రుని పూర్వజన్మకథ

అష్టావక్రమహర్షి యనేకసంవత్సరములు పుష్కర తీర్థము నను మాల్యవంతమునను బరమవైష్ణవు డై పరమజ్ఞానియై మహా

తపస్సు చేసెను. పిమ్మట నొకనాఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు రాధాదిభార్యలు బలరామప్రభృతులుఁ గూడ రాఁగా బృందావనమున విహరించుచు జలక్రీడలఁ దనిసి యొక మట్టిచెట్టుక్రిందఁ గూరుచుండి సరససల్లాపము లాడుచుండఁగా, నష్టావక్రమహర్షి వచ్చి శ్రీకృష్ణునకు సాష్టాంగ నమస్కారము లొనర్చి యీశ్వరదత్తమగు స్తోత్రమున నిట్లని కీర్తించెను.

"క. గుణబీజ గుణాత్మక ని
ర్గుణగుణీ బీజాప్రమేయ గుణనాథ మహా
గుణశోభిత గుణరూపక
గుణనికరాధారదేవ గుణివరవినుతా.

క. సిద్ధేశ సిద్ధరూపక
సిద్ధిప్రద సిద్ధిబీజ సిద్ధాధారా
సిద్ధిస్వరూప కేవల
సిద్ధాచార్యవర నిన్నుఁజేరి భజింతున్.

క. వేదజ్ఞ వేదబీజక
వేదాత్మక వేదవేద్య వేదాధారా
వేదాతీత గుణాత్మక
వేదజనక నిన్ను భక్తి వినుతింతు నొగిన్.

క. సర్వేశ సర్వరూపక
సర్వోత్తమ సర్వబీజ సర్వాధారా
సర్వజ్ఞ సర్వవందిత
సర్వాతీత నిను భక్తి సన్నుతిచేతున్.

క. ప్రకృతీశ ప్రకృతి వందిత
ప్రకృతిపురుషరూప ప్రాజ్ఞ ప్రకృతివిదూరా
ప్రకృతి తరుబీజ కేశవ
ప్రకృతిస్థిర నిన్నుభక్తి బ్రణుతింతు మదిన్.

క. సృష్టీశ సృష్టికారణ
సృష్టి స్థిత్యంతబీజ సృష్ట్యాధారా
సృష్టి విరాట్తరు బీజక
సృష్టీశ్వరజనక నిన్ను సేవింతు మదిన్.

సీ. ప్రకృతియు మూలంబు బ్రహ్మేశవిష్ణువుల్
శాఖలు సుర లుపశాఖ లఖిల
తపములు పుష్పముల్ విపులసంసారాది
కంబులు ఫలసమూహంబు లగుచు
దనరు బ్రహ్మాండపాదపమున కర్థి నా
ధారుడ వటు నిరాధారకుడవు
కడిమి సర్వాధారకుడవు తేజోరూపు
డవును నిరాకారు డవు మహాత్మ
సర్వమయుడవు మఱియు స్వేచ్ఛామయుడవు
ముక్తిమయుడవు నఖిలమునులకును
ముక్తిదాయకుడవు జగన్మూర్తి వీవు
నీకు నతు లాచరించెద నీరజాక్ష !"

[బ్రహ్మవైవర్తము-శ్రీకృష్ణఖండము]

పిదప, అష్టావక్రు డాపరమాత్మనియందు పవిత్రమగు తన మనస్సు లయ మొనర్చి శ్రీకృష్ణుని పాదములపై బడి మరణిం చెను. వెంటనే యాతని తేజము దివ్యరూపమును ధరించి పుష్పక

విమాన మధిష్ఠించి గోలోకమున కేఁగి ముక్తి నందెను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁ డాతని దేహమునకు దహనాదికృత్యములు స్వయముగా నొనర్చి యాతని కశ్రుతర్పణము లొసఁగి క్రియా కలాపములు పూర్తిచేసెను. ఇది యంతయుఁ జూచి యాశ్చర్య నిమగ్నుయైన రాధ యాతనివృత్తాంతముఁ దెలుపు మని శ్రీకృష్ణునిఁ బ్రార్థించెను.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడు వా రందఱు సావధానమనస్కులై వినుచుండఁగా నష్టావక్రమహర్షిని గుఱించి యిట్లు చెప్పెను; "ఈ మహర్షి యష్టావక్రుఁ డను నాపరమభక్తుఁడు. జితేంద్రియుఁడు. మహాతపస్సంపన్నుఁడు. బ్రహ్మవంశస్థుఁడు. తొల్లి సృష్ట్యాదిని నా నాభికమలమునుండి బ్రహ్మను బుట్టించి విశ్వసృష్టి చేయ నియోగించితిని. ఆతఁడు సనకసనందన సనత్కుమారసనాతన నామధేయులగు నల్వురు కుమారులఁ దన మానసమునుండి సృజించి వారిని సృష్టింపుఁ డని కోరెను. వారు స్త్రీసంపర్క మొల్లక పరబ్రహ్మను సంధానమున నిత్య తపస్వులైరి. తరువాత వసిష్ఠాంగిరోమరీచి ప్రచేతసులు మున్నగు మానసపుత్రులఁ బుట్టించి వారిని జగత్సృష్టి కై యజుఁడు నియమించెను. వా రందఱు మహాతపస్సంపన్నులై తండ్రి పనుపున వివాహమాడి పలువుర పుత్రులఁ బడసిరి. అందుఁ బ్రచేతునకుఁ గొంతకాలమున కసితుఁ డను కుమారుఁడు జన్మించి విష్ణుభక్తుఁడై తపోవృత్తి నుండెను. కొంతకాలమున కాతఁడును వివాహితుఁడై తన సతికి సంతానము కలుగని కారణమున విచారించుచుండఁగా నాకాశవాణి యీశ్వరుని గుఱించి తపింపు మని ప్రబోధించెను. అసితుఁడు నీశ్వరుని గుఱించి మహాతపము చేయ నాతఁడు ప్రత్యక్షమై రాధామంత్ర మను స్తోత్రరాజము నుపదేశించి యంతర్హితుఁడయ్యెను. అసితుఁ డేకాంతమునఁ జిరకాల మామంత్రము

జపించి రాధాకారుణ్యమునఁ దనభార్యయం దొక పుత్త్రునిఁ గని దేవలుఁ డని నామకరణముచేసెను. దేవలుఁడును మాలావతియను రాజకుమారిని వివాహమై సంతానమును బడసి మహావిరాగియై తపో వృత్తి నుండెను. ఆతని తీక్ష్ణతపోనలము త్రిలోకములను వేధింపఁ జొచ్చెను. ఆతని తపోభంగమునకై యింద్రుఁడు రంభను బంపెను. ఆమె యెంతప్రయత్నించిన నాతని హృదయము చలింపదాయెను. అందుచే నామె కోపించి "ఓ దేవలా! నీవు నన్నష్టకష్టములపాలు చేసితివి. నాయభీష్టము దీఱకుండఁ జేసితివి. కావున, నీవు మఱు జన్మమున నష్టావక్రుఁడవై జనింతు" వని శాపమిచ్చెను. అంత నామె వెడలిపోవుచు "దేవలా! నిన్ను నే ననవసరముగ శపించి తిని. ఐన, నాశాప మమోఘము. నీ వష్టావక్రుఁడవై జనించియు నీతండ్రి కృపవలన దివ్యశరీరుఁడవై మహాజ్ఞానివై ముక్తినందఁ గల" వని రంభ స్వర్లోకమున కేఁగెను. ఆతఁడే యేకపాదసుజాత లకు జన్మించి సమంగానదీస్నానమున దివ్యశరీరియై మహాతపోధి కుఁడై నేఁడిట్లు ముక్తి నందినాఁ" డని శ్రీకృష్ణుఁ డష్టావక్రుని చరిత్రముఁ జెప్పి యందఱితో నిజగృహమున కేఁగెను. *

అష్టావక్రసంహిత

ఇట్లు ప్రత్యక్షముగా శ్రీకృష్ణుని పాదారవిందములఁ బ్రాణ ములు వీడఁ గనిన యష్టావక్రమహర్షి సుకృతవిశేషము వర్ణన లకందినది. ఈమహర్షి జనకరాజర్షితోఁ జేసిన వేదాంతవిచారణ మద్వైతవేదాంతసారము నద్భుతముగా వెలిపుచ్చునదై యష్టావక్ర సంహిత యనుపేర శాశ్వతమై వెలసినది. ఈయష్టావక్రసంహిత యందు ఆత్మోపదేశము, ఆత్మానుభవోల్లాసము, ప్రత్యక్షేపద్వారోప

---

* బ్రహ్మ వైవర్తపురాణము-శ్రీకృష్ణఖండము.

దేశము, ఆత్మజ్ఞానసంకీర్తనము, లయయోగము, జ్ఞానయోగము, అనుభవ పంచకము, బంధమోక్షవ్యవస్థ, నిర్వేదము, ఉపశమము, జ్ఞానము, స్వరూపసంస్థితి, ఆత్మసౌఖ్యానుభూతి, శాంతి, తత్త్వోప దేశము, విశేషోపదేశము, తత్త్వజ్ఞస్వరూపము, శాంతిశతకము, ఆత్మస్థితుని యనుభవము, జీవన్ముక్తి యను నిరువదియధ్యాయము లలో నాయావిషయము లద్భుతముగా వివరింపఁబడినవి. ఈసంహిత నిత్యపారాయణయోగ్యము. అష్టావక్రుని బోధామృతమును గ్రోలి జనకరాజర్షి పొందిన యాత్మానంద మనిర్వాచ్యమైనది. ఈసంహిత యందలి "ఆకాశ వదనంతోఽ హం,ఘటవత్ ప్రాకృతం జగత్." "మహోదధి రివాహం స ప్రపంచో వీచిసన్నిభః" "అహంవా సర్వభూతేషు" మున్నగు నద్వైతవేదాంతఘీంకారవములు అష్టా వక్రమహర్షిని ధన్యాతిధన్యుని జేసివైచినవి.

మహర్షుల చరిత్రలు

ఋష్యశృంగమహర్షి

తొల్లి కశ్యపుఁడను మునిచంద్రునకు విభాండకుఁడను కుమారుఁడుదయించెను. విభాండకుఁడు బాల్యమునుండియు నస్ఖలిత బ్రహ్మచర్యదీక్షతోఁ దపము చేయుచుండెను. ఒక్కనాఁడాతఁడొక్కమడువున నీళ్లాడుచున్నసమయమున సురుచిరసురూపసుగుణసుందరి యగు నూర్వశి యాతనిఁ గానవచ్చి తన విలాసహాసములఁ బ్రదర్శించినంతఁ గామకృతమునఁ బతనమైన యామునియమోఘవీర్యముతో మిశ్రమైన జలము నొకమనుఁబెంటి త్రావి గర్భము ధరించెను.

ఋష్యశృంగుని జననము.

ఈమృగము పూర్వము చిత్రరేఖ యను నొకయప్సరస. ఆమె యింద్రసభలో నాట్యమాడుచుండఁగాఁ గొన్ని లేళ్ళచ్చటకు వచ్చెను. చిత్రరేఖ నేత్రములపై దృష్టి నుంచి యానందించు చున్న యింద్రునిఁ జూడక యామె యాలేళ్ళఁ జూచెను. తన యానందమునకు విశేషభంగము గలిగించిన యాచిత్రరేఖ నింద్రుఁడు మృగివై పుట్టు మని శపించెను. అప్పు డామె శాప విమోచనోపాయము కోరుకొనఁగా నింద్రుఁడు కరుణించి విభాండకుఁ డనుమహర్షి వీర్యమువలనఁ బుత్రునిఁ గనినపిమ్మట శాపవిమోచన మగు ననితెల్పెను. ఆచిత్రరేఖయే మృగియై దాహము తీర్చుకొనుటకు విభాం

డఁకుడు స్నానము చేయుజలాశయమునకు వచ్చి జలముతోపా టాతనివీర్యమును గ్రోలి చూలా లయ్యేను.

కొంతకాలమున కామృగము.మనుష్యరూపము గల యొక పుత్త్రునిఁ గని యరణ్యమున విడిచి తనశాపమోక్షణము కాఁగా నింద్రలోకమున కేఁగెను. ఆబాలుఁడు మనుఁబెంటికి జన్మించినవాఁ డగుట నాతని నొసట నొకశృంగము నుండెను, దానిమూలమున నాతనికి ఋష్యశృంగుఁ డను నామము కలిగెను. అతఁ డచటఁ బెరుఁగుచుండఁగా నొకనాఁడు విభాండకుఁడు చూచి దివ్యదృష్టివలన నాతఁడు తన పుత్త్రుఁడే యని గ్రహించి వానిని దనయాశ్రమమున కుఁ దీసికొని పోయి పెంచుచుండెను. బాల్యమునుండియు ఋష్యశృంగుఁడు తండ్రి యాశ్రమము దక్క నన్య మేమియు నెఱుఁగక పరమస్వాధ్యాయ విదుఁడు నద్వితీయ బ్రహ్మచారియు నై ఘోరతపము చేయు చుండెను. ఆతని తపోవిశేషమున కచ్చెరు వందిన యింద్రుఁ డాత డెచ్చట నున్న నచ్చట సువృష్టి కలుగు ననియుఁ బ్రజ లాధావ్యాధిరహితులై సుఖ ముందు రనియు ననుగ్రహించెను.

రోమపాదుని వృత్తాంతము

ఇట్లుండఁగా నంగ దేశమును బరిపాలించు రోమపాదుఁ డను రాజునకు సంతానము లేకపోయెను. ఈతఁడు దశరథుని మిత్రుఁడు. ఒకనాఁ డతఁ డయోధ్య కరుదెంచి దశరథునకు సురభి యనుగ్రహమునఁ గలిగినశాంత యను కూఁతుఁ గాంచి ముద్దాడి యామెను బెం పిమ్మని యడిగెను. కాని, దశరథునకును బిడ్డలు లేనికారణమున నాతఁ డంగీకరింపఁ డాయెను. అంత దగ్గఱ నున్న వసిష్ఠమహర్షి త్రికాలవేది యగుట దశరథునితో శాంతను రోమపా

దున కి మ్మనియు నామెవలనఁ ద్వరలో నిరువురకును బురుషసంతా నము కలుగు ననియుఁ జెప్పెను. అందులకు వా రుభయులు నానం దించిరి. తుద కాఱుమాసములు దశరథునింట నాఱుమాసములు రోమపాదునింట శాంత యుండున టంగీకరించి రోమపాదుఁడు శాంతను దీసికొని యంగదేశమున కేఁగెను. తరువాత నాతఁడు పుత్రకామియై బ్రాహ్మణుల కనేక దానధర్మములు చేయుచుండెను. ఒకనాఁ డొకబ్రాహ్మణుఁడు బహుధనధాన్యములు గైకొని తిరిగి తనకుమారునితో వచ్చి యా బాలుని కొకగోవు నిమ్మని రోమపాదు నిఁ గోరెను. అంత నాతఁడు బ్రాహ్మణులు దురాశాపరు లని నిం దించెను. ఒక్కగోవు నిచ్చుటకు బదులు సద్విజజాతిని బుద్ధిపూర్వ కముగాఁ దెగడిన యారాజును దండ్రికొమరు లిరువురును గోపిం చి యంగరాజ్యము దుర్భిక్షమై యనావృష్టిదోష మందుఁగాక యని శపించి యారాజ్యము నుండి వెడలిపోయిరి. తరువాత రోమపాదుఁ డు పశ్చాత్తప్తుఁడై గత్యంతర మే మని మిగిలిన బ్రాహ్మణుల నడుగఁగా వారు ఋష్యశృంగుని చరిత్రము వినిపించి యాతఁ డిటకు వచ్చిన నీ యవగ్రహదోషము వాయు నని చెప్పిరి. పిమ్మట రోమపాదుఁ డాబ్రాహ్మణులను బూజించి వారి యనుమతిని గొంద ఱు వారాంగనలను సర్వకలాపూర్ణ యను నామె యాధిపత్యమున ఋష్యశృంగునిఁ దోడ్కొని రాఁ బంపెను.

సర్వకలాపూర్ణాదివేశ్యలు ఋష్యశృంగుని గొనిపోవుట

నవయౌవనలు నతివిలాసినులు నగు నావారాంగనలు విభాం డకుఁ డాశ్రమమున లేనితరుణమున ఋష్యశృంగునిపాలి కరుదెం చిరి. స్త్రీముఖము చూచి యెఱుఁగని ఋష్యశృంగుఁడు వారలు మునికుమారు లని యెంచి యర్ఘ్యపాద్యాదు లీయ వారు స్వీకరింపక

తాము తెచ్చిన దివ్యగంధ మాల్యములు సరసభక్ష్యములు విచిత్ర వస్త్రములు నిచ్చిరి. వారు పిమ్మటఁ దమ నృత్యగీతముల నాతని నానందింపఁజేసి వానిఁ గౌఁగిలింతల నొడలిపుడికిళ్ల మోసపుచ్చి తమయాశ్రమము సమీపముననే యున్న దనియు నందుఁ దపము చేయ రమ్మనియు నాహ్వానించిరి. పిమ్మట వారు విభాండకునకు భయమొంది నాఁటికి వెడలిపోయిరి. ఋష్యశృంగుఁడు తండ్రిచె ప్పిన యగ్నిహోత్రము వేల్వ మఱచి వారియెప్పునఁ దగిలి వారితో దపముచేయ నాసక్తుఁడై యుండెను. ఇంతలో విభాండకుఁడు వచ్చి సుతు నగ్నిహోత్రము వేల్వకుండుటకుఁ గారణ మడిగెను. ఆతఁ డద్భుత సుందరాకారు లగు ముని బాలుకు వచ్చిరనియు వారు కట్టిన చీర లతిమృదులము లనియు, వారిశరీరములు రమ్యసౌరభయుతము లనియు వారి కలకూజితము లానందప్రదము లనియు నం దొక మునిబాలుఁడు తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొని నిజాస్య మాసన్నముచేసి యొకమృదుమధురశబ్దము చేసె ననియుఁ జెప్పి వారితోఁ దపము చేయుట కిష్టపడియుఁంటి నని పలికెను. విభాండకుఁ డవి రాక్షస మాయ లనియు వారిదానములు వర్జనీయము లనియుఁ బ్రబోధించెను.

మఱునాఁడు విభాండకుఁ డెప్పటియట్ల వన్యఫలముల కరిగిన వెంటనే వేశ్యాంగన లరుదెంచి ఋష్యశృంగుని డాయు డాతఁ డమి తానందము నంది వారితో వారివనమున కేఁగుదేర నంగీకరించెను. వారును దమకోరిక యీడేఱినందుల కానందభరితలై మచ్చికతో డను మేలములగు ముద్దులతోడను నాముగ్ధమౌని నంగదేశమునకుఁ దోడ్కొని వచ్చిరి. ఆతఁడు రాజాశ్రయ మగు దివ్యభవనమును జేరఁగనే యాతని నివాసశక్తిచే సర్వజన ప్రమోదముగాఁ కుంభ వృష్టి కురిసెను. రోమపాదుఁ డమితానందమునంది శాంత నాతని

కిచ్చి వివాహము చేయువెఱ వాలోచించుచు నాతనిఁ బూజించు చుండెను.

శాంతా ఋష్యశృంగుల వివాహము

ఒకనాఁడు ఋష్యశృంగుఁడు పరమసౌందర్యనిధియు వినయ విద్యావివేకశీలయు నగు శాంతను జూచి యామె యద్వితీయ సౌం దర్యమునకు ముగ్ధుఁడై రోమపాదునిఁ బిలిచి యామె యెవ రని యడిగెను. రోమపాదు డామె దశరథుని పుత్రి యనియు దశరథుఁ డు దనమిత్రుఁ డగుట నామెను బెంచుకొనఁ దీసికొని వచ్చితి ననియుఁ జెప్పెను. అంత ఋష్యశృంగుఁడు దశరథుని వృత్తాంత మడిగెను. రోమపాదుఁ డాతని చరిత్రమును దెల్పి తొల్లి దశరథుఁ డు శాంతాస్వయంవరముఁ జాటుటయుఁ బరశురాముఁ డరుదెంచి యెల్లరురాజులతో దశరథునిఁ జంప నుంకించుటయు వసిష్ఠమహర్షి కోరికపై దశరథుని కొమార్తెను బ్రాహ్మణునకేయిచ్చి వివాహము చేయవలె నని శాసించి చంపక విడిచి వెడలుటయుఁ జెప్పెను. ఋష్యశృంగుఁ డానందించి శాంతను వివాహమాడఁ గోరెను. రోమపాదుఁ డానందతరంగముల నోలలాడి వెంటనే వివాహవైభవమును బురమందెల్లఁ జాటఁ బంపెను. తరువాత మహావైభవముతో శాంతాఋష్యశృంగుల వివాహము జరిగెను. ఋష్యశృంగుఁడును రోమపాదు నివలనబహువిధ సమ్మానముల నందుచుఁ గాంచనమయశయ్యాసనమున శాంతాసహితుఁడై రాజమందిరమునఁ జిరకాలము నివసించెను.

ఈసమయముననే రోమపాదునకుఁ బుత్రోత్పత్తి నిమిత్తమై ఋష్యశృంగుఁ డంగదేశమున నింద్రునిఁగూర్చి యొక యిష్టి చేయించెను. దానిమూలమున నింద్రుఁడు ప్రీతుఁడై రోమపాదు

నకుఁ బుత్త్రుఁ డుదయింప వర మిచ్చెను. తరువాత ఋష్యశృంగుని యాశీర్వచనముచే రోమపాదునకుఁ బుత్త్రసంతానము కలిగెను. నాఁటి నుండి రోమపాదుఁడు దినదినవర్ధమాన మగు భక్తితాత్పర్యముతో ఋష్యశృంగుని శాంతను బూజించుచు వారియడుగులకు మడుఁగు లొత్తుచుండెను. *

శాంతా ఋష్యశృంగు లయోధ్య కేఁగుట

ఇంతలో నయోధ్యానగరమున దశరథునిచేఁ బుత్త్రకామేష్టిఁ జేయింపఁ దలఁచి వసిష్ఠమహర్షి సనత్కుమారుఁడు తొల్లి చెప్పిన వృత్తాంత మంతయుఁ జెప్పి దశరథునిఁ బ్రేరేచెను. దశరథుఁ డానందముతో వసిష్ఠుని బూజించి చతురంగబలసమేతుఁడై యంగ దేశమునకు ఋష్యశృంగుని గొనివచ్చుటకు బయలుదేఱెను. సచివు లును దాను నంగదేశము సొచ్చి దశరథుఁడు రోమపాదునింటి కేఁగి దీప్తాగ్నివలెఁ దేజరిల్లుచున్న ఋష్యశృంగుని దర్శించి యనేకవిధ ములఁ బూజించెను. రోమపాదుఁడు దశరథు ననేకవిధముల సమ్మా నించెను. అంత దశరథుఁడు, శాంతాసహితుఁడై ఋష్యశృంగుఁడును భార్యాసమేతుఁడై రోమపాదుఁడును దన గృహమునకు విచ్చేయ వలయునని ప్రార్థించెను. శాంతా ఋష్యశృంగు లంగీకరించిరి. రోమ పాదుఁడు తరువాత వచ్చెద నని కృతాలింగనుఁడై దశరథుని శాంతాఋష్యశృంగులను వీడ్కొలిపి యయోధ్యకుఁ బంపెను.

శాంతాఋష్యశృంగులతో దశరథుఁ డయోధ్యఁ బ్రవేశించు సరికి నగర మంతయు నద్భుతముగా నలంకరింపఁబడి యుండెను. పురసతులు లాజలు, అక్షతములు దళత్కుసుమములు వారిపైఁ

---

* భారతము-ఆరణ్యపర్వము.

జల్లిరి. నానాజయవాదు లైనజనులు మ్రొక్కిరి. అంతలో రాజప్రా సాదమును సమీపింపఁగానే రాజనిభాననలు మహితరత్నసమాననీ రాజనరాజితో నెదురువచ్చి వారికి హారతులిచ్చిరి. అంత దశరథుఁడు రథము దిగి ఋష్యశృంగుని గారవముతో మంగళ తూర్యఘోష ములతో లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. పుణ్యస్త్రీలు శాంతాదేవి నంతఃపురమునకుఁ గొనిపోయిరి. కౌసల్యా కైకేయీ సుమిత్రాదు లమితా నందముతో 'అమ్మా! శాంతా! ఇఁక నీవు మాబిడ్డవు కావు. మాకుఁ బూజనీయ వైన మహర్షిపత్నివి. వందనము లమ్మా'యని మేలమాడిరి. శాంత చిఱునగవుతో వారిని గౌఁగిలించుకొనెను. శాంతాఋష్యశృంగుల కట ననుక్షణము నధిక పూజలు జరుగు చుండెను.

ఋష్యశృంగుఁడు దశరథునిచే నశ్వమేధ పుత్రకామేష్టులఁ జేయించుట

ఇట్లుండఁగా యజ్ఞనిర్వహణానుకూల మగువసంతకాల మరు దెంచెను. బహుపాదపములతో పాటు దశరథుని మనోవృక్షమును జక్కఁగాఁ జిగిర్చెను. అంత నాతఁడు ఋష్యశృంగుని జేరఁ బిలిచి పుత్రకామేష్టిచేయు నుద్యమముఁ దెలుపఁగా నాతఁ డంగీకరించెను. పిమ్మట వసిష్ఠమహర్షి యాదరమున దశరథుఁడు సరయూనదీప్రాంత మున నుత్తరముగా యజ్ఞశాల నిర్మింపించెను. అధ్వరసంభారము లన్నియు వెంటనే సమకూరెను, ఉత్తమోత్తము లగుఋత్విజుల తోడను మహాత్ము లగు మంత్రకోవిదులతోడను యజ్ఞము ప్రారంభ మాయెను. మంత్రు లధిపునానతిని సర్వము నిర్వహించి యాగాశ్వ మును విడిచిరి. సంవత్సరము గడచి తిరిగి వసంత మాసన్నమగు

సరికి యజ్ఞాశ్వము సురక్షితముగా వచ్చి చేరెను. అంత దశ రథుఁడు గురువరుఁ డగువసిష్ఠునిఁ బూజించి యజ్ఞభారము సమస్త ముఁ బూనవలె నని ప్రార్థించెను. వసిష్ఠునియాజ్ఞచే నతికర్మఠులు నుత్తమోత్తములగు బ్రాహ్మణు లిష్టకాసహస్రములు దెచ్చిరి. కుండమండపవేదికాదులు, సత్రాగారములు కాయమానములు మున్న గున వన్నియు నిర్మింపఁబడెను. జనకమహారాజు కేకయరాజు సింధుదేశవిభుఁడు మున్నగువా రాహూతులై వచ్చిరి. ధరణీసుర లెల్లరు విచ్చేసిరి. అంత వసిష్ఠప్రముఖులును భూసురోత్తములును ఋష్యశృంగునిఁ బురస్కరించుకొని యజ్ఞకర్మారంభమున విహిత క్రమమున నాయశ్వమేధమును సమాప్తినొందించిరి. దశరథుఁ డనేకభూరిదక్షిణల బ్రాహ్మణోత్తముల సంతసింపఁ జేసెను. అంత దశరథుఁడు ఋష్యశృంగునిఁ జేరి "మహాత్మా! మీదయావిశేష మున నధ్వరము పూర్తియైనది. ఇఁక నాము పుత్రకామేష్టిఁ బ్రియ మునఁ జేయుఁ" డని ప్రార్థించెను. ఋష్యశృంగుఁడు నంగీకరించి నానామంత్రపూతముగా నాహుతుల నగ్ని కిడుచుఁ బుత్రకామేష్టి చేయుచుండ నాపావనహోమాగ్నివలనఁ బ్రాజాపత్యపురుషుఁడు దేవనిర్మితము నారోగ్యవర్ధనమును బుత్రోత్పత్తికరమును నగుపాయ సము నొకపవిత్రహేమపాత్రమునఁ దెచ్చి దశరథున కొసఁగి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. ఋష్యశృంగుఁడు దశరథునిఁ బ్రియ మారఁ బిలిచి యాపాయసము నాతని భార్యలకుఁ బంచి యి మ్మని చెప్పెను. దశరథుఁ డమందానందకందళిత హృదయారవిందుఁడై యాపాయసము కౌసల్యకు సగమును మిగిలినసగములో సగము సుమిత్రకును మిగిలినదానిలో సగము కైకకును ద్రావ నిచ్చి యవ శిష్టమయిన యష్టమాంశమును మరల సుమిత్రకు నీయ దానిని

వారు మువ్వురుఁ బ్రీతిమెయిఁ గ్రోలిరి. దీనిమూలముననే తరువాత గొంతకాలమునకు వారికిఁ గ్రమముగా శ్రీరామ భరతలక్ష్మణ శత్రుఘ్ను లుదయించిరి. పరమశోభాయమానమై యాగము సాంతము కాఁగా ఋష్యశృంగుఁడు శాంతా సహితుఁడై విభాండకుని యాశ్రమమునకుఁ బోయెను. విభాండకుఁడు పుత్రుని జగద్ధితమతినానాఁడే దివ్యదృష్టిఁ దెలిసికొని యుండెఁ గావునఁ గొమరుని గోడలి నెంతయు నాదరించెను. వసిష్ఠున కరుంధతివలె, అత్రి కనసూయవలె, అగస్త్యునకు లోపాముద్రవలె శాంతయు ఋష్యశృంగుని సేవించి చతురంగుఁ డను నుత్తమ పుత్రునిఁ గనెను. *

ఋష్యశృంగుని ద్వాదశవార్షికయాగము

తరువాత ఋష్యశృంగుఁడు కొంతకాలమునకు ద్వాదశవార్షికయజ్ఞము నిర్వర్తించెను. ఆయజ్ఞమునకుఁ జూలాలైన సీతయు నామెప్రియమునకై శ్రీరాముఁడు నతనికై లక్ష్మణుఁడునుండి పోవుటచే వారుదక్కఁ నందఱును విచ్చేసిరి. శుభయజ్ఞపరిసమాప్తియైనవెనుక నందఱు వెడలిపోయిరి. †

ఋష్యశృంగస్మృతి

ఋష్యశృంగమహర్షి యొక్కస్మృతి కర్తగాఁ గానవచ్చుచున్నాఁడు. ఆచారాశౌచ శ్రాద్ధ ప్రాయశ్చిత్తమునకు మితాక్షరాపరార్కస్మృతి చంద్రిక లీస్మృతినుండి తత్సంబంధ శ్లోకముల నుదాహరించినవి. మితాక్షరమున శంఖుని దని పేర్కొనఁబడినఁ యొక శ్లోకమును అపరార్కము ఋష్యశృంగ స్మృతిలోనిదని

---

* రామాయణము. † ఉత్తరరామాయణము.

పేర్కొన్నది.* స్మృతిచంద్రిక "అపి వాససాయజ్ఞోపవీతార్థా కుర్యాత్. తదభావే త్రివృతాసూత్రేన" అన్నవచనము ఈస్మృతి లోని దని పేర్కొన్నది. సమగ్రమగు స్మృతి యింకను లభింప వలసియున్నది.

ఋష్యశృంగుఁడు మహోత్తమతపశ్శాలియై శ్రీరామాదుల లోకమునకుఁ బ్రసాదించిన పరమపుణ్యాత్ముఁడు. కావున నాతని నామస్మరణ మతిపవిత్రము.

---

* "పూర్వనష్టం తు యోభూమి మేకశ్చేదుద్ధరేత్ క్రమాత్
యథాంశంతు లభంతేన్యే దత్త్వాంశంతు తురీయకమ్."

మహర్షుల చరిత్రలు

కపిలమహర్షి

తొల్లి కర్దమప్రజాపతి కృతయుగమున విశ్వసృష్టికై బ్రహ్మచే నియోగింపఁబడి సరస్వతీనదీతీరమున కేఁగి పదివేల దివ్యసంవత్సరములు తపముచేసెను. అతఁ డొకనాఁడు జపసమాధి నేకాగ్రచిత్తుఁడై విష్ణుమూర్తిని ధ్యానింపఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై దేవహూతివలనఁ దొమ్మండ్రు కూఁతులును దన యంశముచే నొక కుమారుఁడును నాతనికి జన్మించునని వరమిచ్చి యంతర్హితుఁడయ్యెను. తరువాతఁ గొంత కాలమునకు దేవహూతికిఁ గర్దమునివలనఁ గళ, అనసూయ, శ్రద్ధ, హవిర్భువు, గతి, క్రియ, ఖ్యాతి, అరుంధతి, శాంతి యను తొమ్మండ్రు కూఁతుం ద్రుద్భవించిరి. పిమ్మటఁ గర్దముఁడు సన్న్యసింప నెంచఁగా దేవహూతి యాతని పదములకు మ్రొక్కి "దేవా! కూఁతుండ్రకు యుక్తకాలమున వివాహముచేసి యాపై నాకు జ్ఞానోపదేశము చేయఁగల సుకుమారుని దయచేయుఁడు. నేను తరించిన పిమ్మటఁ గాని తాము సన్న్యసింప వల" దని వేదనాభరమునఁ బలికెను. కర్దముఁ డామెగర్భమున నచిరకాలముననే జనార్దనుఁడు సుతుఁడై పుట్టును గాన నాతని పాదపద్మములు పూజించుచుండు మనియు నాకుమారుఁడే యామె శంకాగ్రంథి విచ్ఛేదము చేయు ననియుఁ జెప్పి గృహమునన్నే యుండెను.

కపిలుని జననము

దేవహూతి భర్తవాక్యానుసార మట్లు భగవంతునిఁ బ్రార్థిం చుచుండఁగాఁ గొంతకాలమునకుఁ గార్దమ మైన తేజమున విష్ణు మూర్తి దేవహూతిగర్భమును బ్రవేశించి కాలక్రమమున దనుజారి శమీతరుకోటరమున వైశ్వానరుఁ డావిర్భవించిన ట్లామెగర్భమునఁ గుమారుఁడై జన్మించెను. అప్పు డాకసమున దేవతూర్యఘోషములు తుములమయ్యెను; దేవతాబృందములు మందారవృష్టిఁ గురిసిరి; గంధర్వకిన్నర గానములు నప్సరోవనితల యాటపాటలు నొప్పెను. పిమ్మట నారాయణుని దర్శించుకొఱకు మరీచిప్రముఖమునిగణ సేవి తుఁడై చతుర్ముఖుఁడు వచ్చి కపిలుని దర్శించి దేవహూతీ కర్దముల కాతని నెఱింగించి మరీచిని దిగనిడిచి సనకసనందన నారదాదులతో నంతర్హితుఁ డయ్యెను.

కపిలమహర్షి తండ్రికిఁ గర్తవ్యము బోధించుట

పిమ్మటఁ గర్దమప్రజాపతియుఁ దనదుహితల వివాహమాడు టకు మహర్షులఁ బిలువఁ బంచి వారు వచ్చినవెంటనే మరీచికిఁ గళను, అత్రిమహర్షి కనసూయను, అంగిరసునకు శ్రద్ధను, పులస్త్యు నకు హవిర్భువును, పులహునకు గతిని, క్రతువునకుఁ గ్రియను, భృగువునకు ఖ్యాతిని, వసిష్ఠున కరుంధతిని, అథర్వునకు శాంతిని నిచ్చి నిజకులాచారానుసారముగా మహావైభవముతో నుద్వాహము లొనర్చి యల్లుండ్రను గూఁతుండ్ర నాశీర్వదించి సంభావనాసంభావి తులఁజేసి వారివారిగృహముల కంపివేసెను. తరువాతఁ గుమారుఁ డగు కపిలమహర్షి నేకాంతమునకుఁ దీసికొనిపోయి వందన మాచ రించి "మహాత్మా! పరమేశ్వరుఁడ వగునీవు నీమాటలు తప్ప కుండ నాగృహమునఁ బుట్టితివి. సంసారచక్రపరిభ్రామ్యమాణుల

మగుచు గ్రామ్యుల మగు మావర్తనములు గణింపక యనుగ్ర హించి నాకు ముద మొదవించితివి. దాన నేను ఋణత్రయముల నుండి తొలఁగితిని. ఇఁక యోగసమాధినిరతి నీపాదారవిందములు డెందమునఁ జేర్చి లోకములఁ బాసి యేకాంతస్థలమున సంచరిం చెద" నని పలికెను. అంతఁ గపిలమహర్షి "వరమునీంద్రా! నిర్హే తుక దయాగుణమున నావాక్యముల ననుసరించి నీయింటఁ బుట్టి తిని. నేను సన్మునివేషము ధరించుట నాకొఱకుఁ గాదు. మహోత్సా హులైన మునులకుఁ దత్త్వబోధము చేయుటకే యని తెలిసికొనుము. సన్న్యస్తసకలకర్ముండవై నన్నే భక్తితో భజింపుము. మోక్షము నొందెద" వని కర్తవ్యము బోధించెను. అంతఁ గర్దముఁడు నాతని కధికభక్తి ననేకవందనములు చేసి మునిగణసేవిత మగు వనమున నిస్సంగుఁడై, యాత్మైకశరణతత్పరుఁడై పరబ్రహ్మ మును జిత్తమున నిలిపి సమత్వశాంత శేముషీగరిష్ఠుఁడై, ధీరుఁడై నిఖిలప్రపంచము వాసుదేవ మయముగాఁ నెంచి భక్తిభావమున భాగవతగతిఁ జెందెను. ఇటఁ గపిలమహర్షి బిందుసరమునఁ దీవ్ర తపోనియతి నుండెను.

కపిలమహర్షి దేవహూతికి మోక్షమొసఁగుట

అంత దేవహూతియుఁ గొమరుని దర్శించి యాతని శర ణంబు వేఁడి రక్షింపు మని యాశ్రయించెను. కపిలమహర్షి యాత్మ నలరి దేవహూతికి జీవునిచిత్తము సంసారమునఁ దగులుకొని త్రిగుణాసక్త మగు ననియు, నదియే నారాయణాసక్త మైనచో మోక్షకారణ మగు ననియుఁ జెప్పెను. పిమ్మట నాతఁ డామెకు సాంఖ్యయోగమును, భక్తియోగమును బోధించెను. తరువాత దేవ హూతి కపిలోక్తమార్గమున గురుయోగశక్తిచే నంబరమున కెగసి

వాసుదేవచరణాంబురుహన్యస్త చిత్తయై శ్రీహరియందుఁ గలిసెను. ఆమె మోక్షమున కేఁగిన క్షేత్రము "సిద్ధిపద" మని ప్రసిద్ధి కెక్కెను. అంతఁ గపిలమహర్షియు సిద్ధచారణాదులు గొలువ సము ద్రునిచేఁ బూజాదు లందెను. ఆతఁడనంతరము సాంఖ్యాచార్యా భిష్టుతమగు యోగము నవలంబించి శాంతిసమాహితుఁడై పిత్రాశ్ర మమును వీడి యుదగ్భాగమున కేఁగెను. *

కపిలమహర్షి వేదప్రామాణ్యబుద్ధి

ఒకప్పుడు కపిలమహర్షి యుత్తమాకృతి యగు గోవును జూచి వేదస్వరూపమని పలికియు నిర్లక్ష్యముగ నుండెను. కొంత దూరమున నున్న స్యూమరశ్మి యనుసంయమి కపిలునకు వేదముల యం దేభావ మున్నదో యెఱుఁగఁ గోరి సూక్ష్మరూపమున నాగో పును బ్రవేశించి "మహర్షివర్యా! వేదములు దాంభికత్వాపాదకము లని యతులు పల్కుదురు. నీవు నాయభిప్రాయముతో నుంటివా?" యని యడిగెను. అందులకుఁ గపిలమహర్షి "వేదములయందు నా కాదరానాదరభావములు లేవు. కాని, సంసారు లెల్లరకు వేద విహితాచారము వలయును. పాణి యుపస్థము నుదరము వాణి యనునవి మూయరాని వాకిళ్ళు. వానిని మూయఁగల్గిన బుధునకుఁ దపోదానవ్రతాదులుగాని వేదప్రామాణ్యముకాని కావలసిన పని లే" దని చెప్పెను. అంత స్యూమరశ్మి సంతసమున గోగర్భమునుండి బయటపడి కపిలునకు నమస్కరించి 'సత్యమేఁ గఁగోరి యట్లు గోగర్భమునఁ జొచ్చి ప్రశ్నించితిని. మన్నించి వేదప్రామాణ్య మును గుఱించి నా మనశ్శాంతికొఱ కింకమీఁదఁ జెప్పు' మని వేఁడుకొ నెను. అంతఁ గపిలమహర్షి వానిభావ మెఱిఁగి "వేదములే లోక

* భారతము; హరివంశము.

V.R. NARLA MEMORIAL LIBRARY V.R. NARLA & SONS Acc. No.

మునకుఁ బ్రమాణములు. శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మలలో శబ్దబ్రహ్మము మూలమునఁ బరబ్రహ్మము గ్రహింపవచ్చును. బ్రాహ్మణు లుత్త ములై వేదచోదితకర్మములఁ జేయుచు శాశ్వతపదము నంద వచ్చును. వేనతాత్పర్య మరసి వేదితవ్య మెఱుఁగువారలే వేదజ్ఞులు. ఇట్లు కానివారు వేదపాఠకులు; సర్వము వేదపరినిష్ఠితము. కావున, నేను వేదమానితబ్రాహ్మణులకు నమస్కరింతు'' నని పలికెను. ఈమాటలు విని స్యూమరశ్మి యానందించి వెడలిపోయెను. *

కపిలమహర్షి పుండరీకు ననుగ్రహించుట

తొల్లి పుండరీకుఁ డను మహారాజు మృగయావినోదార్థము సపరివారుఁడై వనముఁ జొచ్చి యథేచ్ఛము మృగముల వేఁటాడి దప్పిగొని కపిలమహర్షి యాశ్రమప్రాంతమునఁగల సరోవరము నందు చల్లనివి, తియ్యనివి, స్వచ్ఛమైనవియగు నీళ్లుత్రాగి యట నొక చెట్టునీడను విశ్రమించెను. ఆసమయమున నొక లేడి యా ప్రాంతమునఁ బరుగిడుట చూచి యారాజు దానిపై నొక బాణమును విడిచెను. ఆబాణము తగిలి యాలేడి కపిలముని యాశ్రమము కడకు వచ్చి పడి మరణించెను. అది చూచి కపిలుఁడు తనయాశ్ర మమున నిట్టిహింస కావించిన మూర్ఖుఁడెవఁ డని లేచి యటఁ దిరిగి యొకచెట్టునీడను విల్లమ్ములతో నున్న రాజును జూచెను.

కపిలుని గాంచి పుండరీకుఁడు గడగడ వడఁకుచు లేచివచ్చి భక్తితో నమస్కరించి కులగోత్రములు చెప్పుకొని తన తప్పిద మును మన్నింపు మని కోరెను. అంత నామహర్షి యాతనితో నిట్లనెను. ''ఓయీ ! క్షణభంగుర మగు జీవితము గల మానవుఁడు పశువుకన్న బుద్ధిబలమున మిన్నయయ్యు, ఏపాపమెఱుఁగని, నోరు

---

* భారతము - అనుశాసనికపర్వము.

లేని, సాధుజంతువులఁ జంపుటవలన మహాపాపము గడించును. నీవిట్లు దారుణకర్మ మొనరించుటకుఁ గారణమేమి ! రక్తమాంసాది మయ మగు నీదేహముపై నీకెట్టి మమతకలదో ఆలేడికి దాని దేహముపై నట్టిమమత యుండదా ? తుచ్ఛమగు నీ విలాసమునకై పసికందు, పుణ్యజీవ, యగు నీ లేడి నిండుప్రాణములను బలిగొం టివే ? ని న్నిప్పు డేమి చేసినఁ దప్పులే" దని యాతని నెంతయు నిందించి వైరాగ్య ముపదేశించెను.

పుండరీకుఁ డామహామహుని మాటలు శూలములవలెఁ గ్రుచ్చుకొనఁగా సిగ్గుపడి పశ్చాత్తాపమంది తాను జేసిన దోషమున కామహర్షియెదుటనే ప్రాణత్యాగము చేసికొనఁ దలఁచి వాఁడియగు కత్తి నొరనుండి తీసి తనశిరముఁ ద్రుంచుకొనఁ బోవునంతఁ గపి లుఁడు కనికరించి యాతని నాత్మహత్యనుండి కాపాడెను. పుండరీ కుఁడు కపిలుని పాదములపైఁ బడి జ్ఞానభిక్షఁ బెట్టు మని ప్రార్థిం చెను.

అంతఁ గపిలమహర్షి యాతని కిట్లు బోధించెను. "రాజా! మోక్ష మపేక్షించు మానవుఁడు పూర్వదానఫలమునఁ గలిగిన సంప దలు క్షణికము లనియు, పరహింసా వ్యాపారములు పాపహేతువు లనియు, నెఱిఁగి భయపడుచు గురుపాదము లాశ్రయించి తత్త్వ మెఱిఁగి దృఢనిశ్చయుఁడై మెలఁగవలయును. అట్లు మెలఁగువారు మూఁడురకములు : అంకురితులు, పుష్పితులు, ఫలితులు. మోక్ష ధర్మాపేక్షగలవా రంకురితులు; తదాచారనిరతులు పుష్పితులు; జీవ న్ముక్తులు ఫలితులు. వీరు గురుబోధితజ్ఞానమున మోక్షమందుదురు." ఇట్లు బోధించి కపిలుఁ డాతనిని వీడ్కొలిపి నిజాశ్రమమునకు వచ్చేసెను.

తదనంతరము పుండరీకుఁడు సర్వసంపదలను రోసి వైరాగ్య యుతుఁడై కపిలమహర్షి యాశ్రమునకు విచ్చేసి తన్ను శిష్యునిగా ననుగ్రహించి తపముచేయ ననుమతింపు మని యాతనిఁ గోరెను. కపిలుఁ డాతనిఁ గన్నెత్తిచూడక నోటఁ బలుకక తృణీకరించెను. కాని, పుండరీకుఁడు పదుమూఁడు దినము లటనే జలాంజలిత్రయ పానమాత్రమునఁ గదలక మెదలక కపిలునే ధ్యానించుచు నుండెను. పదునాలవదినమునఁ గపిలుఁడు శిష్య సహితుఁడై సంధ్యాద్యనుష్ఠా నములఁ దీర్చి యాతనిఁ బలుకరించి యాతని మనసు రాజ్య సతీ పుత్త్రాదులపై మరలింప యత్నించెను. కాని పుండరీకుఁడు నిజమగు విరాగమున నుండుటచేఁ జలింపఁడాయెను. కపిలుఁ డపుడు సంత సించి యాతనికిఁ గర్మ భక్తి వైరాగ్య జ్ఞాన యోగములు బోధించి

"పరాయ పరరూపాయ
పరమాత్మన్ పరాత్మనే
నమఃపరమ తత్త్వాయ
పరానందాయ ధీమహి"

అను మహామంత్రము నుపదేశించి యనుగ్రహించెను.

పుండరీకుఁ డట్లు కపిలమహర్షి నే గురువుగా భావించి యాతని యుపదేశామృతమునఁ బునీతుఁడు శ్రద్ధా భయభక్తి యుక్తుఁడై చిరకాల మా మంత్రమును జపించి విష్ణుదేవుని ప్రత్య క్షముచేసికొని యాతనికటాక్షమున మోక్షమునందెను. *

కపిలమహర్షి సగరపుత్త్రుల భస్మముచేయుట

మఱియొకప్పుడు సగరచక్రవర్తి విష్ణుప్రీతికొఱకై యనేకా శ్వమేధయాగములఁ జేసి తృప్తిగనక మఱియొక మఖమును జేయ

---

* మత్స్యపురాణము.

హయమును విడిచెను. అసూయాగ్రస్తుఁడై యింద్రుఁ డాగుఱ్ఱమును నాగలోకమునకుఁ దీసికొనిపోయి యట నొకచోఁ దపోనియతి నున్న కపిలమహర్షి యాశ్రమ సామీప్యమునఁ గట్టివై చి వెడలి పోయెను. యాగాశ్వ సంరక్షణమునకై సగరుఁడు నిజపుత్త్రులఁ బం పెను. వారుచని యేడుదీవులువెదకి యశ్వముఁ గానక భూమిఁద్రవ్వి పాతాళలోకమునకేఁగిరి. అందుఁ దిరిగి తిరిగి వారు కపిలమహర్షి యాశ్రమప్రాంగణమున నున్న యశ్వముఁ జూచి యాతఁడే దానిని హరించియుండె నని భావించి యాతనిఁ జంప నేఁగిరి. కపిల మహర్షి కనుదెఱచి చూచెను. వెంటనే సగరపుత్త్ర లరువదివేల మందియు భస్మీభూతులై పోయిరి. తరువాత సగరుఁడు మనుమఁ డగు నంశుమంతునిఁ బంప నాతఁడు పాతాళమున కేఁగి యందుఁ గపిలాశ్రమ సామీప్యమున భస్మరాసుల పొంత నున్న యశ్వమును జూచి కపిలమహర్షికిఁ బ్రణమిల్లి యనేకవిధములఁ బ్రార్థిం చెను. కపిలుఁడు "బుద్ధిమంతుఁడా ! గుఱ్ఱమును దోలుకొనిపోయి మీ తాత జన్నముఁ బూర్తిసేయింపుము. వెఱ్ఱులై నీతండ్రు లిట భస్మమైరి. గంగాజలములు వీరిపైఁ బ్రవహించిన వీరికి ముక్తికల్గు" నని యనుగ్రహించెను. అంశుమంతుఁడు కపిలు ననుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడై తండ్రులదుఃస్థితికి విచారించి యాగాశ్వమును గొని పోయి తాత యశ్వమేధమును బూర్తి చేయించెను. తుదకు భగీర థుఁడు గంగాజలమును బాఱింపఁజేసి సగరపుత్త్రులకుఁ బుణ్య లోకము లొసఁగెను. *

కపిలమహర్షి యశ్వశిరునకు విశ్వరూపము చూపి కటాక్షించుట

పూర్వ మొకప్పు డశ్వశిరుఁ డను మహారా జనేక యాగ

---

* భారతము, భాగవతము, బ్రహ్మాండపురాణము.

ములఁ జేసి యనేకవిధముల బ్రాహ్మణులను సత్కరించుచుండెను. కపిలమహర్షి యశ్వశిరుని యోగ్యత యెఱిఁగి యాతనిఁ గటాక్షించు నుద్దేశముతో నొకమాఱు జైగీషవ్యుఁ డను ముని వెంటరాఁగా నశ్వశిరుని గృహమున కేఁగెను. నాఁ డశ్వశిరుఁడు యజ్ఞదీక్షితుఁడై బ్రాహ్మణుల కనేకభూరిదక్షిణ లిచ్చి సమ్మానించెను. ఆతఁడీ కపిల జైగీషవ్యుల నెంతయు నాదరించి పలువిధములఁ బూజించెను. తరువాత నశ్వశిరుఁడు కపిలమహర్షి కి మ్రొక్కి "మహాత్మా! మీరాక చే నేను ధన్యుఁడనైతిని. విష్ణుమూర్తి కటాక్షసంపాదనకు నే నేమి చేయవలయునో తెలుపుఁ" డని కోరెను. అంతఁ గపిలమహర్షి "రాజా! నేనే విష్ణుమూర్తిని. నన్నుఁ బూజించిన నీవు కృతార్థుఁడ వగుదువు. నేనుగాక వే ఱొక విష్ణుమూర్తి కలఁడని యెంచుటకన్న నవివేకము లే" దని పల్కెను. అశ్వశిరుఁ డామాటల కాశ్చర్యము నంది యాతని యహంభావమున కసహ్యించుకొనెను. కాని, కపిల మహర్షి నేమియు ననఁజాలక "మహాత్మా! విష్ణుమూర్తిని నేనెఱుఁగుదును. ఆతఁడు శంఖచక్రగదాపాణి గరుడవాహనుఁడు గదా! నీవే విష్ణుమూర్తివన్న నవి నీకు లేవుగదా" యనెను. ఈమాట లశ్వశిరుని నోటినుండి వెలువడఁగానే కపిలమహర్షి విష్ణుస్వరూపుఁడై శంఖచక్రగదాపాణి, యయ్యెను. జైగీషవ్యుఁడును గరుడుఁడై యాతని వాహన మయ్యెను. అంత నశ్వశిరుఁడు తన నేత్రములను నమ్మఁజాలక యది యంతయు మోస మనియు విష్ణుమూర్తి కమలనాభుఁ డనియు బ్రహ్మ యందుండి జన్మించె ననియు నట్లు లే దేమని యడిగెను. వెంటనే కపిలమహర్షి కమల నాభుఁ డయ్యెను. అంత జైగీషవ్యుఁడు బ్రహ్మయై నిలిచెను. ఇన, నశ్వశిరుఁడు నమ్మఁజాలక యది యంతయు మోసమే యనియుఁ

గపిలమహర్షి విష్ణమూ ర్తికాఁ డనియు ననెను. వెంటనే కపిలుని మాహాత్మ్యమున సభాసదు లెల్ల రంతర్ధానమైరి. యజ్ఞశాల దుష్టమృగ ములతో నిండిపోయెను. అశ్వశిరుఁ డతిభయాకుల చిత్తుఁడై కపిల మహర్షియే విష్ణమూ ర్తి యను పూర్ణవిశ్వాసము కలుగఁగాఁ దిరిగి యాతనిఁ బ్రార్థించెను. వెంటనే కపిలుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. సభా సదులు వచ్చిరి. దుష్టమృగము లంతర్ధానమయ్యెను. అశ్వశిరుఁడు కపిలమహర్షి పాదములపైఁ బడెను. కపిలమహర్షి యాతనిఁ గటా క్షించి "రాజా! నీవు విష్ణుభక్తుఁడవు. విష్ణు నెట్లు వశవఱచుకొనఁ గల నని యడిగితివి. బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతము విష్ణమూ ర్తి రూపమే యని గ్రహించిన, నాతఁడు నీకు వశుఁ డగును. విష్ణుఁడు సర్వాంతర్యామి సర్వవ్యాపి యని నిరూపించుట కిట్లు చేసితిని. ఇంకనైన నీ వది గ్రహించి కులోచితధర్మములను వేదవిహితాచార ములను నెఱవేర్చుచు సుజ్ఞానము నందిన మోక్షము నందఁగల" వని బోధించి కపిలమహర్షి జైగీషవ్యునితో వెడలి పోయెను. *

కపిలుని సాంఖ్యసిద్ధాంతము

కపిలమహర్షి సాంఖ్యయోగమును బోధించిన మహాత్ముఁడు. "విషయములవిధము తెలిసికొని శ్రుతివాక్యములచే వాని తత్త్వ మును గ్రహించి దృఢజ్ఞానముచే వానిని విడిచిపెట్టవలయును. ఆయువు క్షణిక మనియు సుఖదుఃఖములు కాలగతివచ్చు ననియు నెఱుఁగవలెను. కర్మతత్త్వము వేదచోదనముల విధము గ్రహించి సత్త్వరజస్తమోగుణములచే బుద్ధికిఁ గలుగు ప్రవర్తనముల గుర్తె ఱుఁగవలయును. పంచేంద్రియములు గోష్ఠమునందు, నగ్ని వాయు వులు బయలను, పావకునందుఁ దోయములును, భూమి తోయము

---

* వరహపురాణము.

లందును, బలము కౌశికునందును, భ్రాంతి యుపేంద్రునంచును, నర్థమున లోభమును, మనస్సున బుద్ధియు రజస్సునఁ దమస్సును, సత్త్వమున రజస్సును దగులును. సత్త్వ మాత్మఁ దగులును. ఆత్మఁడు నారాయణుఁ డనియు మహేశుఁ డనియు నొప్పుచుండును; ఆత్మఁడు పరమునఁ దగులును; పరము మోక్షమునఁ దగులును. మోక్ష మిఁక నెందును దగులదు. పదునాఱువికారములు గలప్రకృతి యాత్మ కాశ్రయము. ఆత్మఁడు ప్రకృతివికృత్యతీతుఁడు. ఆత్మ నకు రెండురూపము లున్నవి. ఒకటి విషయములందును రెండవది మధ్యస్థభావమునందును బ్రవర్తిల్లును. ప్రాణాపానవ్యానోదానసమా నము లను నైదువాయువులు నాతనివి. వీనివిధము నెఱిఁగినఁ గలుగుజ్ఞాన మంతరాత్మనిఁ జూపును. గర్భవాస దుఃఖము, జన్మ వ్యధ, బాల్యవిమూఢత్వము, రాగము, క్లేశము, వార్ధక్యము, వీని వలనఁ గలుగు కృపణతలు గుర్తెఱిఁగి సంగముఁ బాసి యాత్మనిఁ గని మోక్ష మందఁదగును. దేహగుణాదిదోషముల నెల్లఁ ద్రోచు మార్గములను గ్రహించి యామార్గపరిచయమున విష్ణుమాయచేఁ దోఁచు విశ్వమంతయు బుద్బుదప్రాయముగా ఫేనసదృశమై మృద్ఘటములఁ బోలి యున్న దని గ్రహించి దానిని లక్ష్యపెట్టక మోక్ష మార్గము నరయుటయే సాంఖ్యము. కపిలమహర్షి బోధించిన యీ సాంఖ్యదర్శనము ప్రజాపతిపూజ్యమై, వేదశాస్త్ర పురాణ విదిత పరిజ్ఞానముల కెల్లఁ జేరుగడయై బ్రహ్మభావ భాజనతకు సరిలేని సమ్యగుపాయమై వెలసినది. ఇదియే షడధ్యాయవిలసితమై, త్రివిధ దుఃఖాత్యంత నివృత్త్యత్యంత పురుషార్థాదికనిగదనమై "కపిల స్మృతి" యనఁ బరగుచున్నది. *

---

* భారతముశాంతిపర్వము.

కపిలుని భక్తియోగము

కపిలమహర్షి మాతృదేవికి భక్తియోగమును బోధించెను. తామసరాజససాత్త్విక మనుభేదముల, ద్రివిధముల భక్తియోగము నిట్లు నిరూపించెను. 'నిత్యము హింసాపరుడై దంభమాత్సర్యాదుల కొలవాలమై యొప్పుచున్నను భేదదర్శియై భగవద్భక్తుడగువాడు తామసభక్తుడు. విషయసుఖముల బ్రవీణుడై యైశ్వర్యాదుల ననుభవించుచున్నను భగవద్భక్తి విడువనివాడు రాజసభక్తుడు. పాప పరిహారమునకై భగవదర్పణబుద్ధితో గర్మములు చేయుచు, జన హిత కారియై భక్తుడగువాడు సాత్త్వికభక్తుడు. పరమేశ్వరుని గుణములను వినుటచే గలిగినభక్తిచేనైన నాతనిపై మనస్సును నిల్పినవాడును బరమభక్తుడ' ని కపిలుడు భక్తియోగమును దదనంతఫలమును విశదీకరించెను.

కపిలమహర్షి రావణునకు విశ్వరూపము చూపుట

కపిలమహర్షి యొకప్పుడు పశ్చిమసముద్రతీరమున నొక యరణ్యములో బద్మాసనస్థుడై కన్నులగవ మూసికొని యాత్మ యోగసుఖ మందుచుండెను. అప్పుడు రావణుడు వరగర్వముచే బలవంతుల నందఱను జయించు నుద్దేశముతో దిరుగుచు గపిల మహర్షిని గాంచెను. రావణునికంటికి గపిలమహర్షి నేత్రాంచల ముల నగ్నిశిఖలు, బాహువులయందు బహుశితాయుధములు, శరీ రమం దెల్ల మరుద్వసురుద్రసంఘములు గానై దుస్సహాముగా గానవచ్చెను. మఱియు గపిలమహర్షి యురమున లక్ష్మీదేవియు, శ్యామల మరుద్గణములు, కడుపున సముద్రములు, కన్నులలో

† భాగవతము. తృతీయస్కంధము.

సూర్యచంద్రులు, ధాత, విధాత, రుద్రాదులు మున్నగువా రెల్లరు నాతనిశరీరమునఁ గానసైరి. రావణుఁడిది ఋషులమాయ యని వానిపై ననేకశస్త్రాస్త్రములు ప్రయోగించెను. వెంటనే కపిలమహర్షి "ఓరీ! చెడుగా! నన్ను సాధింప వచ్చితివా?" యని పిడికిలిచేఁ బొడిచెను. దానితో రావణుఁడు మూర్ఛపడెను. తోడిదైత్యు లాతని నెదిరించిరి. కపిఁలుడు దైత్యుల హుంకరించి గుహాభ్యంతరమున కేఁగెను. రావణుఁడు కొంత సేపటికి మూర్ఛదేఱి యాతని సాధింప నెంచి బాణకృపాణాదులతోఁ గపిలుని గుహఁ బ్రవేశించెను. అందు మహావీరులు, దేవసుతులు, సిద్ధులు, శంఖచక్రాదులు ధరించి చతుర్భుజులైన పురుషవరులు గాననైరి. దివ్యసౌరభములు నిండఁగ రమణీయరోచుల నీనురత్నాలంకారముల ధరించిన స్త్రీలు వింజా మరలు వీచుచుండఁగా సౌందర్యనిధి యైనయొకస్త్రీ పాదము లొత్తు చుండఁగా గపిలమహర్షి కనుమోడ్చి నిదురించుచుండెను. రావ ణుఁడు చెంత కేఁగ నతఁడు లేచెను. రావణుఁడు విస్మితుఁడై యాతని యపూర్వచరిత్ర మడిగెను. కపిలమహర్షి రావణుఁడు త్వరలో జంపఁబడనుండు టెఱిఁగించి నోరుతెఱచెను. అందు విశ్వ రూపము ప్రత్యక్షమయ్యెను. రావణుఁడు భీతచిత్తుఁడై యాతనికి నమస్కరించి "మహాత్మా! నీచేతిలోఁ జనిపోవుటకంటె శుభము వేఱొకటి లేదు. నే నందుకొఱకే ని న్నీవిశ్వమున విసుగువిరామ ములు లేక వెదకుచున్నా"నని కడుంగడుఁ బ్రశంసించెను. ఇంతలో గిరితో గుహతోఁ గపిలమహర్షి యంతర్ధాతుఁడయ్యెను. రావణుఁడు పరమ విస్మయచిత్తుఁడై యటనుండి వెడలిపోయెను. *

---

* ఉత్తర రామాయణము.

కపిలమహర్షి యవతారము మూలమున లోకము గడించినది కపిలాచార్యుని సాంఖ్యతత్త్వము. భక్తియోగమునకు శ్రుతిస్మృతులకుఁ బ్రామాణ్యమొసఁగి యిది విఖ్యాతి నార్జించినది. స్యూమరశ్మితోఁ బలికినపలుకులవలనఁ గపిలుని వేదప్రామాణ్యబుద్ధి, మాతృశ్రీ యగుదేవహూతికి బోధించిన భక్తియోగము నిట్లనుటకు సాక్షిభూతములు. కపిలమహర్షి తండ్రితోఁ జెప్పిన ట్లవతార మెత్తి మునివేషము గైకొనుట ఋషిజనములను దన్మూలమునఁ బ్రజానీకమును దత్త్వబోధామృతముచేఁ బునీతులను జేయుటకే యనుట నిస్సంశయము. ఆమహర్షి వర్యుని బోధామృతమును దనివితీఱఁ గ్రోలి భక్తు లజరామరత్వముల నంది తమజీవితములను సార్థక మొనరించుకొందురుగాక !

మహర్షుల చరిత్రలు

కశ్యపమహర్షి

మరీచిమహర్షి బ్రహ్మాదులతోఁ గూడి దేవహూతీకర్దములకు జనించినవిష్ణుమూర్తి యగుకపిలమహర్షిఁ జూడవచ్చెను. అప్పుడు కర్దమప్రజాపతి మరీచిమహర్షిని దనయింట నుంచుకొని తనకూఁతుంద్రలో నొకతె యగుకళ నిచ్చి వివాహముచేసెను. అట్లు వివాహితుఁడై మరీచిమహర్షి భార్యాసహితుఁడై తన తపోవనమున కేగి సుఖముండెను.

అంతఁ గొంత కాలమునకుఁ గళకు మరీచిమహర్షిదయచే గర్భము సంభవింపఁ గాలక్రమమున నామె మగశిశువును గనెను. మరీచిమహర్షి కుమారుఁడు ప్రజాపతి యగు ననియు నాతనిని జాగ్రత్తగాఁ గాపాడు మనియు భార్యకుఁ జెప్పి యాతనికిఁ గశ్యప నామ మొసఁగి యుక్తకాలమున నుపనయనాది సంస్కారము లొనర్చి తపోవనమున కేఁగెను.

కశ్యపమహర్షి సంతానము

కశ్యపుఁడు తరువాతఁ బెరిఁగి పెద్దవాఁ డయ్యెను. బ్రహ్మ నియోగింప దక్షప్రజాపతి తనకుఁ గల్గిన పుత్త్రికలలో నదితి, దితి, దనువు, కాల, అనాయువు, సింహిక, ముని, కపిల, క్రోధ, ప్రథ, క్రూర, వినత, కద్రువ, లనువారిని గశ్యపుని కిచ్చి వివాహము చేసెను. కశ్యపమహర్షి తన భార్య లందఱకు సంసారసౌఖ్యము

నొసఁగి పుత్త్రుల నిచ్చెదనని వచించెను. కొంతకాలమునకుఁ గశ్యప మహర్షి కృపచే నదితి, ధాత, మిత్త్రుఁడు, అర్యముఁడు, శుక్రుఁడు, వరుణుఁడు, అంశుఁడు, భగుఁడు, వివస్వంతుఁడు, పూషుఁడు, సవితృఁడు, త్వష్ట, విష్ణుఁడు నను ద్వాదశాదిత్యులను గనెను. కశ్యపుని వలన దితికి హిరణ్యాక్షుఁడు హిరణ్యకశిపుఁడు జన్మించిరి. దనువునకు విప్రచిత్తి శంబరాదిదానవులు నలువం ద్రుదయించిరి. కాలయనుదానికి వినాశన, క్రోధాదు లెనమండ్రుగురు పుట్టిరి. అనాయువనునామెకు బలవీరాదులు నలుగురు పుట్టిరి. సింహికకు రాహువు కలిగెను. ముని యను భార్య భీమసేనోగ్రసేనాదు లనుగంధర్వులఁ గనెను. కపిల కమ్యతము, గోగణము, బ్రాహ్మణులు, ఘృతాచీ మేనకాదు లగు నప్సరసలుఁ బుట్టిరి. క్రోధ యనునామెకుఁ గ్రోధ వశగణములు జనించెను. ప్రధ యను నామెకు సిద్ధాదులును, క్రూరకు సుచంద్ర చంద్రహంత్రాదులును బుట్టిరి. *

కశ్యపప్రజాపతికిఁ గద్రూవినతలవలని సంతతి

తరువాతఁ గొంతకాలమునకుఁ గద్రూవినతలు కుమారులఁ గాంచు నుద్దేశముతోఁ గశ్యపమహర్షికడ కేఁగి యనేక సహస్ర వర్షము లాతని నారాధించిరి. కశ్యపుఁ డంత వారిసేవ కానందించి వరములు వేఁడుకొనుఁ డనెను. అందుఁ గద్రువ వేయిమందిని వినత యా వేయిమందికంటె బలాధికులైన యిద్దఱు పుత్త్రులను గోరుకొనెను. కశ్యపమహర్షి యట్లే యని వారికోర్కెఁ దీర్చుట కుగ్రతపము చేసెను. తరువాతఁ గశ్యపుఁ డింద్రాదిదేవతలను వాలఖిల్యాది ఋషిగణములను దనకు సహాయులఁ జేసికొని పుత్త్ర కామేష్టి యొనరించెను. ఆయజ్ఞమున నంగుష్ఠమాత్ర దేహులు

---

* భాగవతము, చతుర్థస్కంధము.

ననవరతోపవాసకృశీభూతగాత్రులు నగువాలఖిల్యాదులఁ జూచి యింద్రుఁడు నవ్వెను. అంత వా రాతనిపైఁ గోపించి యింద్రుని కంపెను నూఱురెట్లు బలవంతుఁ డగు పుత్త్రుఁడు కశ్యపున కుదయించి రెండవయింద్రుఁ డగుఁగాక యని మహామంత్రములతో వేల్వఁదొడఁగిరి. ఇంద్రుఁడు భయకంపితుఁడై కశ్యపుని శరణు వేఁడెను. కశ్యపమహర్షి లోకసంరక్షణార్థమై వాలఖిల్యాది మహర్షులఁ బ్రార్థించి భువనప్రవృత్తికి విపరీతము కాకుండునట్లు తన కుదయించు సుతుఁడు పక్షికులమున కింద్రుఁ డగునట్లు వారందఱ నొడంబఱిచెను. పిమ్మటఁ గశ్యపుఁడు కద్రూవినతలకుఁ గోర్కి సిద్ధింపఁజేసి గర్భముల సంరక్షించుకొనుఁ డని చెప్పి పంపివేసెను. కొంతకాలమునకు వారిగర్భములం దండము లుదయించెను. వాని నెల్ల ఘృతకుండములఁ బెట్టి యిరువురు రక్షించుచుండిరి. నూఱేం డ్లకుఁ గద్రూగర్భాండములు క్రమముగాఁ జిట్లి యందు శేషుఁడు, వాసుకి, తక్షకుఁడు, కర్కోటకుఁడు, ధనంజయుఁడు, కాళియుఁడు మున్నగు వేయిమంది నాగముఖ్యు లుదయించిరి. వినత తన గర్భాండములనుండి పుత్త్రులు కలుగలే దని విచారించి యొకయండ మును బ్రద్దలుకొట్టిన నందుండి యనూరుఁడు జన్మించి యకాలమున నండముఁ జిట్లించుటచేఁ దా నంగహీనుఁడ నైతి నని తల్లిని నిం దించి రెండవ యండమునైనను జాగ్రత్తగాఁ గాపాడుకొను మని తల్లికిఁ జెప్పి తాను సూర్యసారథి యయ్యెను. తరువాతఁ జిరకాల మునకు రెండవయండమునుండి గరుత్మంతుఁ డుదయించెను.

కశ్యపుఁడు గరుత్మంతు నాశీర్వదించుట

గరుత్మంతుఁ డుదయించి మాతృ దాస్యవిమోచనమునకై యమృతముఁ దెచ్చుటకుఁ దల్లియనుమతి కోరి యామె చెప్పిన

చొప్పున సముద్రమునందలి నిషాదుల భక్షించిన నాఁకలి తీఱక తండ్రి యగు కశ్యపమహర్షికడ కేఁగి యాహార మడిగెను. కశ్యపుఁడు కుమారుని ధైర్యమునకు మెచ్చుకొని విభావసుఁడు సుప్రతీకుఁడను బ్రాహ్మణులు కలహించి కూర్మ గజ రూపులై పోరుచున్నా రనియు వారిని భక్షింపు మనియుఁ జెప్పెను. గరుత్మంతుఁడు తండ్రిపంపున నలంబతీర్థమున కరిగి రౌహిణ మను వృక్షముపై వాఁడల దానిశాఖ విఱిగిపోయెను. దాని నంటి తపముచేయువాల ఖిల్యులకు బాధ కలుగకుండ నాకొమ్మను గ్రిందపడకుండ నోటఁ గఱచుకొని గజకచ్ఛపములఁ జేతుల నిఱికించుకొని గంధమాదన పర్వతమునఁ దపము చేయు తండ్రికడ కేఁగి మ్రొక్కెను. కశ్యపుఁడది గ్రహించి యావాలఖిల్యుల నందుండి మఱియొక చోటికిఁ బొండని వేఱుకొనెను. వా రాశాఖను విడిచి హిమగిరి కరిగిరి. కశ్యపుఁ డాశాఖను నిష్పురుషనగమున విడువు మన గరుడుఁ డతివేగమున నట్లుచేసి హిమగిరిపై దిగి గజకచ్ఛపముల భక్షించి మహాబల సంపన్నుఁడై యమృతము గొనివచ్చి మాతృ శాప విమోచనముఁ గావించెను.*

భూమి కాశ్యపి యనఁబరగినవిధము

పూర్వము పరశురాముఁ డిఱునదియొక్కమాఱు నేల నిఃక్షత్త్రియము గావించి యాపాపవిముక్తికై యశ్వమేధయాగమును జేసి యది పరిపూర్తి యైనంతనే కశ్యపమహర్షిని బిలిచి భూమియంతయుఁ దక్షిణగా నిచ్చి వేసెను. కశ్యపమహర్షి లోకసంరక్షణార్థమది గ్రహించి రాజవంశమునకు నిశ్శేషత్వము కలుగకుండుటకై

---

* భారతము ఆదిపర్వము.

పరశురాముని దక్షిణాబ్ధి పారదేశమునకుఁ బొమ్మనెను. పరశురాముఁడు భూర్వాకారప్రదేశము సముద్రుఁడు నిజవిహారమున కీయనందుఁ దపోనియతి నుండెను. కశ్యపమహర్షి భూమినంతను భూసురుల కిచ్చి తపోవనమున కేఁగెను. నాఁటినుండి భూదేవి 'కాశ్యపి' యని పిలువఁబడుచున్నది.

గంగ కాశ్యపి యనఁబరగిన విధము

తొల్లి యొకప్పుడు కశ్యపప్రజాపతి మహర్షులను దర్శింప నైమిశారణ్యమున కేఁగెను. అపు డందలి ఋషులు బహుభక్తి సత్కృతులతో నాతనిని బూజించిరి. కశ్యపుఁడు వారి యోగక్షేమము లడిగి యాదరించిన సమయమున వారు "తాపసేంద్రా! మాకు సర్వకాలసర్వావస్థలయందును స్నానపానాదుల కనుకూల మగు నది యొకటి కావలయును. నీవు సర్వలోక సంరక్షణసమర్థుఁడవు. నీపేర విలసిల్లునట్లు గంగానదిని భూమిపైఁ బ్రవహింపఁజేసి లోక క్షేమముఁ జేకూర్చి మాకోరిక తీర్పు" మని ప్రార్థించిరి.

కశ్యపుఁడు వారికోరికఁ దీర్ప నెంచి వెంటనే అర్బుదాద్రి కేఁగి యందు ఘోరనిష్ఠతోఁ బరమశివుని గుఱించి చిరకాలము మహాతపస్సు చేసెను. అంత శివుఁడు కనికరించి ప్రత్యక్షమై వరము కోరుకొను మని కశ్యపునితో ననెను. కశ్యపుఁడు గంగను భూలోకమునఁ బ్రవహింపఁజేయు మని కోరెను. శివుఁ డట్లే యని తన జడనుండి గంగానదిని ఒకపాయగా విడిచెను. కశ్యపుఁ డట్లు కృతార్థుఁడై పరమశివుని భజించి గంగతో నైమిశారణ్యమునకుఁ జని ఋషుల నానందింపఁజేసెను. వారు బ్రహ్మానందపడి కశ్యపు నభినందించి ఆగంగావాహినికి 'కాశ్యపి' యనుపే రొసంగిరి. ఈ 'కాశ్యపి'యే కృతయుగమున 'కృతవతి' యనియు, త్రేతాయుగ

మున 'గిరికర్ణిక' యనియు, ద్వాపరయుగమున 'చందన' యనియు, కలియుగమున 'సాభ్రమతి' యనియు జగద్విశ్రుతిఁ గాంచెను.

సాభ్రమతీనది సకలపాపసంహారిణి. ఈనదీతీరముల యవక్రీతరైభ్య భృగ్వంగిరో దత్తాత్రేయ విశ్వామిత్ర భరద్వాజాది మహర్షులు తపోనిష్ఠులై నిత్యనివాసముండిరి. నీలకంఠ, నందహ్రద, రుద్రహ్రద, రుద్రమహాలయ తీర్థములును, మందాకిని, అచ్ఛోద సాభ్రమతియందు గూఢముగాఁ బ్రవహించును. ఈసాభ్రమతీ నదీమతల్లి వలననే బ్రహ్మచారి, వికీర్ణ, శ్వేత, గణాగ్ని హిరణ్యా సంగమాప్సరస స్తీర్థములును, కపితీర్థ, మంకితీర్థ, పిప్పలాద, నింబార్కాది మహతీర్థము లనంత మేర్పడెను.

కశ్యపమహర్షి తప మొనరించిన యాప్రదేశము 'కాశ్యపతీర్థ' మనఁ బరగెను. అం దాతఁడు నిర్మించిన కుండమునకు 'కాశ్యపకుండ' మను పేరు వచ్చెను. అందాతఁడు కుశేశ్వరుని సంస్థాపించెను. మఱియు, ఆపరిసరముల నొకనగర మాతఁడు నిర్మించెను. అది 'కాశ్యప' యనుపేరఁ గాశీక్షేత్రమున కెనయై విలసిల్లెను. కశ్యపసంబంధులైన యేక్షేత్రమున, ఏతీర్థమున జనుఁడు స్నానమాచరించినను, దర్శించినను, సకలపాపక్షయము నయి అతఁడు ముక్తి నందును. *

కశ్యపుఁడు భూమిని రాజులకుఁ బంచి యిచ్చుట

కొంతకాలమునకు భూమిపై ధర్మము నశించి యధర్మము పెరుఁగఁ జొచ్చెను. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞయాగములు మాని యకృత్యములకుఁ జొచ్చిరి. ఈ మహాదోషములచే భూమి పాతాళ

---

* పద్మపురాణము, ఉత్తరఖండము.

మునకు బోపుచుండగాఁ గశ్యపమహర్షి తన తొడఁగ్రుచ్చి దాపు చేసి యెత్తఁగా భూదేవి మరలఁ బూర్వరూపమున నుండెను. అంతఁ గాశ్యపి కశ్యపమహర్షికి నమస్కరించి యుత్తమక్షత్రియులు దండనీతిచే ధర్మమును రక్షించి తన్ను సురక్షితఁ జేయున ట్లను గ్రహింపఁ గోరెను. అపుడు కశ్యపుఁడు పరశురామునిచేఁ జావని రాజు లెవ రనెను. భూదేవి సంతసించి హైహయులు కొందఱు, పౌరవంశజుఁడగు విదూరధునికొడుకును ఋక్షపర్వతమున ఋక్ష ములు రక్షించుటయు, సౌదాసునివంశమువాఁ డొకఁడు పరాశర మహర్షి యజ్ఞమున శూద్రకర్మలు చేయుచు బ్రదికి యుండుటయు, శిబిమనుమఁడు గోపతి యనువానిని వనమున గోవులు రక్షించు టయుఁ, బ్రతర్దన పుత్త్రుఁడు వత్సరాజు నక్లే జీవించియుండుటయుఁ జెప్పి వారిని బిలిపించి యధిపతులఁ జేయు మని ప్రార్థించెను. కశ్యపమహర్షి యానందించి యారాజసుతుల నందఱఁ బిలిపింప వా రెల్లరు విచ్చేసి కశ్యపునకు నమస్కరించి నిలిచిరి. కశ్యపుఁడు వారందఱకు భూమిని విభజించి యొసఁగి పరిపాలింపుఁ డని యభి షేక మాచరించి పంపెను. క్రమముగా నాన్యపులవంశములం దనేకులు పుట్టి ధరణీభారము వహించిరి.

కశ్యపుఁ డదితివలన వామనునిఁ గనుట

తొల్లి యొకసారి బలిచక్రవర్తి భృగ్వాదిబ్రహ్మవాదుల నర్చించి యనంతబలోపేతుఁడై స్వర్లోక మాక్రమించెను. ఇంద్రాది దేవత లెల్లరుఁ గామరూపముల ధరించి తమతమ తోఁచిన చోట్ల కేఁగిరి. బలి యైశ్వర్యవిభవుఁడై యుండ భృగ్వాదు లతనిచే శతాశ్వ మేధములు చేయించిరి. ఇట్లుండఁగా నదితి తనబిడ్డలపాటు సవతి

బిడ్డలయైశ్వర్యము నరసి చింతా క్రాంతయై యుండఁగా నొకనాఁడు కశ్వపమహర్షి భార్యపాలి కేతెంచి యోగక్షేమ మడిగెను. అదితి తనబిడ్డల దుస్థితిని దితిబిడ్డలప్రాబల్యమును జెప్పి తనబిడ్డల సంరక్షింపుమని భర్తను వేఁడుకొనెను. కశ్యపమహర్షి భావికాలగతు లూహించి నారాయణుని ప్రార్థింపు మని తనసతి కుపదేశించెను. ఏవ్రతముచే నారాయణు నుపాసింతు నని యామె యడుగఁ గశ్యపుఁడు 'పయోభక్షణ' మనువ్రత మామె కుపదేశించి తత్కాల మంత్రములఁ జెప్పెను. అదితి యట్లుచేయఁగా నారాయణ దేవుఁడు ప్రత్యక్షమై తా నామెకుఁ గుమారుఁడై పుట్టి యభీప్సితముఁ దీర్తు ననియుఁ బుత్రోత్పత్తికి భర్తను సేవింపు మనియుఁ జెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. అదితియు నానందముతో భర్తకు శుశ్రూషచేయు చుండఁగా నొకనాఁడు కశ్యపుఁ డామెతో భోగించి యచ్యుతునంశ మాత్మ నొలయ దాని నదితిగర్భమునఁ జేర్చెను. అంత నదితి గర్భవతియై కాలక్రమమున నారాయణుఁ గనెను. శంఖచక్రగదా ధరుఁడు కౌస్తుభాభరణుఁడు నైనహరి తనగర్భమున నెట్లుండె నని యదితి వెఱఁగుపడఁగాఁ గశ్యపుఁ డాతని ననేక విధముల స్తుతించెను. అంత నారాయణుఁడు రూపాంతరమును గ్రహించి వామనుఁడై కశ్యపునింటఁ బెరుఁగఁజొచ్చెను.

కశ్యపమహర్షి మహర్షులఁ బురస్కరించుకొని యుక్తకాల మున వామనున కుపనయనము చేయ, సవిత సావిత్రి నుపదేశించెను; బృహస్పతి యజ్ఞోపవీత మొసఁగెను. కశ్యపుఁడు మౌంజి నిచ్చెను; అదితి కౌపీన మిచ్చెను. బ్రహ్మ కమండలువును సరస్వతి యక్షమాలికయు సప్తర్షులుఁ గుశపవిత్రములు నిచ్చిరి. ఈప్రకారము వామనుఁడు వడుగై తల్లి దండ్రులయాజ్ఞఁ గైకొని

బలిచక్రవర్తికడ కేగి మూడడుగుల దానమురూపమున నాతనిఁ బాతాళమున కనిపి స్వర్లోక రాజ్యమును నిజసోదరుల కొసఁగి మాతృకాంక్షను దీర్చెను.*

కశ్యపుఁడే వసుదేవుఁడు దశరథుఁడు నగుట.

ఒకమాఱు కశ్యపుఁడు కద్రువకోరికఁ దీర్పనెంచి యామెచే ననేకవత్సరములు శుశ్రూషఁ గొని తత్ఫలితముగా నామెతోఁ గ్రీడించుచుండెను. ఆసమయముననే యావిషయ మెఱుఁగని యదితియు భర్తతోడి సంభోగ మపేక్షించి నూతనవస్త్రాభరణయై యలంకరించుకొని కశ్యపమహర్షి యాశ్రమమున కేఁగెను. కద్రూసహితుఁ డైన పతిఁ గాంచి యదితి మాత్సర్యసహితయై తన ప్రయత్నము విఫలమగుటకుఁ జింతించెను. తాను వాంఛించిన సౌఖ్యమున కడ్డువచ్చిన కద్రూకశ్యపులపైఁ గోపించి వారిని నరులై జన్మింపుఁ డని యదితి శపించెను. ఆకారణమునఁ దరువాతఁగశ్యపుఁడు వసుదేవుఁడుగను గద్రువ దేవకిగను జన్మించిరి. కశ్యపుఁడు ప్రతిజన్మమందు నుదనకే విష్ణుమూర్తి కుమారుఁడుగా నవతరింపఁగోరుకొనెను. విష్ణుమూర్తి యాతని కోరిక నంగీకరించి యదితికశ్యపులకు వామనమూర్తియై జన్మించెను. వసుదేవరూపమున నున్నకశ్యపునికే దేవకి యందుఁ గృష్ణుఁడై జన్మించెను. కశ్యపుఁడే దశరథుఁడై కౌసల్యయందు శ్రీరామచంద్రునిఁ గాంచెను. ఈవిధముగాఁ గశ్యపునికోరిక ఫలించెను.†

పూర్వ మొకప్పుడు కశ్యపుఁడు సముద్రునిహోమధేనువుల నాతనియనుమతి నింటికిఁ దోలుకొనిపోయి చిరకాల మా గోక్షీరముల ననుభవించెను. తరువాత నొకనాఁడు సముద్రుఁడు వచ్చి యాహోమధేనువుల నిచ్చి వేయుమని కశ్యపునిఁ గోరెను.

---

* భాగవతము. † బ్రహ్మవైవర్తపురాణము.

కశ్యపుఁ డిచ్చివేయ నెంచినను నాతనిభార్య లగు నదితియుఁ గపి లయు నీయ నంగీకరింపని కారణమున మరల వెనుదీసెను. సము ద్గుఁడు బ్రహ్మతోఁ జెప్పుకొన్నను బ్రయోజనము లేకపోఁగాఁ గశ్యపుఁడు భూమిపై గోపాలకుఁడై పుట్టుఁగాక యని యాతఁడు శపించెను. ఆశాపముచేతనే కశ్యపుఁడు వసుదేవుఁడై పుట్టి కంసుని గోగణమున కధిపతి యయ్యెను. *

కశ్యపునివలన దితికి మరుద్గణము పుట్టుట

ఇంద్రుఁడు బలవంతుఁడై దితికుమారులను బాధించు చుండఁగా నొకనాఁడు దితి భర్తను జేరి విచారముతోఁ దన కింద్రు నంత బలము కల యొకకుమారు నిమ్మని కోరుకొని యనేక వర్ష ము లతనికి శుశ్రూష చేసెను. కశ్యపమహర్షి యామె కోరిక చెల్లించెను. దితి గర్భవతియై యుండఁగా నింద్రుఁ డీవిషయ మెఱిఁగి తనసేవ నంగీకరింపు మని దితిని గోరఁగా నామె యానందించి యంగీకరించెను. ఒకనాఁ డామె యశుచియై శయనించియుండఁగా నింద్రుఁ డామె గర్భమును బ్రవేశించి గర్భస్థశిశువు నేడుఖండము లుగాఁ జేసెను. అంత నా ఖండము లేడు నేడుగురు శిశువులై విల పించుచుండఁగా నొక్కొక్కని నేడేసి ఖండములుగా మరల నిం ద్రుఁడు ఖండించెను. ఈలోపున దితి మేల్కొని యీవిషయ మెఱిఁగి వా రతనికి శత్రులు గాక మిత్రులే యగుదురని యింద్రుని రక్షింప వేఁడెను. ఇంద్రుఁడు వారి ననుగ్రహించి వెడలిపోయెను. ఇట్లు వారు నలువదితొమ్మండ్రుగురును బుట్టి 'మరుద్గణ' మను పేర విలసిల్లిరి. †

---

* హరివంశము. † బ్రహ్మపురాణము. మత్స్యపురాణము.

కశ్యపునిజ్ఞానబోధ

కశ్యపుని భార్యలలో దితిదనువు లొకప్పుడు తమ పుత్త్రులు దేవతలచేతిలో మృతిచెంది రని మిక్కిలి దుఃఖింపఁదొడఁగిరి. అపుడు కశ్యపుఁ డట కరుదెంచి వారి కిట్లు బోధించెను. "కాంతలా రా! పురాకృతకర్మఫల మనుభవింపక తప్పదు. మీపుత్త్రులు శమదమ దయాధర్మనిరతులు కారు. అందుచే వారు నశించిరి. మీరు వారికై వగవవలదు. ఏలన, దుఃఖము సత్యధర్మములను నశింపఁజేయును. ధర్మక్షీయమువలనఁ బుణ్యక్షీయమగును. పుణ్యక్షీణతయే సర్వదుఃఖములకుఁ గారణము. అందుచేతనే మహాబుషులు సంసారము బహుశదుఃఖములకుఁ దా వని దానిని రోసి దానివలన దుఃఖము తమ కిఁక గలుగకుండుట కై ఘోరతప మొనరింతురు.

నిత్యుఁడు, నిర్వికారుఁడు, నిర్గుణుఁడు నగుపరమాత్మ యందు మాయాశక్తివలనఁ బంచతన్మాత్రలు, పంచభూతములు పుట్టినవి. వానివలన లోకములు, స్థూలశరీరములు మున్నగునవి పుట్టినవి; జ్ఞానేంద్రియ ప్రాణపంచకములు, మనోబుద్ధులు జనించి నవి. లింగసూక్ష్మకారణశరీరములతో నైక్యభ్రాంతి నొంది పరమాత్మ జీవుఁడై కర్మఫలభోక్త యగును. జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థాభిమానియై జీవుఁడు విశ్వుఁడు, తైజసుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు నగును. శరీరమునే తా నను కొను జీవుఁడు గురూపదిష్టమహావాక్యముచే అపరోక్షజ్ఞానమంది పునరావృత్తిరహిత మైనమోక్ష మందును. ధర్మము శరీరము, సత్యము హృదయము, నగువిష్ణుని భజించి తత్కీర్తన స్మరణపూజావందనములచే జీవుఁడు జీవత్వభావము

విడిచి పరమాత్మతాదాత్మ్యము నందఁగలఁడు" ఇట్లు బోధించి వారికి జ్ఞానసుఖ మొసఁగి కశ్యపుఁడు తపమున కేఁగెను.*

క శ్య ప స్మృ తి

కశ్యపస్మృతి లేక కశ్యపధర్మసూత్రము లను పేర నొక ధర్మశాస్త్రము కశ్యపమహర్షి పేరఁ గాననగుచున్నది. ఇందు సాధారణముగా ధర్మశాస్త్రములలోఁ గానవచ్చు నిత్యాచారశ్రాద్ధశౌచ ప్రాయశ్చిత్తాదు లగువిషయములు గలవు. అగ్నిసాక్షిగా వివాహ మాడక కొని యింటనుంచుకొన్న స్త్రీ భార్య కాఁజాల దని యామె దేవ పిత్కార్యములలోఁ బాల్గొన నర్హురాలు కాదని కశ్యపుఁడు చెప్పిన శ్లోకమును బోధాయనుఁడు పేర్కొనెను. విశ్వరూప హరదత్తాదు లెల్లరును గశ్యపస్మృతినుండి యుదాహరించి యున్నారు.

క శ్య ప గీ త లు

కశ్యపమహర్షి క్షమాగుణమును బ్రశంసించుచుఁ దెలిపిన వాక్యములకే కశ్యపగీత లని పేరు. వీనిభావ మిది:

"క్షమగలవానికిఁ బృథ్వి
సమునకు నిత్యంబు విజయసంసిద్ధియగున్
క్షమియైనవాని భుజవి
క్రమము కడున్ వెలయు సర్వకార్యక్షమమై.
వేదములు, యజ్ఞములు, శౌచము, సత్యము, విద్య, ధర్మము, సచరాచరమయిన జగమంతయు క్షమయందే నిలిచినవి. తపస్స్వాధ్యాయ యజ్ఞకర్తలు, బ్రహ్మవిదులు పడయు పుణ్యగతులు క్షమావంతులు పడయుదురు.†

---

* పద్మపురాణము. భూమిఖండము.

†కశ్యపగీతా

క్షమా ధర్మ్మః క్షమా యజ్ఞః క్షమా వేదా క్షమా శ్రుతమ్.
యఏత దేవం జానాతి ససర్వ్వం క్షంతు మర్హ్హతి.
క్షమా బ్రహ్మ క్షమా సత్యం క్షమా భూతం చ భావి చ
క్షమా తపః క్షమా శౌచం క్షమ యేదం ధృతమ్ జగత్
అతియజ్ఞవిదాన్ లోకాన్ క్షమిణః ప్రాప్నువంతి చ
అతిబ్రహ్మ విదాం లోకా నతి చాపి తపస్వినామ్.
అన్యేవై యజుషాంలోకాః కర్మ్మణామపరే తథా
క్షమావంతాం బ్రహ్మలోకే లోకాః పరమపూజితాః
క్షమా తేజస్వినాం తేజః క్షమా బ్రహ్మత పస్వినాం
క్షమా సత్యం సత్యవతాం క్షమా యజ్ఞః క్షమా శమః.

మహర్షుల చరిత్రలు

గౌతమమహర్షి

శతపథబ్రాహ్మణము ననుసరించి గౌతమమహర్షి బ్రహ్మ మానసపుత్త్రులలో నొకఁడు; సప్తర్షులలో సుప్రసిద్ధుఁడు. శ్రుతుల ననుసరించి గోతమవంశమున జన్మించిన యొక మహర్షి. ఈగౌతమ మహర్షియే గౌతమధర్మసూత్రములకుఁ గర్త.

అహల్యాగౌతములవివాహవృత్తాంతము

తొల్లి విష్ణుమూర్తి మోహినీరూపము ధరించి త్రినేత్ర సురా దులనైతము మోహింపఁజేయఁగా నెల్లరును బ్రహ్మసృష్టిని జప్పగఁ దలపోసిరి. ఆకారణమున నధికప్రయత్నమున నఖిలలోకమోహన ముగా నబ్జభవుఁ డహల్యా మోహనాంగిని సృష్టించి నైష్ఠికబ్రహ్మ చర్యమునఁ దపము సలుపు గౌతమునకుఁ బరిచర్య చేయ నియోగిం చెను. అహల్య యంగీకరించి హోమాదికృత్యములం దెల్ల నిచ్చ లాతనికి సపర్య లొనరించుచుండెను. గౌతముఁడు నామెయం దేమాత్రమును లౌల్యములేకుండ నుండెను. కొంతకాలమున కహల్య యౌవనము నంది సౌందర్యమున నద్వితీయయై యలరారెను. అంత గౌతమునఁ డామెను దోడ్కొనిపోయి బ్రహ్మ కిచ్చెను. బ్రహ్మదేవుఁ డామెను గౌతమునికే యిచ్చి వివాహము చేయనెంచెను. కాని యామె త్రిలోకసుందరి యగుట "మా కిమ్మ మా కి" మ్మని యింద్రాదిదేవతలే వచ్చి బ్రహ్మ నడుగఁ జొచ్చిరి. గౌతముఁడు

మాత్ర మెన్న(డడుగలేదు. బ్రహ్మ యుపాయ మూహించి భూప్ర దక్షిణము చేసి యెవరు ముందు తనకడకు వచ్చెదరో వారికే యహల్య నిచ్చి పరిణయము చేయుదు నని వాక్రుచ్చెను. ఇంద్రాది దేవతలు మహర్షులు కూడ శరవేగమున భూప్రదక్షిణమునకు బయలుదేఱిరి. గౌతమమహర్షి నెమ్మదిగా లేచి యనతిదూరముననే యున్న యొక యుత్తమగోమాతకు(బ్రదక్షిణముచేసి యది భూప్ర దక్షిణమునకు సమమే యను శ్రుతివాక్య ప్రమాణబుద్ధితో మఱి యొకపర్యాయ మాగోవుచుట్టును దిరిగి బ్రహ్మకడకు వచ్చి విన్న వించెను. బ్రహ్మ యది సత్యమేయని మిగిలినవారు తిరిగి వచ్చుసరి కహల్యాగౌతముల కిరువురకు దివ్యవైభవముతో నుద్వాహ మొన రించెను. ఇంద్రాది దేవతలును గౌతమునిమాహాత్మ్యమునకు మెచ్చి యసూయా పరు లయ్యు నేమియును జేయలేక యహల్యాగౌత ముల దాంపత్యమును బహువిధముల నభినందించి వెడలిపోయిరి,*

గౌతమమహర్షి క్షామసమయమున(బ్రజా సంరక్షణము చేయుట

గౌతమమహర్షి యహల్యాసహితు(డై దండకావన వాటిక కరిగి మహోగ్రముగ బహుకాలము బ్రహ్మదేవుని గుఱించి తప మొనర్చెను. అంత నాత(డు ప్రత్యక్షమై గౌతమునికోరిక యడిగెను. అత(డు "బ్రహ్మదేవా ! నేను విత్తిన సస్యము జాములో(బరి పాకము నందునట్లు వర మొసంగు" మని వే(డుకొనెను. బ్రహ్మ యట్లే యని యంతర్ధాన మందెను. పిమ్మట గౌతమమహర్షి యహల్యాసహితు(డై 'శతశృంగగిరి' కరిగి యొకపర్ణశాల నిర్మిం

---

* బ్రహ్మాండపురాణము.

చుకొని యజవరమహత్త్వమున నతిథికోటిని షడ్రసోపేతభుక్తి
దనుపుచుండెను.

అహల్యయు బతిమ్రహూషయం దేమబిక శ్రద్ధాభక్తులతో
జరించుచుండెను. గౌతమమహర్షి తపోమహత్త్వముచే నాతడు
తపముచేయు నాశ్రమము సభిక్షమై సస్యశ్యామలమై యొప్పుచుం
డెను, ఇట్లుండగా నొకప్పు డొకమహోత్పాతము సంభవించెను.
ఒక్క గౌతమాశ్రమభూములు తప్ప భూభాగమం దెల్లెడలను
బంటలు నశించెను. జనులు క్షుద్బాధాతురులై చనిపోవ దొడగిరి.
ఆహారము గానక కొందఱు శవములనే తిన దొడగిరి. ఇట్లుం
డగా ననేకు లగు ఋషులు బ్రాహ్మణులు గౌతముని కతిథులుగా
రా జొచ్చిరి. గౌతమమహర్షి యహల్యాసమేతుడై భక్తిపూర్వ
కముగా నందఱ నాహ్వానించుచు దనతపశ్శక్తిచే నెల్లరకు గడుపు
నిండ గూడును గట్ట నూతనాంబరములు నిచ్చుచుండెను. గౌతమ
మాహాత్మ్యము దశదిశల నెఱుకపడగా నానాటికి జనులు తండోప
తండములుగా వచ్చి యహల్యాగౌతముల యాహ్వానముపై వారు
చేయు మర్యాదలకు నిర్విణ్ణులై యచటనే భార్యాపుత్రాదులతో నివ
సింపదొడగిరి. ఈప్రకారము దినదినము జనులు వృద్ధియగుటచే
గౌతమమహర్షి యాశ్రమము సహస్రయోజనాధికము కాజొచ్చెను.
గౌతమమహర్షి కీర్తి యింద్రలోకమునకు బ్రాకెను. ఇంద్రుడు
నారదుడు మున్నగువారు వచ్చి యహల్యాగౌతముల వితరణము
నకు మెచ్చి వారి ననేకవిధముల శ్లాఘించి పోవుచుండిరి. పార్వతీ
తనయుడగు విఘ్నేశ్వరుడు గౌతమునిప్రతిజ్ఞాభంగ మొదవించు
ప్రయత్నమున బ్రాహ్మణరూపధారియై వచ్చి యహల్యాగౌతము

లచే నధిక సత్కారముల నంది యకృతార్థుడై యా యాశ్రమము ననే యుండఁ జొచ్చెను.

ఆదినములలో గౌతమాశ్రమము భూలోకస్వర్గమైపోయెను. క్షణక్షణమును బెరుగుచున్న ప్రజాసముదాయమునకు నిరంతరము నహల్యాగౌతము లేలోపమును లేకుండఁ జూచుచుండిరి. యావ త్ప్రపంచము నతిథిలోక మయ్యెను. నిజతపోనవద్యతచే నంతలోక మున కొక గౌతమమహర్షి యే భిక్షాప్రదాత యయ్యెను. క్షణమైన నేమఱ కహల్యాగౌతము లతిథిసేవలో మునిఁగియుండి యెల్లరకు షడ్రసోపేతముగ విందులొనరించుచు నూతనాంబరము లొసంగు చుండఁ బ్రతి రాత్రియును బ్రతిపురుషునకుఁ గలలోనైతము గౌత ముఁడును బ్రతిస్త్రీకి నహల్యయు "మీకేమి కావలయును? మీకేమి కావలయును? దయతో నెలవిం" డని యనునయించుచున్నట్లే గానవచ్చుచుండిరి. ఆహా! నిజతపోమహత్త్వమున లోకము నుద్ధరించిన యాయార్యర్షి మాహాత్మ్య మేమి! అహల్యాసాధ్వి యదృష్ట మేమి!

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు విఘ్నేశ్వరుఁడు తల్లి కొనర్చిన వాగ్దానము ననుసరించి శివజటాజూటమునఁ గలగంగను భూమికిఁ బంపివేసినచోఁ బార్వతికి సవతిబాధ యుండ దని యుపాయ మాలోచింపఁ దొడఁగెను. గౌతము నంతటిమహర్షికిఁ దక్క నన్యుల కంతపని సాధ్యము కా దనుకొని గౌతము నాపనికై విని యోగించు ప్రయత్నమున నాతఁ డుండెను. ఒకనాఁడు బ్రాహ్మణుల నందఱ సమకూర్చుకొని గౌతమాశ్రమమును వీడి పోవ నాతఁ డుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. ఈసంగతి యెఱిఁగి గౌతమమహర్షి వారి

నందఱ నటనే యుండి తన యాశ్రమము నింకను బవిత్రముచేయుఁ
డని కోరుకొనెను. మాయాబ్రాహ్మణుఁ డగువిఘ్నేశ్వరుఁ డాలో
చించి పార్వతి చెలికత్తె నొకతెఁ బిలిచి మాయాగోవై గౌతముని
పొలములో మేయు మనియు గౌతముఁ డేమిచేసినను వెంటనే చని
పొమ్మనియు నియోగించెను. ఆప్రకార మామె మాయాగోవై యట
మేయఁ జొచ్చెను. గౌతముఁడు దానిని జూచి యొక గడ్డిక విసరఁ
గనే యది చనిపోయెను. గౌతమునిగొప్పతనమున కసూయాగ్రస్తు
లగు బ్రాహ్మణులంద ఱొక్కపెట్టున గోహత్యాపాతకుఁడని గౌతముని
నిందింపఁ దొడఁగిరి. బ్రాహ్మణరూపమున నున్నగణపతియు నాతనిం
దూఱి బ్రాహ్మణులెల్లరఁగూడి యటనుండి పోఁబోవుచుండెను. అహ
ల్యావైభవమును దిలకించి మత్సరగ్రస్తులైన స్త్రీలు నిదే సమయమని
యహల్యాగౌతముల నిందించుచుఁ దమతమభర్తల ననుసరించిరి.

గౌతమునిఁడు తన్నుఁజూచి యసూయపడిన బ్రాహ్మణులను శపించుట

అహల్యాగౌతములు తమకుఁ గలిగినప్రమాదమున కెంత
యుఁ జింతించి వారల నందఱఁ బాపముక్తి యెట్లుకలుగునో చెప్పి
కాపాడుఁ డని కోరుకొనిరి. కొంతసేపు బతిమాలించుకొని విఘ్నే
శ్వరుఁడు గౌతమునితో "ఋషివరా! శివునిగుఱించి తపము చేసి
యాతని మెప్పించి శివజటాజూటమునఁ గలగంగాభవాని నిటఁ
బ్రవహింపఁజేసినచో నీపాపము శమించుటే కాక త్రిజగత్పూజ్యత
నీకుఁ గల్గు"నని చెప్పి వెడలిపోయెను. ఈలోపున ఘోరవర్షములు
గురిసి క్షామము తలఁగుటచే బ్రాహ్మణులు గౌతముని నిందించు
చునే వెడలిపోయిరి. గౌతముఁడు దన కిట్టితప్పిద మేల వచ్చినదని
యోగదృష్టిచేఁ జూడఁగా విఘ్నేశ్వరుఁడు పన్నినవ్యూహము, తన

యింటికడఁ దిని యసూయాగ్రస్తు లైనబ్రాహ్మణులును గోచరిం చిరి. గౌతమమహర్షి విఘ్నేశ్వరుని దేవకార్యము సిద్ధింపఁ జేయు టయే తనవిధి యని నిశ్చయించుకొనెను. కాని, యసూయాగ్రస్తు లగుబ్రాహ్మణులు తన్నుఁ దిట్టిన కారణమున వారిని బాషండులు కండని శపించెను. ఈసంగతి యెఱిఁగి బ్రాహ్మణు లందఱు భయ కంపితులై వచ్చి గౌతముని శరణువేఁడిరి. గౌతమమహర్షి కరు ణించి తన శాప మమోఘమనియు వారు కొంతకాలమునకు శ్రీకృ ష్ణుఁడు జనించిన పిమ్మట ముక్తినందుదు రనియు జెప్పి వారి నను నయించెను.*

గౌతమమహర్షి గంగను భూమికిఁ దెచ్చుట

గౌతముఁడు వెంటనే బయలుదేఱి యహల్యాసహితుఁడై హిమవన్నగమును జేరి యానగప్రదేశమున నొక్కచోట సౌధాంబ సధేనుయూధనిస్రుతదుగ్ధధారాధునీతీరపారిజాతవనాంతరచింతామణీ స్థలమున విడిసి యేకపాదస్థుఁడై మహోగ్రముగ శివునిఁ గూర్చి తపస్సు చేయఁదొడఁగెను. అతని తపోమాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది శివుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. గౌతమమహర్షి శివు ననేకవిధముల స్తుతించి గంగాదేవిని భూతలమునకుఁ బంపు మని వేఁడుకొనెను. శివుఁ డనుగ్రహించెను. గంగాదేవి గౌతముని కోరి కపై భూతలమునకు వచ్చి మాయాగోవు చనిపోయినచోటఁ బ్రవ హించి గోవును బ్రతికించి భూమిని బవిత్రము చేసెను. ఇంతలో గౌతముని నిందించిన బ్రాహ్మణు లాగంగాజలమున స్నానము చేసి తరింప వచ్చిరి. అంత గంగాదేవి వెంటనే తనయుపసంహరించుకొని యదృశ్య మయ్యెను. గౌతముఁ డెంతయో ప్రార్థిం

* శివపురాణము, జ్ఞానసంహిత; వరాహపురాణము.

పఁగా నాతని నిందించినబ్రాహ్మణులు తనలో స్నానము చేయవచ్చి రనియు వారిమహాపాపమును దాను భరింపఁజాల ననియు నామె చెప్పెను. గౌతమమహర్షి పరిపరివిధముల నామెను బ్రార్థించి బ్రాహ్మణులను క్షమింపు మనియుఁ దిరిగి భూమిపైఁ బ్రవహింపు మనియుఁ గోరుకొనెను. గంగ యనుగ్రహించి తిరిగి భువిపై నవతరించెను. ఆగంగామాతయే గౌతముని మూలమున నవతరించుటచే 'గౌతమి' యనియు గోవును బ్రతికించుటచే 'గోదావరి' యనియు ముల్లోకములు స్తుతింప నేఁటికి నలరారుచున్నది.*

గౌతమునఁ డహల్య కొసఁగినసంతానము

అహల్యాగౌతము లన్యోన్యముగఁ గాఁపురము చేయుచుండిరి. అహల్యాసాధ్వి బ్రహ్మర్షివరుఁ డగు గౌతముని సహధర్మచారిణియై నిజభూషామహత్త్వమున నాథునియుల్లము రంజిల్లఁ జేయుచుండెను. ఆమె త్రిలోకసుందరియయ్యుఁ దుచ్ఛకామములకు లోనుగాక పతిసేవయే మహాభాగ్యముగా వెలుఁగొందుచుండెను. ఆసాధ్వి పాతివ్రత్యమునకు వెఱఁగొంది యామెఁ దలపోయుటయే యింద్రాదులు నైతము మానుకొనిరి. ఇట్లు పవిత్రహృదయముతోఁ దన్ను సేవించు భార్యను మెచ్చి గౌతముఁడు గృహస్థధర్మములోఁ బుత్రోత్పాదన ముత్తమవిధి యగుట స్మరించి యహల్యను బిల్చి యొక వరముఁ గోరుకొమ్మనెను. అహల్య కొడుకు ననుగహించి గౌతముని వేఁడుకొనెను. గౌతముఁ డంగీకరించి యామెకుఁ గామవాంఛఁ దీర్ప నామె గర్భిణియై యుక్తకాలమున శతానందుఁడను కుమారుని గనెను. వెంటనే యాబాలుఁడు తపోజీవనాహారం భింపఁ దలిదండ్రుల యాజ్ఞగైకొని వెడలిపోయెను. ఈతఁడే

---

* వరహపురాణము. బ్రహ్మపురాణము.

V.N. NARASIMHAM MEMORIAL LIBRARY D.P.N.L. Acc. No.

శరద్వంతుఁ డనియుఁ బిలువఁ బడుచు మహాతపస్సంపన్నుఁ డాయెను. కాలక్రమమున నీతని వీర్యమునుండియే కృపి, కృపాచార్యుఁడు జన్మించిరి. మఱియొక పర్యాయము కామవాంఛోపహతయైన యహల్యకు గౌతము ననుగ్రహమున గర్భమై యంజన యను కూఁతు రుద్భవించెను. ఈయంజన పితృవాత్సల్యమునకు గుఱియై నిరంతర మహల్యకడనే యుండుచుండెను. ఈమె కొడుకే ఆంజనేయుఁడు.

మఱికొంతకాలమునకు గౌతముని కృపవలన అహల్య గర్భము ధరించి, మఱియొక కొమార్తెను గాంచెను. ఈ కుమారినే గౌతముఁడు తనశిష్యుఁడగు నుదంకమహాముని కిచ్చి నూతన దేహము నవయౌవనము నొసఁగిన తరువాత నిచ్చి వివాహము చేసెను.*

గౌతముఁ డహల్యేంద్రుల శపించుట

అహల్యావివాహ మైనప్పటినుండియు నింద్రుఁ డామె లోకాతీతసౌందర్యమునకు వశుఁడై యామెపొందు కోరుచునే యుండెను. కాని, యహల్యాసాధ్వీచిత్తవృత్తి యెఱిఁగి గౌతమమహర్షి కోపానలమునకు వెఱచి యుండెను. కానీ, యొకనాఁ డింద్రుఁడు తన కోర్కె దీర్చుకొనఁగోరి యొక యుపాయ మాలోచించి కోడియై గౌతమాశ్రమమునఁ జేరి నాఁటినడురేయియే కూయఁదొడఁగెను. ఈ కోడికూఁత విని గౌతమమహామర్షి కాలకృత్యనిర్వహణమునకు నదీస్నానమునకై యాశ్రమము వీడి వెడలిపోయెను. ఈయవకాశమును బురస్కరించుకొని యింద్రుఁడు గౌతమవేషముతో నాశ్రమముఁ బ్రవేశించి యహల్యతోడి సంగమ మపేక్షించెను. ఆమె యీద్రోహ మెఱిఁగఁజాలక కామోపహతుఁ డగు భర్తకు వ్యతిరే

---

* భారతము, అశ్వమేధపర్వము.

కము పలుకలేక యంగీకరించెను. అంత వారిరువురును నొడలు మఱచి సుఖానుభవము నందుచుండ గౌతముఁ డింకను జాలప్రొద్దు గలదని యాశ్రమమునకు వచ్చి చేరెను. లోపలఁ బ్రవేశింపఁగనే యహల్య యాశ్చర్యపడి "మహాత్మా ! ఇంతవఱకు నాతోనున్న నీ విట్లు రెండురూపము లేల తాల్చితి" వని ప్రశ్నించెను. ఇంద్రుఁడు వణఁకి పోయి పిల్లియై బయటకుఁ బోఁ జూచెను. గౌతమమహర్షి యాపిల్లిని జూచి "ఓరీ ! నీవిషయమును ద్వరలోఁ జెప్పనిచో దగ్ధమై పోదు" వనెను. ఇంద్రుఁడు స్వరూపమును ధరించి తన యహల్యాపేక్షి క్షమింపు మని కాళ్ళపైఁ బడెను. అహల్య యాశ్చర్యభరితయై "మహాత్మా ! ఈమోసము నే నెఱుఁగను. నీవు తిరిగి వచ్చి నాతనుసౌఖ్య మపేక్షించితివని యెంచి తీర్వ నెంచితిని. ఇంతకు మించి పంచభూతములు తోడుగా నే నొం డెఱుఁగ" నని శపథము చేసెను. వెంటనే యాకాశవాణి యహల్య నిర్దోషిణి యని పల్కెను. ఐనను, గౌతమమహర్షి యూరకుండక "నీ వెఱిఁగి చేసినను నెఱుఁగక చేసినను దోషము దోషమే అజ్ఞానమున నైన నగ్నిసంస్పర్శనమున హస్తము కాలకుండునా ! కావున, నీవు చైత న్యహీనమగుశిలవై పడియుండు" మని శపించి యింద్రునిఁ జూచి "దుర్మార్గా ! దేవేంద్రా ! శచీపతివయ్యు నీకామలాలసతకు మితి మేరలు లేకుండఁ బ్రవర్తించితివి. అగ్నిహోత్రముతో నుపహాసము చేయుతుంటరిమిడుత వైతివి. ఓరీ ! నీచా ! మహాపతివ్రత యగు మహర్షి పత్నిని మోసగించి పరమహేయ మగుపనికిఁ బాల్పడితివి. కావున, నీయండము లూడిపడిపోవుఁగాక ! నీశరీర మంతయు యోనిమయమై నీకు నిత్యఖేద మొదవించును గాక ! నీసామ్రా జ్యము శత్రువు లపహరింప నీవు పదభ్రష్టత నంది దైన్యజీవనముఁ

గడపుదువు గాక!" యని తీవ్రముగా శపించెను. వెంటనే యహల్యా సంక్రందను లిరువురు నాతనిపాదములపైఁ బడి శాప విముక్తి ననుగ్రహింప వేఁడుకొనిరి. గౌతమమహర్షి కొంతసరికిఁ గటాక్షించి యహల్యవైపు చూచి, "పాపాత్మురాలా! నీవు శిలవై శీతవాతాతపంబులకోర్చి నిరాహారవై రాత్రిందివములు రామస్మరణ పూర్వకముగా సహస్రాదికవర్షములు తపింపుము. ఈయాశ్రమపద మిఁక జంతువిరహిత మయ్యెడు. తుదకు శ్రీరామచంద్రునిపాదార విందరజఃపుంజము నీశిరముపైఁ బడఁగానే నీకు శాపవిముక్తి యగును. నాఁడు నీవు తిరిగి పవిత్రాంగివై నాకడకు రావచ్చును. పొ"మ్మని పలికి యింద్రునిఁ జూచి "మహాపాపాత్మా! నీవైని నాకుఁ గరుణ ముదయించినది. మహర్షులకోపము నీటిపై గీచిన గీఁత వంటిది. నీయోను లితరులకుఁ గనపడకుండ నుండును. అవి నేత్రములవలెఁ బైవారికిఁ దోఁచును. స్వర్లోకసామ్రాజ్యవిహీనుఁడ వయ్యుఁ దిరిగి కొంతకాలమునకు స్వపదప్రాప్తినందఁగలవు. పొ"మ్మని కరుణించి గౌతముఁడు హిమగిరి కరిగి తపోనియతి నుండెను. ఇంద్రుఁడు నండము లూడి క్రిందఁబడ దేహ మెల్లడ యోను లేర్పడఁ బశ్చాత్తప్తుఁడై వెడలిపోయెను. గౌతమమహర్షి శాపమున నింద్రుఁడు పదచ్యుతుఁడై తిరిగి కొంతకాలమునకు స్వారాజ్యము నందఁగల్గెను. అహల్యయుఁ జిరకాలమునకు శ్రీరా ముని పాదరజము సోఁకఁగనే స్త్రీరూపము నంది పరమేశ్వర పాద సంస్పర్శముచేఁ బవిత్రయై గౌతమమహర్షిని జేరి సేవించుచు మహాపతివ్రతయై వెలసెను.*

---

* రామాయణము. పద్మపురాణము.

గౌతముఁడు బ్రహ్మదత్తును శపించుట

మహర్షిసత్తముఁ డగు గౌతముఁ డొకనాఁడు బ్రహ్మదత్తుఁ డనురాజునింటి కేఁగి యాతిథ్య మిమ్మనెను. ఆతఁడు బ్రహ్మానంద ముతో నాపరమమునీంద్రు నింట నుంచుకొని చిరకాల మాతని కాతిథ్య మిచ్చి పోషించుచుండెను. అశ్రద్ధ కారణముగా నొకనాఁడు గౌతమునిభోజనపదార్థములలో నొకమాంసపుముక్క కాననయ్యెను. గౌతముఁ డాదోషపరిహారకార్థమై బ్రహ్మదత్తును గ్రద్దయై పుట్టు మని శపించెను. బ్రహ్మదత్తుఁడు తనయెఱుఁగమిఁ దెల్పి శాప విముక్తిఁ గోరెను. గౌతముఁడు కరుణించి శ్రీరాముని హస్తము స్పోఁకఁగనే యాతనికిఁ బూర్వరూపము లభింప వరమిచ్చెను. ఆప్రకా రము బ్రహ్మదత్తుఁడు గ్రద్దయై పుట్టి యొకనాఁ డొకగ్రుడ్లగూబతోఁ బోరి శ్రీరామునికడకు వచ్చి తగవు తీర్పుమనఁగా నాఁతడు తన పరిత్ర హస్తమున నాగ్రద్దను నిమురఁగా నది శాపవిమోచన మంది బ్రహ్మదత్తుఁడై శ్రీరామునిఁ గీర్తించి తననగరమున కేఁగి సుఖ ముండెను. ఈరీతి గౌతమమహర్షి యశ్రాద్ధదోషాపహరణమునకై భక్తవరుని శపించియుఁ దనక్రోధరాహిత్యమునకు నిదర్శనముగా వానికి శాపావధి నియమించి కరుణించెను.*

గౌతమధర్మసూత్ర-స్మృతి-న్యాయసంహితలు

గౌతమమహర్షి లోకమునకుఁ బ్రసాదించినవానిలో గౌతమ ధర్మసూత్రములు లేక గౌతమ స్మృతి, గౌతమన్యాయ-తర్క-శాస్త్రము, గౌతమసంహితలు ముఖ్యములు. ఇందు మొదటి దాని యందుఁ ద్రికాలాబాధ్యములై యైహికాముష్మికముల నొసఁగు

---

* ఉత్తర రామాయణము.

పరమ ధర్మము లిరువదియెనిమి దధ్యాయములలో విధివిహిత ముగా వివరింపఁబడినవి.

రెండవ దగున్యాయశాస్త్రమునఁ బరమప్రయోజనకరమగు తర్కశాస్త్ర మద్భుతముగా నిగదింపఁబడినది. నాఁటి నుండి నేఁటి వఱకు నీన్యాయశాస్త్రమే మహాలంకారమై పండితమండలికి శిరో భూషణమై తనరారుచున్నది. ఈన్యాయ శాస్త్రమును ఖండింపఁ జూచిన వ్యాసునిపైఁ గోపింని యపర శంకరుఁ డనఁదగు గౌతముఁ డాతనిఁ దననేత్రములతోఁ జూడ నని శపథముఁ బూనెను. ఆప్రకార మొకసారి వ్యాసుఁ డరుదెంచి నపుడు గౌతముఁడు తనపాదమున నేత్రము సృష్టించుకొని యాతనిఁ జూచెను. వ్యాసుఁడు గౌతము నభినందించి వెడలి పోయెను. నాఁటినుండి గౌతమమహర్షి "అక్ష పాదుఁ" డయ్యెను.

ఈ గౌతమన్యాయశాస్త్రము ప్రతిజ్ఞాహేతూదాహరణాది షోడశపదార్థనిరూపకమై పంచాధ్యాయాత్మకమై యొప్పుచున్నది. ప్రథమాధ్యాయప్రథమాహ్నికమందుఁ బ్రమాణాది పదార్థనవక లక్షణనిరూపణము, ద్వితీయాహ్నికమున వాదాది సప్తలక్షణనిరూ పణము గలవు. ద్వితీయాధ్యాయప్రథమద్వితీయాహ్నికముల సంశయపరీక్షణాదికము, అర్థాపత్త్యాద్యం తర్భావనిరూపణము గలవు. తృతీయాధ్యాయమున శరీరేంద్రి యార్థబుద్ధిమనఃపరీక్షణము, చతుర్థాధ్యాయమునఁ బ్రవృత్తిదోషాదికము, దోషనిమిత్తాదికము, పంచమమున జాతిభేద, నిగ్రహస్థానభేద నిరూపణము గలవు.

గౌతమ సంహిత గొప్ప జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథము.

మహర్షుల చరిత్రలు

చ్యవన మహర్షి

భృగుమహర్షికిఁ బులోమ యను నొకభార్య యుండెను. ఆమె తనభ్రూషచేఁ బతిమనస్సును హరించెను. ఒకనాఁడు భృగు మహర్షి యామెకోరిక యడిగెను. పులోమ భర్తకు భక్తిపూర్వక ముగా వందనము చేసి "మహాత్మా! మీసేవాభాగ్యముకన్న నాకుఁ గావలసిన దేదియును లేదు. ఐనను, వంశోద్ధారకుఁడు బ్రహ్మర్షి వరేణ్యుఁడు నగునొక పుత్త్రుని దయచేయుఁ" డని వినయవిధేయ తలతోఁ గోరుకొనెను. భృగుమహర్షి యంగీకరించి యామెకు గర్భము నిలిపి యామెకోరికపై నగ్నిహోత్రము సిద్ధముచేయుట హోమద్రవ్యము లందిచ్చుట మున్నగుపను లామెచేఁ జేయించు కొనుచుండెను.

చ్యవనుఁడు జన్మించి పులోముని భస్మము చేయుట

ఒకనాఁడు యథాపూర్వకముగా సతి నగ్నిహోత్రమును సిద్ధముచేయు మని చెప్పి భృగుమహర్షి స్నానమునకై నదికేఁగెను. పులోమ యగ్ని రగిల్చి జాజ్వల్యమానముగా వెలిఁగించెను. పులోముఁ డనురాక్షసుఁ డొకఁడు చిరకాలమునుండి పులోమను ప్రేమించి యామెను వివాహమాడుదునని చెప్పుచుండెను. కాని, యామెతలిదండ్రు లామె నాతని కీయక భృగుమహర్షి కిచ్చి వివా

హము చేసిరి. నాఁటినుండియు నవకాశము నభించినపు డీమె నప హరింప నా రాక్షసుఁడు వేచియుండెను. నాఁ డాతఁడు భృగుమహర్షి లేకుండుటఁ జూచి యామె యున్నయగ్నిగృహమును బ్రవేశించెను. ఆమె పులోమ యగునా కాదా యను సంశయముతో నగ్నిహోత్రు నామె యెవ రని యడిగెను. అగ్నిదేవుఁడు విప్రశాపమునకు నసత్య దోషమునకు వెఱచియు విప్రశాపముఁ గ్రమ్మఱించుకొనవచ్చిన వచ్చుఁ గాని యసత్య దోషము తీర్పరాని దని నిశ్చయించుకొని యామె భృగుపత్ని యని చెప్పెను. పులోముఁడు వెంటనే వరాహ రూపము ధరించి యామె నెత్తుకొని పాతిపోఁ జొచ్చెను. అపు డామెగర్భము చ్యుతము కాఁగా నొకయర్భకుఁడు బయటపడెను. మాతృగర్భచ్యుతుఁ డగుట నాతనికి 'చ్యవనుఁ'డను పేరు కలిగెను. ఆబాలుని తీవ్రతేజము చూచినమాత్రమునఁనే పులోముఁడు భస్మీ భూతుఁడై పోయెను.

పులోమ సంతసమున నాబాలు నెత్తుకొని గృహమున కరు దెంచెను. అంతలో భృగుమహర్షి స్నానాదికము నొనర్చి యింటికి వచ్చెను. పులోమ జరిగినయువంత మంతయుఁ జెప్పి పతికి బాలునిఁ జూపెను. భృగుమహర్షి యంతఁ దన భార్య నారక్కసునికిఁ జూపినయగ్నిపైఁ గోపించి యతిక్రూరుఁడు సర్వభక్షకుఁ డగుఁగాక యని యాతనిని శపించెను. అగ్నిహోత్రుఁ డిది విని కోపించి తన తేజోమూర్తి నుపసంహరించుకొనఁగా బ్రహ్మాదులు భృగుశాప మమోఘ మనియు నైన నగ్ని సర్వభక్షకుఁ డైనను శుచులలో నత్యంతశుచి, పాత్రులయందుఁ బరమ పాత్రుఁడుఁ, బూజ్యులలోఁ బరమపూజ్యుఁడు వేదచోదితవిధానముల విప్రసహాయుఁడై భువన

ముల నడపు నని వరము లనుగ్రహించి యగ్నికోపముఁ బాపి శాంతింపఁజేసిరి.*

చ్య వ ను ని త పో ని ర తి

ఈవిధముగా జన్మించినచ్యవనుఁడు పులోమామాత్మ స్తన్య ములఁ బెరిఁగి పెద్దవాఁ డగుచుండెను. భృగుమహర్షి తనయున కుపనయనాదిక మొనర్చి బ్రాహ్మణప్రధానవృత్తియు, జీవితపరమా వధిని సిద్ధింపఁ జేయునదియు నగు తపోవనమునకుఁ గుమారుని మనసుగొలిపి విడిచిపుచ్చెను. చ్యవనుఁడు తల్లిదండ్రులకుఁ గృతప్ర ణామముఁడై బయలుదేఱి వైదూర్యపర్వతప్రాంతమున కరిగి యొక సరోవరముపొంత మహాతపోనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై యుండెను. ఆతఁ డట్లు తపోవృత్తి నుండఁగఁ గొన్ని వేలసంవత్సరములు గడచెను. ఆతఁ డును వృద్ధుఁ డయ్యెను. దేహమును మఱచి పరమేశ్వరునిపై మనసు లగ్నముచేసి దివ్యానందము నాతఁ డనుభవించుచుండఁగా నాతని దేహము పుట్టలుపెట్టెను. లతాగుల్మము లాపుట్టలపై మొలిచి యల్లుకొనుచుండెను. ఐన, నా చ్యవనునకు దేహస్మృతి లేకుండెను.

చ్యవనుఁడు సుకన్యను వివాహమాడుట

ఇట్లుండఁగా సంయాతి యను నొకరాజు చతుస్సహస్ర దేవీ నివహముతోడను సుకన్య యను కూఁతుతోడను సైన్యసమేతుఁడై యాసరోవరమున జలక్రీడార్థమై వచ్చియుండెను. ఆతని కుమారి చక్కనిచుక్క యగు సుకన్య యువతీజనపరివృతయై యందుఁ దిరుగుచుఁ బుట్టలువోసిన చ్యవనునికడకు వచ్చెను. ఆపుట్టలోనుండి చ్యవనుని నేత్రములు ఖద్యోతద్యుతులవలె మెఱయుచుండుటఁ గాంచి సుకన్య యానేత్రములఁ బొడిచెను. చ్యవనుఁ డిది యెఱిఁగి

---

* భారతము, ఆదిపర్వము.

సంయాతి సైన్యమునకు మూత్రపురీష నిరోధము గావించెను. సంయాతి దానికిఁ గారణ మరయలేక వెఱఁగుపడెను. ఇంతలో సుకన్య తండ్రికడకు వచ్చి తా నొకపుట్టలో రెండు మిడుఁగురులను జూచి పొడిచిన సంగతి చెప్పెను. సంయాతి యట కరిగి యందుఁ దపఃక్లేశత్వగస్థీభూతశరీరుఁడు నతివృద్ధుఁడు నగు చ్యవనుని జూచి యాతని పాదములపైఁ బడి శరణుచొచ్చి తన కూఁతునపరాధము మన్నింపు మని వేఁడుకొనెను. చ్యవనమహర్షి భవితవ్యము నెఱిఁగి సుకన్యను దన కిచ్చి వివాహము చేసినచో క్షమింతు ననెను. సంయాతి యంగీకరించి కూఁతు నడుగఁగా సుకన్య "తండ్రీ! ఇంత కన్న నాకుఁ గావలయున దేమున్నది! పరమతపోధనుఁ డగు బ్రహ్మర్షిని భర్తగాఁ బడయు మహాభాగ్యమున మనవంశమును బరమపవిత్ర మొనరింపఁ గల్గితినేని నాపుట్టువు చరితార్థమగుఁగదా! కావునఁ దప్పక మీ రట్లొనర్పుఁ" డని సమ్మతించెను. అందుల కెంతయు నానందించి యచ్చటనే యాబ్రహ్మర్షికిఁ దనకూఁతు నిచ్చి పరిణయము చేసి సైన్యనిరోధమును బాపికొని సుకన్య నట విడిచి సంయాతి తన నగరమునకుఁ బోయెను.

సుకన్య తనకు ఋషిశ్రేష్ఠుఁ డగు చ్యవనుని సేవాభాగ్యము లభించిన దని మహోత్సాహముతోఁ బరిచర్య చేయుచుండెను. తాను యువతి యయ్యు సుకన్య వయోవృద్ధుఁడు జీర్ణాంగుఁడు నైనను నిజభర్తయే పరమదైవ మని యాతని నారాధించుచుండెను. ఆమె భర్తయనుగ్రహమున నాత్మానందమును గుర్తెఱిఁగి తుచ్ఛ దేహ వారభోపహత గాక పరమపవిత్రజీవితమును గడుపుచుండెను.

చ్యవనుఁడు నవయౌవనుఁ డగుట

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁ డాశ్వినేయు లీమె సౌందర్యమును విని

యచ్చెరువంది చ్యవనాశ్రమమునకు వచ్చి యొంటరిగ నున్న సుకన్యఁ జూచి యామె నామధేయాదుల నడిగి పలుకరించిరి. సుకన్య తాను సంయాతి కూఁతుర ననియు చ్యవనమహర్షి భార్య ననియుఁ జెప్పెను. అంత వారు 'కాంతా! త్రిలోకసుందర మగు నీశరీరము నట్టిముసలివగ్గున కిచ్చుటచే నీకుఁ గామభోగానందము సంభవించుచున్నదా? ఇఁకనైనను నీ సౌందర్యము నడవిని గాచిన వెన్నెల కానీకుము. పరమసుందరు నొకనిఁ గోరుకొమ్ము. మేము తీసికొనివత్తు' మనిరి. అంత సుకన్య "మహాత్ములారా! మీకు నాపై నింత యాదరమేల కలిగినదో యెఱుఁగను. పరమపావన మగు నాపతిపాదసేవ కితోధిక మగు భక్తిశ్రద్ధ లొసంగ మీరు సమర్థులేని యట్లొసంగుఁడు. లేనినాఁడు మీదారిని మీరు పొం" డని బదులు చెప్పి నాథునికడ కేఁగి యావిషయమును దెల్పెను. ఆతఁడు వారు చెప్పినట్లే చేయు మని యాదేశించెను. భర్తయానతి యందలి యంతరార్థమును గ్రహించి వెంటనే యాశ్వినులకడ కరు దెంచి యామె తనకు నవయౌవను నొకనిఁ దెండని కోరుకొనెను. వారు బ్రహ్మానందము నంది సమీపమునఁ గల కొలనులో దిగు సరికి నవయౌవనులై రి. చ్యవనుఁ డది చూచి తాను నందు దిగి నవయౌవనుఁడై వారితోపాటు సుకన్యకడ కరుదెంచెను. మహాపాతి వ్రత్య ముట్టిపడ సమానరూప వయోవిలాసము [illegible] రలో నామె చ్యవనునే వరించెను. అశ్వినులానందించి రామెను పవిత్రపాతివ్రత్యము నభినందించి యామెను బరీక్షించుటకై [illegible] ర్చితిమని చెప్పిరి.*

V.R. NARLA MEMORIAL LIBRARY
V.R.NARLA
D.P.R.I.
Acc. No.

---

* భారతము, అరణ్యపర్వము. దేవీభాగవతము.

చ్యవనుఁ డాశ్వినులను సోమపీథులఁ జేయుట

చ్యవనుఁడు తన కశ్వినీపుత్త్రుల మూలమున నూత్న యౌవనము లభించినకారణమున వారికిఁ దాను బ్రత్యుపకారము చేయ నెంచెను. అంతవఱ కశ్వినీకుమారులకు సోమపానము చేయు నర్హత లేదు. ఆకారణమున నాశ్వినీదేవతలను సోమపీథులఁ జేసెద నని ప్రతిజ్ఞచేసి చ్యవనుఁడు వారిని బంపివేసెను. చ్యవనుఁడు తన నూత్నయౌవనమునుజూచి యానందించుటకు సపరివారముగా వచ్చియున్నసంయాతని గాంచి యాతనియభ్యున్నతి కొకక్రతువును దా నాతనిచేఁ జేయించుటకు నిశ్చయించెను. సంయాతి వల్లెయని నగరమున కరిగి యజ్ఞసంభారములను సమకూర్చెను. చ్యవనమహర్షి సుకన్యాసహితుఁడై శ్వశురగృహమున కేఁగెను. అంత సుము హూర్తమున విధ్యుక్తముగ సంయాతి చ్యవనుని యార్త్విజ్యమున యజ్ఞ మారంభించెను. ఇంద్రాదిదేవతలు హవిర్భాగమున కాహూతులై మఖమునకు వచ్చియుండిరి. చ్యవనమహర్షి తాను గావించి యున్న వాగ్దానము ననుసరించి యాశ్వినులకు సోమ మీయఁబోఁగానే యింద్రుఁడు కోపించి యాశ్వినేయులు బ్బందారకులు కాని కారణమున వారికి సోమపానార్హత లేదనియు నాకారణమున వారికి సోమ మీయవలదనియు వారించెను. చ్యవనమహర్షి యాతనిమాటలు పాటిసేయక యాశ్వినేయులను సోమపీథులఁ జేసెను.

చ్యవనుఁ డింద్రునకు గర్వభంగము చేయుట

అంతఁ దనమాట నిర్లక్ష్యమగుటఁ గాంచి యింద్రుఁ డలిగి వజ్రాయుధ మెత్తి చ్యవనునిపై వేయఁబూనెను. చ్యవనుఁ డింద్రుని హస్త మెత్తినది యెత్తినట్లే యుండఁ జేసి యాతనిని వజ్రాయుధ ముతోపాటు రూపుఁజేయ నగ్ని యందు వేల్వఁగా నందుండి

యపారఘోరబలుఁడు మహాజీవుఁడు నయి మదుఁడను రాక్షసుఁడు భీకరాకారుఁడై యుద్భవించెను. అతనిచేతులు పదివేలయోజనముల పొడువుండెను. అంతకుఁ దగిననాలుగుదంష్ట్రలును సూర్యచంద్రులఁ బోలుకన్నులును గాలాగ్నివంటినోరును భూమ్యాకాశముల నంటు శరీరమును గలిగి యొక్కసారిగా నోరుదెఱచి నాలుకతోఁ బెదవులు నాఁకుకొనుచు మహానాదముతో నింద్రుని మ్రింగ వచ్చునారాక్షసునిఁ జూచి యింద్రుఁడు భయకంపితుఁడై తనతప్పిదమును క్షమింపు మని నాఁటినుండియు నాశ్వినీ దేవతలు సోమపీథులే యగుదు రని పలికి చ్యవనునిపాదములపైఁ బడెను. చ్యవనమహర్షి యాతని కభయమిచ్చి యా రాక్షసుని నివారించెను. మదుఁడు చ్యవనునకు నమస్కరించి తనకాశ్రయమును జూపు మని వేఁడుకొని నాఁటినుండి యాతని మద్యస్త్రీమృగయాక్షముల నాశ్రయింపు మని చ్యవనుఁ డాదేశించుటతోడనే యారాక్షసుఁ డంతర్ధానమాయెను. ఇంద్రుఁడును బ్రదుకు జీవుఁడా యని స్వర్గమునుఁ డయ్యెను. ఈప్రకారము తనకృతజ్ఞతను వెలిపుచ్చుకొన్నచ్యవను ననేకవిధముల నభినందించి యాశ్వినాద్యాది దేవతలు హవిర్భాగసంతృప్తిఁ దమలోకమునఁ కేఁగిరి. చ్యవనమహర్షి తనతపఃప్రభావమును వెల్లడి చేసిన కారణమున నాపర్వతము 'ఆర్ష్టికపర్వత'మను పేరఁ బరగి ప్రసిద్ధిగాంచెను.*

మఱియొకప్పుడింద్రుఁడు గర్వియై కోపించి చ్యవనునిపై నొకపర్వతమును విసరెను. చ్యవనమహర్షి వెంటనే తనకమండలూదకము మంత్రించి చల్లఁగానే యాపర్వత మెదురు తిరిగి యింద్రునిపైనే పడెను. ఆకారణమున వెంటనే యింద్రుఁడు మూర్ఛ

---

* భారతము. అరణ్యపర్వము. అనుశాసనికపర్వము.

వోయెను. చ్యవనమహర్షి కరుణించి యాతని కేబాధలేకుండఁ జేసి మూర్ఛనుండి మేల్కొలిపెను. ఇంద్రుఁడు సిగ్గుపడి వెడలిపోయెను. ఆహా! చ్యవనుఁ డెంతదయాశాలియోకదా! అపకారి కుపకార మొనరించి తన యభేదభావము నాతఁడు చాటినాఁడు. ఇదే మన ఋషులలో మనము గ్రహింపవలసిన రహస్యము. వా రాత్మజ్ఞులు, అహంకారమమకారరహితులు. కాని, యెదుటివారియందలి రజస్తమోగుణములప్రకోపము నణఁచుటకుఁ గ్రోధము నటించి శాపాయుధమున నెదుటివారిఁ జక్కఁజేసి వెంటనే తమయాయుధ ముప సంహరించుకొను మహాశక్తిసంపన్నులు వారు. వారికిని మనకును బోలికయే లేదు.

చ్యవనుఁడు సుకన్యకుఁ బుత్త్రుల ననుగ్రహించుట

నవయౌవనుఁడైన చ్యవనుఁడు సుకన్యాపాతివ్రత్యమునకు సంతసించి యామెకు సకలభోగముల నొసఁగి యానందింపఁ జేయ నెంచెను. ఒకనాఁడు సుకన్యను బిలిచి "సాధ్వీ! నేను ముసలివాఁడ నని రోయక దేహ సౌఖ్యముల నిన్నుఁ దేల్పకున్నను నీవు నాయం దతివిధేయురాలవై యుంటివి. కావున యౌవనము నీకొఱకే ధరించితిని. నీత్యాగశీలమునకు మెఱుఁగుపెట్టఁ గల్గునొక్క సుపుత్త్రునిఁ దత్తుల్యకీర్తిప్రభు లగు నిరుపుర కుమారులను నీ కనుగ్రహింతు" నని చ్యవనుఁడు సుకన్యను గారవించెను. "మీకటాక్షమునకు మించి నా కేమికావలయు" నని యామె యాతనితో స్త్రీసౌఖ్యము ననుభవించెను. కాలక్రమమున నామెకు దధీచి, ప్రమతి, ఆప్రవానుఁడను కుమారులు జన్మించిరి. మహాతపస్సంపన్నులగు మహర్షులు తుచ్ఛ కామములతోఁ గాక సత్పుత్త్రజనకు లగుటకేకదా నిజపత్నీసమాగ

డనుముని వచ్చి గోబ్రాహ్మణులు సమూను లగుట నొకగోవు నిమ్మ నెను. నహుషుఁ డట్లే యని చ్యవనునకుఁ దెలుప నాతఁ డానందించి గోప్రభావము నాతని కుపన్యసించెను. ఒక గోవును దీసికొని వచ్చి నహుషుఁడు జాలరుల కీయ వారు దానిని చ్యవనమహర్షి కే యిచ్చి తమ్ముఁ గృతార్థులఁ జేయు మని కోరుకొనిరి. చ్యవనుఁ డంగీక రించి యాచేఁపలకు నా జాలరులకును స్వర్లోకము కలుగునట్లు వర మిచ్చెను. వెంటనే వారు దివ్యవిమానారూఢులై స్వర్గమున కేఁగిరి. నహుషునిఁ జూచి యాతనికి ధర్మపరత్వము నింద్రపదవి కలుగు నట్లు చ్యవనమహర్షి యాశీర్వదించి వెడలిపోయెను. చ్యవనమహర్షి యాశీర్వచనముననే నహుషుఁ డొకసారి యింద్రుఁ డయ్యెను.

చ్యవనమహర్షి కుశికభూపతిని బరీక్షించుట.

సురలు మునులు సురశ్రేష్ఠునిఁ గొలిచియుండఁగాఁ బ్రసంగ వశమున నొకనాఁడు భృగుకుశికవంశములకు బ్రహ్మక్షత్రములు తడఁబడి సంకరము వాటిల్లు నని బ్రహ్మ పలికెను. ఇది చ్యవన మహర్షి వినెను. నాఁటినుండి కుశికవంశము నంతరింపఁ జేసినచో సాంకర్యము కలుగ దని యాతఁ డెంచుచుండెను. కుశికకులమున కుత్పాత మాపాదింపఁగోరి చ్యవనుఁ డొకపర్యాయము కుశికభూ పాలుఁ డగు కుశినాభునికడ కేఁగెను, ఆతఁ డీతని నత్యంతము గౌరవించెను. బంధుమిత్ర పరివారముతోఁ గుశినాభుఁ డీతనికి సేవ చేయ మొదలిడెను. చ్యవనుఁ డభ్యంతరమందిరమున హంసతూలి కాతల్పమునఁ బరుండి భార్యాభర్తల నిరుపురను బాదము లొత్తుఁ డనెను. కుశికుఁడు సభార్యుఁడై సేవచేయుచుండఁగా నిరువది యొక్క దినములు చ్యవనుఁడు కదలకుండ నిద్రించెను. కుశికభూ పాలుఁడు నాతనిని విడువక సేవించుచునే యుండెను. ఇరువది

మము నభిలషించుట ! అట్టిసంగమమున మహాత్ములు కాక యన్యు లుదయింపరుగదా !

చ్యవనుఁడు నహుషు ననుగ్రహించుట

చిరకాలము గృహస్థధర్మములు నడపి చ్యవనమహర్షి యొకప్పుడు భాగీరథీయమునాసంగమమున సుస్థిరుఁడై యధిక నిష్ఠతో నుదకవాసమహావ్రత మారంభించి నీటిలో నుండి తపము చేయుచుండెను. అందలి మత్స్యము లాతని చుట్టును దిరుగుచుం డఁగా నాతనికి వానిపైఁ గృపయుఁ బ్రేమమును జనించెను. ఆప్ర కార మాతఁ డందుఁ బండ్రెండు సంవత్సరము లుండెను. ఆతఁడు సకలభూతములందును బరమశుభమగువిశ్వాసము గలిగి శుచియై దేవతాపురస్సరముగాఁ దపము చేయుచుండ, నాజలము లాతనికిఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి భక్తిమెయి నేకీడు నొనర్పకుండెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు జాలరులు వలలతో నందలిచేఁపలను బట్టుచు నా మహర్షి ని బట్టి గట్టునకు లాఁగిరి. ఆతనిఁ గాంచిన వెంటనే వారు భయకంపితులై తమతప్పు క్షమింపు మనిరి. చ్యవనమహర్షి యించు కేని కోపపడక "మీకులవృత్తి మీరు చేయుటలో దోషములేదు. నన్ను నీమత్స్యములతోపాటు విక్రయించు కొనుఁ" డన వారు పరు గునఁ బోయి తమ రాజగునహుషునితో నీవిషయమెల్ల వినిపించిరి. నహుషుఁ డాశ్చర్యభక్తిసంభరితుఁడై వచ్చి యామహర్షికి ప్రమొక్క్ష మింప వేఁడుకొనెను. చ్యవనుఁడు వారు చేసిన దోష మేమియును లే దనియుఁ దనకు వెల నిర్ణయించి యాజాలరుల కిమ్మనియుఁ గోరెను. నహుషుఁడు నూఱుమాడ లీయ నియమించెను. అర్ధరాజ్య మిచ్చెద ననెను. రాజ్యమంతయు నిచ్చెద ననెను, ఏ మనినను దన కుఁ దగినవెల కా దని చ్యవనుఁ డనెను. ఇంతలోఁ గవిజాతుఁ

రెండవనాఁడు లేచి యెటకో పోవుచుండెను, రాజు భార్యయు వాని ననుసరింపఁ గొంతదూర మేఁగి యాతఁడదృశ్యుఁడయ్యెను. భార్యా భర్త లిరువురును విచారముతో నింటికి వచ్చి చ్యవనుఁడు వే ఱొక తల్పమున నుండుటఁ జూచి సంతసముతో భక్తిభరితులై మరల నాతనిపాదము లొత్తుచుండిరి. అతఁడును మఱియిరువదొక్కదినము లట్లే కడపెను. పిమ్మట నాఁడు తైలాభ్యంగము కావలె నని చ్యవ నుఁడనిన రాజు తైలాభ్యంగము చేయించుచుండ నాతఁడంతర్హా తుఁడై యపరాహ్ణము దాఁటినపిదప వచ్చి స్నానముచేసెను. కుశి నాభుఁడు భార్యయుఁ జలింపక వివిధాన్నపానములు ఘటించి భోజ నమునకు రమ్మనఁగాఁ దిరిగి యాతఁడంతర్హితుఁడయ్యెను. రాజును భార్యయు భుజింప నొల్లక యాతనికొఱ కెదురుచూచుచుండ మఱునాఁ డుదయ మాతఁడు వచ్చి కుశినాభునితో "నీవును నీభార్యయు నే నెక్కినరథమును లాగుఁ"డనెను. వా రంగీకరించి యట్లు చేయఁగా రక్తములు కాఱునట్లు వారి నాతఁడు బాధించెను. ఐనను, వారు చలింపలేదు. చ్యవనుఁడు దయతో వారిని స్పృశించినంతనే వారి కాయాసము పోయెను; నవయౌవనము కలిగెను. చ్యవనుఁడు వారి నింటికిఁ బోయి మఱునాఁడు తాను గంగాతీరమునఁ జేయు యజ్ఞ మునకు రండని పిలిచి పంపివేసెను.

కుశికభూపతి యింటి కరిగి విధ్యుక్తముగాఁ గర్మములు నిర్వర్తించి మఱునాఁడు స్నానాదు లొనరించి భక్తిభరితహృదయ ముతో భార్యాసమేతుఁడై చ్యవననిర్దిష్టప్రదేశమున కరిగెను. అందు మణిమయదివ్యహర్మ్యములు నిర్మితములై యుండెను. మండప ములు, ఆరామములు, పద్మాకరములు, క్రీడాచలములు, సురకిన్నర గంధర్వగణములు గాన వచ్చెను. అం దొకదివ్యభవనమున భార్యా

భర్తలు చ్యవనునిఁ గాంచిరి. వెంటనే యాతఁడు మేడలతో నంతర్ధానమయ్యెను. కొంతసేపటికి వారి నిరువురఁ బిలిచి చ్యవనుఁడు "రాజా ! నీమనస్సు నింద్రియములు నీ కింత స్వాధీనముగ నుండుట స్వల్పవిషయము కాదు. నా కానందమైనది. నాఁడు నీయింటఁ జరియించుచు నారీతిఁ బ్రవర్తించుటకుఁ గల కారణము నీయందుఁ దప్పు వట్టి నీవంశక్షయమునకై శపించుటకే. కాని, నీవు నాపరీక్షల కాఁగితివి. మీయుభయులయందును ధైర్యహాని, కోపము, శోకము మందునకైన లేవు. కావున దయదలఁచి యిట్లు స్వర్గమునే భూమిపైఁ జూపితిని. నీకు మూఁడవతరమువాఁడు బ్రహ్మతేజోదీప్తుఁ డయి పుట్టును. నాతనయుని తనయుఁడు ఋచీకుఁడు నీతనయునిఁ-గాధిఁ-కూఁతుఁ బరిణయమై జమదగ్ని యనువానిం గని యాతనియందు సమస్తధనుర్వేదమును నిలుపును. మహోక్షత్రముతో నాతనికిఁ బుత్రుఁడై పరశురాముఁడు జన్మించును. గాధికి బ్రహ్మర్షియగువిశ్వామిత్రుఁడు జన్మించు" నని చెప్పి చ్యవనమహర్షి వెడలిపోయెను. కుశికభూపతి బ్రహ్మానందము నందెను. చ్యవనమహర్షి చెప్పినట్లే ఋచీకునిమూలమున భార్గవవంశమున జమదగ్నియు నాతనికిఁ బరశురాముఁడును గుశికవంశమున విశ్వామిత్రుఁడును జన్మించిరి.*

పామొకటి చ్యవనుని పాతాళమున కీడ్చుకొనిపోవుట

తొల్లి యొకప్పుడు చ్యవనుఁడు నర్మదానదిలో స్నానము చేయుచుండఁగా నొకపెద్దపా మాతనిం బట్టుకొని పాతాళలోకమున కీడ్చుకొనిపోవుచుండ మౌని పరమేశ్వరుని ధ్యానించెను, దైవకటాక్షమువలన నాతని కేమియు విషబాధ కలుగదాయెను. ఇంతలోఁ

---

* భారతము, అనుశాసనికపర్వము.

బొ మాతనిఁ బాతాళమునకుఁ దీసికొనిపోయి నాగకన్యకల నడుమ విడిచెను. ఉరగాంగన లాతనిని భక్తియుక్తి సేవింపఁ దొడఁగిరి.

అపుడు పాతాళమును బాలించు ప్రహ్లాదుఁ డాతనిం గాంచి నమస్కరించి తనగుట్టుమట్టులఁ దెలిసికొనిరా నీతని నింద్రుఁడు పంపియుండు నని తలంచి తనయనుమానమును వెల్లడించెను. చ్యవనుఁ డాతనిభావ మెఱిఁగి తన కింద్రునితోఁ బని లేదనియుఁ దాను నర్మదాజలముల మునిఁగినపు డొక పెనుబా మీడ్చుకొనివచ్చె ననియుఁ దెలిపెను. ప్రహ్లాదుఁడు సంతోషించి "ఋషీంద్రా! నీరాక వలన నేను బవిత్రుఁడనైతిని. నాపై దయయుంచి నీతిరుగని తీర్థ ములు క్రుంకని నదులు నుండవు కానఁ దీర్థ పరమార్థమును బోధిం పు" మని కోరెను.

చ్యవనుఁడు ప్రహ్లాదుని కిట్లనెను. "హరిప్రియా! నీవంటి విష్ణుభక్తుఁ డెందును లేఁడు. నీప్రశ్నముల కుత్తర మీయకుండు టెట్లు? చెప్పెదను వినుము. చిత్తశుద్ధిలేని తీర్థాటనము వ్యర్థము. మనస్సు నిర్మలము కావయునేకాని గంగలో మునిఁగి నంతమాత్ర మున లాభములేదు. తీర్థవాసము మహాకష్టము. అటఁ జేసినపాపము లత్యధికదుఃఖాకరములు. తీర్థములందుఁ జేసినపాప మేవిధముగను నశింపదు. మఱియు సర్వతీర్థాటనము కంటె భూతదయ, సత్యము, శౌచము, ముఖ్యములు. ఇవి కలవారి పాదములక్రిందనే సకలతీర్థ ములు వచ్చి వసించును. ఐనను నైమిశము, చక్రతీర్థము, పుష్క రము ఈమూఁడును సకలలోక శ్రేష్ఠములగు భూలోకతీర్థము లని తెలిపెను. ప్రహ్లాదుఁడు చ్యవను నతిభక్తి విడొనలిపి తీర్థయాత్రా శీలియై సపరివారముగా బయలుదేఱెను.*

* బ్రహ్మవైవర్త పురాణము

V.R. NARLA MEMORIAL LIBRARY D.R.R.I. Acc. No.

చ్యవనుఁడు లవణాసురవధకుఁ గారకుఁ డగుట

మధుఁ డనురాక్షసుఁడు శివుని మెప్పించి యాతనిచే నజేయ మగుశూలమును గ్రహించి యాశూలము తనయనంతరము తన కుమారునకుఁగూడ నుపయోగింపవలె నని కోరుకొనెను. శివుఁ డంగీ కరించి యాశూలము చేత నుండఁగ శత్రువు మిమ్మ్మల జయింపఁ జాలఁ డనియును శూలము లేక యాలము చేయుచో నందు మడియ వచ్చు ననియును జెప్పియంతర్ధాతుఁ డయ్యెను. మధుఁడు కుంభీనసి యనురావణు చెల్లెలిని వివాహమాడెను. ఆమెయం దాతనికి లవణుఁ డను రాక్షసుఁ డుదయించి మధుఁడు చనిపోయినపిమ్మట నాశూల మును గ్రహించి పూజించుచుండెను. లవణాసురుఁడు పెరిఁగి పెద్ద వాఁడై మహర్షుల కనేకబాధలు కలిగించుచుండెను. ఈలవణాసురుని జంపించు పెట్టని మరీచి కశ్యప దళాద పులస్త్య ఋచీకాదిమహ ర్షులు వచ్చి చ్యవనమహర్షి నుపాయ మడిగిరి. చ్యవనమహర్షి వారందఱతోఁ గలిసి శ్రీరామునికడ కేఁగి లవణాసురుని దారుణ వృత్తాంతమును జెప్పఁగా శ్రీరాముఁడు శత్రుఘ్నుని లవణాసుర వధకై పంపెను. చ్వవనుఁడు శ్రీరాముని స్తుతించి మహర్షులతోఁ దనయాశ్రమమున కేఁగెను. శత్రుఘ్నుఁడు సేనాసమేతుఁడై బయ లుదేఱి పోవుచు వాల్మీకి యాశ్రమమున నొకరేయి గడపి నాఁడే సీతామహాసాధ్వి కుశలవులఁ గన్నశుభవార్త విని చ్యవనమహర్షి యాశ్రమమునకు వచ్చెను. చ్యవనుఁడు నాతని నాదరించి లవణా సురుఁడు మాంధాతను జంపిన తెఱఁగుఁ జెప్పి శూలము చేత లేని సమయముననే లవణునిఁ జంపు మని శత్రుఘ్నునకు బోధించెను. శత్రుఘ్నుఁడు చ్యవసునిమాట విని లవణాసురుని జంపినపిదప మును లందఱును భీతులై యథేచ్ఛముగా సంచరింపఁ డొడఁగిరి.

ఱిట్లు చ్యవనమహర్షి లవణాసురుని శత్రుఘ్నుఁడు సంహరించు టకుఁ గారణభూతుఁ డాయెను.*

సి ం హా వ లో క న ము.

భృగువంశవరిష్ఠుఁడై చ్యవనమహర్షి మహాతపోనిష్ఠా గరిష్ఠుఁడై, యాత్మతపోబలసంపన్నతచే నింద్రాయుధముల నైతము తృణసదృశములఁ జేసివైచి, తనకు యౌవన మొసఁగినయాశ్విను లకుఁ గృతజ్ఞతాసూచకముగా సోమపానార్హతఁ గలుగఁజేసి, లోక హితార్థియై మనఁబుఘులలో నగ్రేసరుఁడై చెలువొందెను.

---

* ఉత్తర రామాయణము.

మహర్షుల చరిత్రలు

జమదగ్ని మహర్షి

జమదగ్ని జననవృత్తాంతము.

తొల్లి భృగువంశసంజాతు డగుబుచీకమహర్షి కుశికవంశో
ద్భవుఁ డగుగాధిరాజుకూఁతురు సత్యవతి యనునామెను వివాహ
మాడఁ గోరి తనకోరికను గాధికిఁ దెలిపెను. గాధి యాతఁడు తన
కూఁతునకుఁ దగినవరుఁ డగునో కాదో యని సంశయించి తెల్లని
దేహము నల్లనిచెవులు గల వేయిగుఱ్ఱములను దనకూఁతున కుంకు
వగా నొసఁగినచో సత్యవతి నిచ్చి పెండ్లి చేయుదు నని సమాధా
నము చెప్పెను. బుచీకమహర్షి యిది యెంతపని యని బయలు
దేఱి వెడలి వరుణదేవుని ప్రార్థించి యాతనిచే నట్టియశ్వములను
బడసి తీసికొనివచ్చి గాధి కిచ్చెను. గాధిరాజు బుచీకుని శక్తిసామ
ర్థ్యములకు మెచ్చుకొని యాతనికిఁ దనఁకూతు రగుసత్యవతి నిచ్చి
మహావైభవముతో వివాహముచేసి యల్లునిఁ గూఁతును వారి
యాశ్రమమునకుఁ బంపివేసెను. సత్యవతి భర్తయే దైవమనియుఁ
దనయదృష్టముచే నుత్తమబ్రాహ్మణుఁడు తనకు భర్తయాయె
ననియు నెంచి యాతని కనేకవిధములఁ బరిచర్య చేయుచుండెను.
ఒకనాఁడు బుచీకమహర్షి యామె సేవకు సంతసించి యొకకోరిక
గోరుకొను మనెను. సత్యవతి పుత్రహీను లగుతనతలిదండ్రుల కొక

కొమరుని, దన కొక పుత్రుని నిమ్మని భర్తను బ్రార్థించెను. ఋచీక మహర్షి యట్లేయని రాజబహ్మమంత్రములచే రెండుచరువులను వేల్చి యా రెంటిని భార్య కిచ్చి "సాధ్వీ ! క్షత్రియాజేయుడు క్షత్రియసూదనుడు నగు క్షత్రియోత్తముడు మొదటిచరువు నుప యోగించినవారికి గల్గును. కాన, దానిని మీయమ్మ కిమ్ము. ఈ రెండవచరువు నీ వుపయోగింపుము. దానివలన నీకు దపోధృతి శమములచే నుత్కృష్టు డగుబ్రాహ్మణుడు జన్మించు"నని చెప్పి నదీస్నానమునకు బోయెను.

ఇంతలో సుతాజామాతలం జూడ దలపు కలిగి గాధి భార్యాసమేతుడై ఋచీకుని యాశ్రమమునకు వచ్చెను. సత్యవతి యానందపరవశత దల్లిదండ్రులు రాగానే తల్లి కాచరువృత్తాంత మును దెల్పి దైవోపహతయై తా నుపయోగింప వలసినది తల్లి కిచ్చి తల్లి కీయవలసినది తాను గ్రహించెను. ఇంతలో ఋచీక మహర్షి వచ్చి యత్తమామల జూచి దివ్యబోధమున మాతాసుత లొనరించినపని దెలిసికొని సత్యవతిని జూచి "నీకు క్షత్రియాంత కుడు మహాక్రూరు డగు కొడుకు పుట్టును. మీయమ్మకు బ్రహ్మ భూతుడు తపోధనుడు నగుకొడుకు పుట్టు" నని చెప్పెను. సత్య వతి భయపడి యదేమని యడుగగా ఋచీకుడు "నేను నీ కుత్తమ బ్రాహ్మణుడు పుట్టునట్లు మీతల్లి కుత్తమక్షత్రియు డుదయించు నట్లు మంత్రముల జదివి వేల్చి యాచరుపుల జేసితిని. నీ వుప యోగింప వలసినది మీజననియు నామె యుపయోగింపవలసినది నీవు నుపయోగించితిరి. కావున నట్లు వ్యత్యాసము కలుగు" నని చెప్పెను. సత్యవతి భయపడి క్రూరు డగుకొడుకును గనఁజాలను రక్షింపు మని వేడుకొనగా ఋచీకు డామెను గరుణించి యావిశేష

మామె కుదయించుపుత్త్రునకుఁ గాక పౌత్త్రునకుఁ గల్గు ననిమెను. అంతఁ గాలక్రమమున సత్యవతి గర్భమున జనుదగ్ని మహర్షియు నామె మాతృగర్భమున విశ్వామిత్రుఁడును జన్మించిరి.*

జమదగ్ని రేణుకను వివాహమగుట

ఇట్లు జన్మించిన జమదగ్ని యుత్తమగుణసంపన్నుఁడై రేణువు కూఁతు రగు రేణుకను వివాహమాడి గార్హస్థ్యమును నడపుచుండెను. ఈతఁడు తన తపోమాహాత్మ్యమున నొక హోమధేనువును సంపాదించెను. ఆధేనువు వలసినపు డెల్ల నెందఱి కైన నేమైన సమకూర్ప్ఁ గలసామర్థ్యము కలది. ఆకామధేనువు కారణముగ నే కొఅంతయు లేక జమదగ్ని రేణుకాదేవితో సమస్తభోగము లనుభవించు చున్నను మహాతపస్సంపన్నుఁడై యుండెను.

జమదగ్ని సూర్యుని శపించుట

జమదగ్ని రేణుకపతిభక్తికి మెచ్చి యామెతో నర్మదాతీర మందలిది, నిర్జనము, ఫలపుష్పయుక్తము, శారికాశుకపికమయూర నినాదయుక్తము, సుంగధివాయుసురభీకృతము, నగువనమున కేఁగి యందు విహరించెను. పిదప, అపుడే వికసించిన పుష్పములఁ దల్ప ములుగ నేర్పఱిచికొని చందన చర్చితగాత్రులై యాదంపతులు నఖక్షతచుంబనాదు లారంభించి క్రమక్రమముగా మన్మథక్రీడ లారం భించిరి.

ఆసమయమున సూర్యుఁడు వారి కడకు విప్రరూపమున విచ్చేసి "ఓయీ ! జమదగ్ని ! నీవు బ్రహ్మ మనుమఁడవు. వేద కర్తవు, మహా తపశ్శాలివి. అట్టి నీవిట్లు పట్ట పగలు సురతక్రీడకుం జొచ్చుట ధర్మమా ? 'యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరోజనః'

---

* భారతము విష్ణుపురాణము.

యన్న నానుడిఁబట్టి పెక్కురు నిన్ననుసరింతురు. తాపసశ్రేష్ఠుఁడ వగు నీవే యిట్లు ధర్మమును నిరాకరించిన వేదధర్మములు హీనత నందవా ? నేను గర్మసాక్షి నగుటచే నీ కిటు చెప్పవచ్చితి" నని పల్కెను.

అది విని జమదగ్ని సురతవిముఖుఁడై నిలువ నగ్నయగు రేణుక వెంటనే సూక్ష్మవస్త్రము ధరించి సిగ్గుపడి నిలిచెను. అంత జమదగ్ని సూర్యునితో "ఓయీ ! నీవు పండితాహంకారమున నాకుఁ జెప్ప వచ్చితివి. భృగుశిష్యుఁడను, చతుర్వేద ధర్మాధర్మము లెఱుంగని వాఁడనా ? అజ్ఞాని స్వకర్మచే నెల్లప్పుడు జడీభూతుఁ డగును. విజ్ఞాని సర్వభక్షకుండగు నగ్నివలె మహాతేజస్వియై కర్మ దోషములఁ గాంచఁడు. నీవు కర్మసాక్షి నని ఫలప్రదాత నని శాస్త్ర నని గర్వించి నన్నాక్షేపింప వచ్చితివి. తపోధనవిరాజితులము జ్ఞాన మూర్తులము నగు మాకు నారాయణుఁడు సర్వరక్షకుఁడు. మాభావ ములాతఁ డెఱుఁగును. మే మాతని నెఱుఁగుదుము. మమ్మొరులు బోధింప శిక్షింప సమర్థులు కారు. నీవే కాదు బ్రహ్మరుద్రయమాదు లైన మమ్ము శిక్షింపలేరు. అట్టి మాకు నీవు రతిభంగ మొనరించి తివి కాన, నాశాపమున రాహుగ్రస్తుఁడవై పాపదృష్టుఁడవు హత తేజుఁడవు నగుదువు." అని శపించెను.

సూర్యుఁడది విని "అయ్యా ! మనము పరస్పరము పూజ్యు లము. ఐనను, నీవు నన్ను శపించితివి. నే నూరకున్నచో లోకులు నన్నశక్తుఁడని నిస్తేజుఁడని నిందింతురు. కావున, ఒక క్షత్రియు నిచే నీకుఁ బరాభవము, ఆతని యాయుధముచే మరణము గల్గఁ గల" దని ప్రతి శాప మిచ్చెను.

అపుడు జమదగ్ని మరల గోపించి నీవు శివునిచే జితుండ వగుదు వని మరల శపించెను. ఈసంగతి కశ్యపుని వల్ల నెటింగి బ్రహ్మ యాతనితో గూడ క్షణములో సూర్యజమదగ్నులకడ కరు దెంచి వారిని శాంతపటిచి సూర్యునితో "ఓయీ ! నీవు ఒకానొక దినమునం దాకాశమున మేఘచ్ఛన్నుడవై వెంటనే ముక్తుడ వయ్యెదవు. మేఘాతిశయ కాలమున గాని వర్షంబునంగాని రాహు గ్రస్తుడ వయ్యెదవు. ఐనను, కొందటి కదృశ్యుడవు. కొందటికి పూర్ణదృశ్యుడవు నగుదువు. నిన్నుజూచి నమస్కరించి సర్వజను లు పాపహీను లగుదురు. జన్మసప్తాష్టమ, చతుర్థ దశమస్థానంబు లందు, జన్మఋక్షనిధనములందును నీవును జంద్రుడు నదృశ్య లయ్యెదరు. అస్తకాల, ఘనాచ్ఛన్నకాల మధ్యాహ్నకాలములందు జలములందు అర్థోదిత కాలములందు నీవు పాపదృశ్యుడ వగు దువు. భార్యాదుఃఖనిమిత్తమున గారణభూతయైన భార్యచేతను శ్వశురస్యాలకులచేతను హతతేజుడ వగుదువు. మాలిసుమాలి యుద్ధమున శివుడు నిన్ను జయించును." అని చెప్పి జమదగ్నిం జూచి "మహాశయా ! పరాజయలజ్జితుడైన సూర్యునింతతో విడు వుము. నీతేజమున క్షణమాత్రములో జగమంతయు భస్మీ భూతము కాగలదనుట నిజము. నీవును సూర్యుడును బరస్పరపాల్యులు, పూజ్యులును. నీవు కార్తవీర్యునిచే బరాభవము, ఓటమి, మరణ ము నందుదువు. ఐనను, విష్ణుమూర్తి నీకు సుతుడై జన్మించి ముయ్యేడుమాఱులు శోధించి జగమంతయు నిఃక్షత్రము గావిం చును. నీ మరణము లోకకల్యాణబీజమే కాగల"దని చెప్పి యదృ శ్యుడయ్యెను. జమదగ్నియు సూర్యుడును బరస్పరమభినందిం చుకొని పురాకృత కర్మముల నివారింప సమర్థుడెవ్వ డనుకొని

నిజ గృహముల కరిగిరి. *

రేణుకాదేవి భర్తకుఁ బరమభక్తితో సేవచేయుచు నాతని కటాక్షమునఁ గ్రమముగా నైదుగురు కుమారులం గనెను. వారు వరుసగా రుమణ్వాతుఁడు, సుషేణుఁడు, వసువు, విశ్వావసువు, పరశురాముఁడు నను నామములఁ దాల్చిరి. పరశురాముఁడు విష్ణ్వవతారమై జన్మించెను. ఇట్లు జనించిన పుత్త్రులం బెంచుకొనుచు భర్త శుశ్రూష యేమఱక రేణుకాదేవి చరించుచుండెను.

పరశురాము ని పితృభక్తి

ఒకనాఁడు రేణుకాదేవి జలమునకై యేటికిఁ బోయెను. అందుఁ జిత్రరథుఁ డను రాజు భార్యాసహితుఁడై జలక్రీడా పరవశుఁడై యుండెను. వారినిఁ జూచుసరికి రేణుకాదేవి విధివశమున వారి క్రీడలపైఁ గోరిక జనింపఁగ నట నిలిచి వారి యానందమును గాంచుచుండెను. ఆకారణమున నామె మహోత్తమ ప్రాతివ్రత్యము న కించుకదోషము గలుగ నామె హస్తమందలి ఘటము క్రింగపడి ఛిన్నాభిన్న మయ్యెను. ఎప్పుడైన జలభాండ మట్లు పగులుచో నామె మహత్త్వమున నిసుక తీసి తలపోయఁగనే భాండ మేర్పడెడిది. నాఁడామె పూర్వవిధముననే యిసుక తీసి కుండ కావలయు ననికోరఁగా నట్లు సంభవింపదయ్యెను. రేణుక మహాపతివ్రత గానఁ దన తప్పిదమును వెంటనే గ్రహించి యాదోషమున కా నదిలోఁబడి మరణింప నెంచెను. కాని, పతికి జరిగిన విషయము నివేదించి యాతని యాజ్ఞాబద్ధు రాలగుటే శ్రేష్ఠ మని యెంచి భాండరహితయై యింటి కేతెంచెను.

---

* బ్రహ్మవైవర్తపురాణము. ఉపానద్ధాన విషయకమగు సూర్య జమదగ్ని సంవాదము భారతానుశాసనికపర్వమునఁ గలదు.

జమదగ్ని భార్యచేత భాండము లేకపోవుటకుఁ గారణ మేమని చూడఁగా దివ్యదృష్టి కెల్లవిషయము గోచరించెను. చిత్రరథుని మక్కఁనఁ దగిలిన తన భార్య యాంతరంగికమున కసహ్యించుకొని యాదోషమున కామెకు మరణదండనమే శిక్షయని యతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. రేణుకాదేవి సమీపింపఁగానే జమదగ్ని కొడుకులఁ గ్రమముగాఁ బిలిచి తల్లిని జంపివేయుఁడని యాజ్ఞాపించెను. ఆహా! జమదగ్ని సౌశీల్యాదర్శము! అన్యపురుషు ననురక్తిఁ గాంచిన నది వ్యభిచారమే యౌ ననిగదా పరమసాధ్వి యగు భార్య శిరము ఖండింపఁ జేయుట? అతఁడుకదా మహర్షి! పుత్త్రులలో మొదటినల్గురు నాపని చేయలే మని చెప్పివేసిరి. పరశురాముని బిల్చి జమదగ్ని తల్లిని నన్నలను జంపు మని యాజ్ఞాపింపఁగా వెంటనే యాతఁడు తనపరశువుతో దల్లిని సోదరులను ఖండించెను. జమదగ్ని యాతని పితృభక్తికి సంతసించి యొకవరము వేఁడుకొను మనెను. వెంటనే పరశురాముఁడు చనిపోయిన తనతల్లిని సోదరులను బ్రదికింపు మని తండ్రిని గోరుకొనెను. జమదగ్ని పరశురాముని మాతృప్రేమమునకును భ్రాతృవాత్సల్యమునకును మెచ్చుకొని యట్లే చేసెను.

జమదగ్ని కార్తవీర్యునిఁ జంపిన పరశురాముని శిక్షించుట

పూర్వము హైహయాధీశ్వరుఁ డగు కార్తవీర్యార్జునుఁడు దత్తాత్రేయు నారాధనముచేసి యతనివలన శత్రు జయమును, వేయి చేతులను, అణిమాదిసిద్ధులను, యశము, బలము, యోగీశ్వరత్వము, తేజము చెడని యింద్రియములను బడసి వెలుఁగొందెను. దిగ్విజయయాత్రకై వచ్చిన రావణాసురు నీతఁ డవమానించెను. పిమ్మటఁ గార్తవీర్యార్జునుఁడు దైవయోగమున వేఁటకై యడవిలో

సంచరించుచు జమదగ్నిమహర్షి యాశ్రమము చేరి యాతనిని దర్శించెను. జమదగ్నిమహర్షి రాజును భృత్యులను డస్సియుండుట గాంచి వారిని బూజించి తనహోమధేనువును రప్పించి యిష్టాన్నములు గురియించి వారి నారగింపుఁ డని కోరెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు బ్రహ్మానందముతో షడ్రసోపేతముగా విందుఁ గుడిచి యా గోవుపైఁ గోర్కి కలుగఁగా సపరివారముగాఁ దనపురమున కేఁగెను.

కాని, యాధేనువుపైఁ గలమక్కువచే దానిని కొని తెండని కార్తవీర్యుఁడు తనభటులను బంపెను. వారు జమదగ్ని నడిగి కృతార్థులుగాక జమదగ్నితో యుద్ధమునకు సిద్ధపడిరి. జమదగ్ని సురభితో నీవిషయముఁ దెలిపెను. వెంటనే యామె రోమకూపములనుండి మహావీరు లగుసైనికులు, నుత్తమరథాశ్వములు వెలువడఁగా వానితో జమదగ్ని కార్తవీర్యుని సేనలతోఁ బోరెను. కార్తవీర్యుని సైనికులు హతమారఁగా నాసంగతిఁ దెలిసికొని కార్తవీర్యార్జునుఁడు ససైన్యుఁడై వచ్చి స్వయముగా జమదగ్నితోఁ బోరెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు రెండు మూఁడుపర్యాయము లోడిపోయి జమదగ్నికిఁజిక్కి యాతనిచే బుద్ధులు గఱపఁబడియుఁ బాటింపక తిరిగి యాతనిపై యుద్ధమునకు వచ్చి తిరిగి యోడిపోయెను. ఈప్రకార మిరువది పర్యాయము లోడిపోయి యిరువదియొకటవమాఱు సురభి వాక్యమును విస్మరించిన జమదగ్నిని సంహరించి సురభిని వెదకఁగా నా కామధేను వాతనికి లభింపక యింద్రునికడకుఁ బోయి సురక్షితముగా నుండెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు రిక్తహస్తములతో నింటికిఁ బోయెను. రేణుకాదేవి భర్తతో సహగమనము చేయనుండ

నాకాశవాణి వల దని వారించెను. ఇంతలో భృగుమహర్షి వచ్చి జమదగ్నిని బ్రదికించెను.

తరువాత బరశురాముడు వచ్చి జరిగినసంగతి దెలిసికొని యింట దిని యింటివాసములు లెక్క పెట్టిన ట్లుద్భదని కోపించి కార్తవీర్య నవమానింప దండ్రియనుమతి గొని కుఠారకవచకోదండకాండుడై మాహిష్మతీపురమున కేగెను. అందు గార్తవీర్యార్జునుడు నాతని సంహరింపు డని దండనాయకుల బదియేడక్షౌహిణుల బంపెను. పరశురాముడు నొక్కక్షణమున వారి నందఱ రూపుమాపెను; కార్తవీర్యార్జునుడు యుద్ధమునకు రాగా నాతని వేయి చేతులను ద్రుంచి తనగండ్రగొడ్డలిచే నాతనిశిరము దుని మెను. పిమ్మట నాశ్రమమున కేగి యాతడు తండ్రికి జరిగిన వృత్తాంతము జెప్పెను. జమదగ్నిమహర్షి రాజెంతదుష్టు డైన నాతని జంపుట దోషమనియు దద్దోషపరిహారమున కొకయేడు తీర్థయాత్ర గావింపుమనియు బుత్రుని శాసించెను. పరశురాముడట్లే యని తీర్థయాత్రకై బయలువెడలి పోయెను. ఆహా ! తనకుమారుడు విష్ణుస్వరూపు డని యెఱిగియు గార్తవీర్యుడు దనకు బరమవిరోధియై యున్నను, నాతని జంపిన కారణమున ధర్మసంహితబుద్ధితో బుత్రుని శిక్షింప వెనుకంజవేయని జమదగ్ని మహరి నెంతకొని యాడినను దనివి తీరదు కదా !

కార్తవీర్యార్జునునికొడుకులు కొంతకాలమునకు దమతండ్రిని జంపుటకు గారకుడు జమదగ్నియే యని యొక్కసారి జమదగ్ని హోమగృహము జేరి యాతని బట్టి చంపిరి. రేణుకాదేవి యాతని పై బడి "పరశురామా ! వచ్చి తండ్రిని రక్షింపుము, రక్షింపు" మని యిరువదియొక్కసారి కేకవేసెను. అంతలో దీర్థయాత్రనుండి

పరశురాముఁడు వచ్చి తండ్రి మరణమునకు విచారించెను. పిమ్మటఁ దల్లి యిరువదియొక్క మాఱులు పిలిచినది. కావున నిరువది యొక్కమాఱు కార్తవీర్యులనే కాక క్షత్రియుల నెల్లరను సంహరించి వారిరక్తప్రవాహమునఁ దండ్రికిఁ దర్పణము లిత్తు నని పరశురాముఁడు సోదరుల నూఱడించి బయలుదేఱి వెడలి యిరువదియొక్కమాఱు వెదకి వెదకి రాజులఁ జంపెను. ఈలోపున రేణుకాదేవి భర్తకై ప్రాణములఁ బాసెను. పరశురాముఁడు తాను జేసినప్రతిజ్ఞను బాలించి క్షత్రియరక్తముతోఁ దండ్రికిఁ దర్పణము విడిచిపెట్టెను. ఉత్తమోత్తముఁడు పిత్యాణవిమోచకుఁడు నగు పరశురాముని వంటి పుత్రరత్నమును గాంచిన యా మహర్షిసత్తముని యదృష్టవిశేష మెంతటిదో కదా !*

జమదగ్ని పితృదేవతలశాపమున నకులమై పుట్టిన వృత్తాంతము

జమదగ్నిమహర్షి యొకనాఁడు పిత్రకార్యార్థియై చాల నియమముతో నూతనకలశమున గోక్షీరమును స్వయముగాఁ బితికి యొకచోటఁ బదిలముగాఁ బెట్టెను. జమదగ్ని మహాప్రశాంతుఁడగుట నాతని చిత్తవృత్తి యెఱుఁగఁ దలఁచి క్రోధాధిదైవము సాకారమై వచ్చి ప్రమాద మనుభ్రమ పుట్టించి యాపాలు పాఱఁబోసెను. జమదగ్నిమహర్షి కోపింపక యూరకుండెను. అంతఁ గ్రోధాధిదేవత యాతనియెదుటఁ బ్రత్యక్షమై "మహాత్మా ! భృగువంశమువారు మహాకోపులని వింటిని. నీయం దది యసత్యమైనది. అది పరీక్షించుటకే యిట్లు చేసితిని. క్షమింపు" మని వేఁడుకొనెను. జమదగ్ని శాంతచిత్తముతోఁ బొమ్మనఁగాఁ గ్రోధుఁడంతర్ధానమయ్యెను.

---

* భారతము, బ్రహ్మపురాణము.

నాఁటిరాత్రి జమదగ్ని పితృదేవత లతనికిఁ బొడనూపి "వత్సా! నీ వెంతదోషము చేసితివి! నీవు మాపూజ కుత్సహించి తద్వైకల్యము కలిగినను నూర కుంటివి. ఇది శాంతమగునే? సమయాసమయముల నెఱిఁగి చూపినదే శాంతము. వలయునెడఁ గోపించినను నది శాంతసమానమే యగును. అసమయమున శాంతము చూపినను దోషమే యగును. కావున నీ వొనరించిన దోషమునకు నీవు ప్రతిఫల మనుభవించి తీరవలెను. కావున, నీవు ముంగిపై పుట్టు" మని శపించిరి. జమదగ్ని వారలకు దండప్రణామములు చేసి "మహాత్ములారా! తపస్వికి నలుగఁ దగ దని యపరాధము చేసినను నలుగనైతిని. నాతప్పు నా కిప్పుడు తెలిసినది. కావున, నన్ను నైచి శాపమోక్షము ననుగ్రహింపుఁ" డని కోరెను. వారు "నాయనా! నీమీఁద మాకుఁ గ్రోధము లేదు. ఎంతటి వాని కిని గర్మఫల మనుభవింపక తప్పదు కదా! నీకు నంతియే. కావున. నీవు నకులమై పుట్టుట తప్పదు. ఎప్పుడు విదగ్ధవిప్రసభామధ్యమంగీకరించునుచితవాక్యములతో నొకమహాధర్మము కీ డని నీవందువో యానాఁడు నీకు శాపమోచనమై మోక్షసౌభాగ్యమందఁగల" వని చెప్పి పితృదేవత లదృశ్యులైరి. ఆశాపమూలముననే ముంగియై పుట్టి ధర్మరాజు చేసిన యశ్వమేధయాగ సమయమున సక్తుప్రస్థుని యుదాహరణమున ధర్మజునశ్వమేధము నధిక్షేపించి విగత శాపత్వానందమున జమదగ్నిమహర్షి జన్మరాహిత్యమునందఁగనెను.*

ఇట్లు జమదగ్నిమహర్షి మహాప్రశాంతుఁడై, అరిషడ్వర్గములఁ జయించి యాత్మానందసింహాసనాధిష్ఠితుఁడై వెలసెను.

---

* భారతము అశ్వమేధపర్వము.

మహర్షుల చరిత్రలు

దత్తాత్రేయ మహర్షి

దత్తాత్రేయుని జననము

పూర్వము కౌశికుఁ డనుబ్రాహ్మణునిపత్ని సూర్యోదయ మైనంతనే తనభర్త మరణించు నని యెఱిఁగి సూర్యోదయము కాఁగూడ దని శాసించెను. ఆమహాపతివ్రత శాసనమున సూర్యుఁ డుదయింప కుండుటచే లోకములు తల్లడిల్లఁ జొచ్చెను. దేవత లత్రి మహర్షి భార్య యగు ననసూయను శరణుచొచ్చిరి. అనసూయ కౌశికపత్ని ననునయించి సూర్యోదయ మగునట్లు చేసి తన పాతి వ్రత్యమహిమచే నామెభర్తను బ్రదికించి నవయౌవనుని సుందరగా త్రునిఁ జేసెను. దేవత లామె పాతివ్రత్యమునకు మెచ్చి పుష్ప వర్షము కురిపించిరి, దేవదుందుభులు మ్రోయించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు ''తల్లీ! నీవలన లోకోపద్రవము తప్పి నది. మేము సంతుష్టులమైతిమి. ఏదైనవరము కోరుకొని మామాట చెల్లింపు'' మని యనసూయను గోరుకొనిరి. ఆమె "మీరు మువ్వు రును బరమయోగ్యులైన పుత్త్రులై నాకడుపునఁ బుట్టవలయు"నని కోరుకొనెను. బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరు లామెకు వర మిచ్చి యంత ర్హితులైరి. పిమ్మట నత్రిమహర్షి పుత్త్రకాంక్షియై చేసిన ఘోరతప మునకుఁ ద్రిమూర్తులును మెచ్చి యావరమునే యొసఁగిరి. అత్రి

మహర్షి వీర్యరూపమున విష్ణ్వంశ మనసూయగర్భమును బ్రవేశిం చెను. ఆయంశముచే ననసూయకు జన్మించిన మహాత్ముఁడే దత్తాత్రేయుఁడు.

దత్తాత్రేయుని ప్రవర్తనము

భూమిపై ధర్మక్షయము కలిగి మ్లేచ్ఛాచారములు హెచ్చి వర్ణసంకరము కాఁజొచ్చెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణక్షత్రియులు యజ్ఞా దికము మాని భ్రష్టు లగుచుండిరి. యోగశాస్త్ర మడుగంటి క్షీణింపఁ గడంగెను. రాక్షసులు ప్రబలులై దేవతలను బాధింపఁదొడఁగిరి. ఈసమయమున దత్తాత్రేయుఁడు జనించి బాల్యమునుండియుఁ బర మయోగియై పెరుఁగఁజొచ్చెను. ఆతఁడు చిన్నతనమునుండియు నిస్సంగియై కాలము పుచ్చుచుండెను. బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహుఁడు నిరంతరాత్మానంద తన్మయుఁడు నగునాతఁడు తల్లిదండ్రులను సంతో షపెట్టుచుండెను. బాల్యమునుండియు దత్తాత్రేయుఁ డింతటివాఁ డగు టఁ గన్నులారఁగాంచినతోడిమునిబాలు రెల్లపుడు నీతనికడనేయుండు చుండిరి.సంగరాహిత్యమునకలవడినదత్తాత్రేయమహర్షి కి వీరిరాకయే పలువిధముల బాధాకరముగా నుండెను. అతని స్వేచ్ఛా ప్రవర్తన మునకు వా రడ్డు వచ్చుచుండిరి. ఈకారణమున నాతఁడు వారి నెచ్చెలినఁ దప్పించుకొన నెంచి యొకనాఁ డొకకొలనులో మునిఁగి యుండెను. మునిపుత్త్రు లేమైన నాతని విడువనొల్లక యాతీరభూమినే నిలిచియుండిరి. ఎంతకాలమునకు వా రట్లు తన్ను విడువకుండుటఁ జూచి యాతఁడు సంకల్ప మాత్రమున లక్ష్మీనటకుఁ దెచ్చి యామె తోఁ గొలను వీడి బైటకు వచ్చెను. స్త్రీసహితుఁ డైన నాతని నాబుషిబాలురు విడువక పలువిధములఁ గీర్తించుచునుండిరి. అంత నాతఁడు లక్ష్మీనంకతలమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని మద్యపానము

చేయుచు నాటలాడుచు, బాటలు పాడుచు లక్ష్మితో, గామాలాపము లాడ మొదలిడెను. అంత, మునిబాలకు లసహ్యించుకొని యా దత్తాత్రేయుని విడిచి తమతమ నెలవుల కరిగిరి.

నాటినుండియు దత్తాత్రేయు, డాంతరంగికతపోధ్యానపరు, డై బహిరంగముగా మద్యపానము చేయుచు స్త్రీలోలు, డై నట్లు నటించుచు నుండ, దొడగెను. మహాయోగులు దక్క నన్యులాతని నెఱుగలేక మూఢాత్ములై మరలిపో, జొచ్చిరి. యోగ శ్రీయుతులగువారికి హవ్యసేవనాసవసేవలు సమానమని సామాన్యులు తెలియగలరా? యోగి నెఱుగుట యోగికే సాధ్యము కాని యితరులకు సాధ్యము కాదు కదా!*

దత్తాత్రేయుడు జంభాది రాక్షసుల, జంపించుట

ఇట్లుండగా జంభాదిరాక్షసప్రముఖు లింద్రునిపై దండెత్తి దేవతల నోడించుచు ననేకవిధముల బాధలు పెట్టుచుండిరి. ఒక సంవత్సర మారాక్షసులతో, బోరాడియు దేవతలు గెలువలే కుండిరి. అందుచే నింద్రాదులు భయపడి వాలఖిల్యాది మహర్షుల, గూడి తమగురు వగు బృహస్పతికడ కేగి యుపాయము చెప్పు మని కోరిరి. బృహస్పతి యాలోచించి "ఇంద్రాది దేవతలారా! నా కొక యుపాయము తోచుచున్నది. అత్రిమహర్షి కుమారుడు దత్తాత్రేయు, డను మహాత్ముడు కలడు. మీరు పోయి వానిని భక్తితో సేవించి భజించినచో నాతడు మీ కుపకారము చేయ, గలడు. అంతకు మించి గత్యంతరము కానవచ్చుట లే" దని చెప్పగా వెంటనే యింద్రాదులు గురుననుమతి, గైకొని యతివేగమున బయలుదేఱి పోయి దత్తాత్రేయునాశ్రమమును సమీపించిరి.

---

* మార్కండేయ పురాణము.

అట నాతఁ డనేక కిన్నర గంధర్వగీయమానుఁడై లక్ష్మీసమన్వి తుఁడు తేజస్సముజ్వలుఁడునై యుండఁ గాంచి దేవత లతిభక్తియు తులై మ్రొక్కిరి. దత్తాత్రేయుఁడును దనవిక్కతచేష్టలఁ జూపుచు మద్యము తెండనఁగా వారు మద్యముఁ గొనివచ్చి యాతని కంది చ్చిరి. ఆతఁడు లక్ష్మితో డానిఁ ద్రావి గంతులువేసి పాటిపోఁ జొచ్చెను. ఇంద్రాదులును వానిని వెనుదగిలి విడువకుండిరి. వారిచే నట్లారాధింపఁబడుచు దత్తాత్రేయుఁడు కరుణించి "మీ రేపనికై వచ్చితి"? రని యడిగెను. వారును జంభాసురుని వృత్తాంతము చెప్పి రాక్షసుల నందఱను జంపి దేవహితము చేయు మని యాత నిఁ బ్రార్థించిరి. ఆతఁడు "నేను మద్యాసక్తుఁడను, స్త్రీలోలుఁడను, కర్మభ్రష్టుఁడను; ఉన్మత్తుఁడను. నా కారాక్షసుల గెలువ రాదు. పొం" డనెను. వారు "మహాత్మా! నీవు విష్ణుఁడవు. ఆద్యుఁడవు. నీతో నున్న యామె యిందిర. నీవు సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడవు. నీకు విధినిషేధములు లేవు. నీకన్న సర్వసమర్థుఁ డింకొకఁడు లేఁడు. మమ్ము రక్షింపు" మని వేఁడుకొనిరి. అంత దత్తాత్రేయుఁ డు కరుణించి "నన్ను మీరు తెలిసికొంటిరి. దేవహితముకంటె నాకుఁ గావలసిన దేమి? మీ రాద్యైత్యులను యుద్ధవ్యాజమున నిటకుఁ దోడితెండు. క్షణమాత్రములో వారిఁ బరిమార్తు" నని వారిని బంపివేసెను.

దేవత లొక్కపరుగునఁ బోయి జంభాదులను యుద్ధమునకుఁ బిలుచుకొని వచ్చిరి. జంభుఁడు ససైన్యుఁడై దత్తాత్రేయు నాశ్రమమునకు వచ్చి దత్తాత్రేయుని పార్శ్వమున నున్న లక్ష్మిని జూచి కామమోహితుఁడై నెమ్మదిగా నామెను దొంగిలించి శిబికలో నెక్కించుకొని పోయునుఁ గొనిపోఁ జొచ్చెను. దత్తాత్రేయుఁ

డింభాదులఁ బిలిచి "లక్ష్మీ దానవుల శిర మెక్కినది. అనఁగా నింక వారిని విడిచిపేయు నన్నమాట. దానిమూలమున దైత్య లందఱు బలహీనులైరి. మీరు యుద్ధము ప్రారంభించి వారిని దునుమాడుఁ" డని చెప్పెను. దేవతలు పూర్వమువలెఁ గాక క్షణములో రాక్షసు లెల్లరఁ జంపి దత్తాత్రేయుని స్తుతించి వెడలిపోయిరి.

దత్తాత్రేయుఁడు కార్తవీర్యార్జునుఁ గటాక్షించుట

ఆదినములలో హైహయవంశీయుఁడగు కార్తవీర్యార్జునుఁ డనురాజు తండ్రిమరణానంతరము సింహాసన మధిష్ఠించి రాజ్యపరిపాలన మొల్లక మంత్రులఁ బిలిచి "మంత్రులారా! ఈరాజ్యము నా కక్కఱ లేదు. పరస్పరద్వేషతస్కరాది బాధలనుండి కాపాడుటకై ప్రజలు ధరణీపతికి ధనము చెల్లింతురు. నే నాపనులు చేయఁజాలను. వనమున కరిగి తప మాచరించి యధ్యాత్మయోగసిద్ధి పొంది వచ్చెద" నని చెప్పెను. అందు గర్గుఁడను మంత్రిపుంగవుఁడు రాజుమాట లాలించి యాతని నిశ్చయమునుండి మరలింపఁజాలక "రాజా! దత్తాత్రేయమహర్షి మహాయోగసంపన్నుఁడు. అతని కృపఁ గాంచినచో నీయభిమతము సిద్ధించు" నని చెప్పి దత్తాత్రేయుని కటాక్షమున నింద్రుఁడు జంభాదిరాక్షసులఁ జంపిన వృత్తాంతము నెఱిఁగించెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు బయలుదేఱి పోయి దత్తాత్రేయు నాశ్రమమున కరిగి :

శ్రీయుతుఁ గాంచెను దత్తా
త్రేయుం గరుణావిధేయు దేవమునిగణ
ధ్యేయు నసంగత్వమహా
స్థేయు విషయరిపుబలావిజేయు నమేయున్."

(మార్క. 3-౨౯౦)

ఆతనికి నమస్కరించి కార్తవీర్యార్జునఁడనుదినము నాతని పాదము లొత్తుచు మద్యమాంసాదు లాహారముగాఁ గొనితెచ్చి యిచ్చుచుఁ జందన కర్పూరకస్తూరికాది సమస్తవస్తుప్రదానముల నాతని చిత్తము రంజించునట్లు పూజించుచుండ నొకనాఁ డాతని యపానవాయు వగ్నిహోత్రమై వచ్చి కార్తవీర్యార్జునుని బాహూద్వ యమును మూడ్చి వేసెను. మఱియు దత్తాత్రేయుఁడనేకవిధముల నాతని హింసించెను. ఐన, నాతఁడు తనభక్తి విడువక పరమానంద ముతోఁ బరిచర్య చేయుచుండెను. దత్తాత్రేయుఁ "డోరీ ! కాంతా లంపటుఁడను. మద్యపాయిని. నన్నేల సేవింతువురా ?" యని యడుగఁ గార్తవీర్యార్జునుఁడు "మహాత్మా ! నీ వంతుఱ్ఱుద్ధుఁడవు, అసంగుఁడవు. నీవు విష్ణుమూర్తివి. ఆమె పద్మ." యని కేలుమోడ్చి సంస్తుతించెను, దత్తాత్రేయుఁ డాతని భక్తికి సంతసించి యేమి కావలయునో కోరుకొను మనెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడంత వేయి హస్తములు, సమస్త భూమిపాలనసామర్థ్యము, సంగరవిజయము, సిరిసంపదలు, ధర్మతత్పరబుద్ధియు, శైలాకాశజల భూమిపాతాళ ములయందుఁ తనరథ మకుంఠితముగా నడువవలెననియుఁ గోరు కొనెను. దత్తాత్రేయుఁడు వాని కావరము లొసఁగి యంతర్హితుఁ డగుచు "నోరీ ! నీరాజ్యమం దెల్లెడల నీబాహు శక్తిమూలమున ధర్మప్రతిష్ఠాపనముచేయుము. యజ్ఞయాగాదు లొనరించు బ్రాహ్మణు లకు సమస్త మిచ్చుచుండుము. మద్భక్తియోగము లెల్లెడఁ జాటు చుండుము. నీ వెన్నఁ డధర్మముగా మహర్షుల బాధింతువో యా నాఁడే మరణింతువుసుమా" యని ప్రబోధించెను.

కార్తవీర్యార్జునుఁడు బ్రహ్మానందముతో నామాట లెల్ల విని యనంతబలసంపన్నుఁడై మాహిష్మతీపురమున కరిగి రాజ్యమును

స్వీకరించెను. నాఁడు మొద లాతఁడు ధర్మబద్ధముగా భూపరిపాల నము చేయుచు ననేకయజ్ఞములు చేసి బ్రహ్మర్షి పూజన మొనరించి ధర్మమును బూర్వస్థితికిఁ దీసికొని వచ్చెను. తన బాహుబలమున భూమండల మెల్ల జయించి యందెల్ల ధర్మప్రభుత్వము నెలకొల్పి కార్తవీర్యుఁడు విప్రపూజ చేయుచుండెను. ఆతఁడు ప్రతిదినమును దత్తాత్రేయమహర్షిని బూజించుచు నాతనికిఁ గృతజ్ఞుఁడై యుండెను. తుద కీతఁడు దత్తాత్రేయుఁడన్నట్లే జమదగ్నిమహర్షి నన్యాయముగా బాధించి పరశురాముని చేతిలోఁ జనిపోయెను.

దత్తాత్రేయుఁడలర్కునకు జ్ఞానము బోధించుట

మదాలసాబుతుధ్వజుల పుత్రుఁడగు నలర్కమహీపతి రాజ్యముచేయుచుఁ బురుషునకు ముముక్షను బోలిన వస్తు వొకటి లే దనియు దాని నందుటకు సత్సాంగత్యము దక్క మార్గాంతరము లే దనియు నిశ్చయించుకొనెను. ఇంతలో విరాగియై యడవుల నున్న యాతని యన్న యాసమయముననే కాశీరాజుకడ కేఁగి తన రాజ్యము తన తమ్ముఁడపహరించినాఁడనియు దానిని దన కిప్పింపు మనియుఁ గోరుకొనెను. కాశీరాజు ససైన్యుఁడై యలర్కునిపై దండెత్తి సామాద్యుపాయములఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఈసమయమున రహస్యముగా నలర్కుఁడు దత్తాత్రేయునికడకుఁ బరుగునఁబోయి దండప్రణామము లాచరించి శరణార్థి యగు తనకు శరణై రక్షింపుమని పరిపరివిధముల దీనుఁడై ప్రార్థించెను. దత్తాత్రేయమహర్షి యాతనిఁ గరుణించి "ఓయీ! వివేకహీనా! నిను నీవు తెలిసికొనుమోయీ! అంగములఁ జింతించి యంగిఁ జూచి నిరంగునిఁగనుఁగొని యసంగుఁడవై సర్వాంగముల నెఱుఁగు" మని యాతనికిఁ దత్త్వజ్ఞానోపదేశముచేసి "యిఁక విచార మే" మని యడి

గెను. అలర్క్‌డు సమ్యగాత్మదర్శనుడై దత్తాత్రేయునకు వంద నము లాచరించి "నీకృపచే బ్రదికితిని. సుస్థిరజ్ఞాన ముపదేశింపు" మని వేడుకొనెను. దత్తాత్రేయుడు "మమ యనుట దుఃఖమునకు, నమమ యనుట నిర్వృతికిని మార్గము. అహంకార మను నంకుర ముచే బుట్టి మమకార మను మొదలు కలిగి గృహము క్షేత్రము ననుకొమ్మల నంది పుత్త్రులు భార్య యను పల్లవముల నొప్పి ధన ము ధాన్యము నను పెద్దయాకులు వేసి పుణ్యపాపము లను పుష్ప ములఁ బూచి సుఖదుఃఖము లను పండ్లు కాచి చిరకాలము పెరిగి యజ్ఞాన మను కుదుళ్ళతో నిండి ముక్తిమార్గమును గప్పివేసి యున్న మమ యను వృక్షమునీడను సంసారపథపరిశ్రాంతు లగు మిథ్యాజ్ఞాన సుఖాధీనులకు బరమసుఖము పరమదుర్లభము కావున, నీమహావృక్షమును విమలవిద్య యను గొడ్డలి దీసికొని తత్త్వని ధులు సాధుజనులు వీరితోడిసంగ మను పాషాణమున బాగుగా నూఁది పదనుపెట్టి యెవరు నఱకుదురో వారు చల్లని బ్రాహ్మవనము చొచ్చి నిత్యానందులై యపునరావృత్తి నుందు" రని యుపదేశిం పఁగా విని యానందియై "మహాత్మా! నిర్గుణ బ్రహ్మైకత్వమును బోధించు యోగము నెఱిఁగింపు" మని వేడుకొనెను. అంత నాతఁడు "వత్సా! శరీరమునందలి పరమజ్ఞానమునకు గురుఁడే యుపద్రష్ట. మోక్షార్థికి యోగము జ్ఞానపూర్వక మగును. ప్రకృతి గుణములతో నేకత్వము లేకపోవుటయు బ్రహ్మైకత్వము కలుగుట యు ముక్తి యన నొప్పును. ఆముక్తి పరమయోగమునఁ గలు గును. యోగము సంగత్యాగము వలన సిద్ధించును. సంగత్యాగము వలన నిర్మమత్వము దానివలన వైరాగ్యము దానివలన జ్ఞానము దానివలన మోక్షమును సంభవించును.

యోగికి ముం దాత్మజయము కావలెను. కనుక, బ్రాణా యామముచే నాత డాత్మదేహదోషము దహింప జేయవలయును. కామజము లైనకర్మములు యోగవిఘ్నకార్యము లగుట యోగి వానిని ద్యజించి శుద్ధాత్ముడై పరమాత్మనిలో నైక్యమై పోవును. అట్టి యోగికి గౌరవము విషము. అవమానమే యమృత మగును. ఆయోగి తన కున్నదే యిల్లుగా దన యాకలికి దొరకినదియే భోజ్యముగా దనకు గలదియే ధనముగా ముద మంది మమకార ము నందడు. కావున, నీవు విచారము దక్కి యట్టి యోగపురు షుడవై మోక్షవృత్తి మఱవకు" మని యలర్కునకు బోధించెను. అలర్కుడు బ్రహ్మానందముతో గృహమున కేగి రాజ్యమును బ్రీతిపూర్వకముగా గాశీరాజున కిచ్చెను. దానిని గాశీరా జలర్కుని యన్న కీయబోయెను. అలర్కుని యన్నయు నానందించి తాను సోదరునకు జ్ఞానప్రబోధము చేయుటకే రాజ్య మర్థించితి ననియు నాపని యగుటచే దనకు రాజ్య మక్కఱ లేదని కాశీరాజునకు దత్త్వ ముపదేశించి తన యాశ్రమమునకు బోయెను. కాశీరాజు అలర్కునే బూజించి రాజ్య మాతనికే విడిచి చనియెను. అల ర్కుడు సుతునకు బట్టముకట్టి యడవి కేగి యోగియై విరాగియై యాత్మసుఖము నందెను. *

దత్తాత్రేయమహర్షి సంగమును విడనాడుటకై వివిధ వేష ములఁ గైకొనువాడు. విల్లునమ్ములు కొని వేటకుక్కలు వెంట రాఁగా జెంచువానివలె నుండువాడు. కొండవిలో గిరాతతతి యుండెడుచో నుండి మద్యమాంసముల సేవించువాడు మాలపల్లి కేగి చండాలురతో గూడి మద్యమును గ్రోలువాడు. ఉన్మత్తు

* మార్కండేయపురాణము.

డైనట్లు విహరించువాఁడు. ఐన, నాతఁడు మహాయోగీశ్వరేశ్వరుఁడు. విచిత్రచరిత్రుఁడు.

"శ్లో॥ విభుర్నిత్యానంద శ్రుతిగణశిరోవేద్యమహిమా
యతో జన్మాద్యస్య ప్రభవతి స మాయాగుణవతః,
సదాధార స్సత్యో జయతి పురషార్థైక ఫలదః
సదా దత్తాత్రేయో విహరతి ముదా జ్ఞానలహరిః."

"శ్లో. నమస్తే పాపౌఘచలవితతిసంహారపవయే
నమస్తే దారిద్ర్యవ్యథితజనదైవాంతవిధయే,
నమస్తే రోగార్తానతమనుజదివ్యౌషధిదృశే
నమస్తే దైవం మే నహి నహి జగత్యాం తవ పరమ్."

:—దత్తాదనః.

"శ్లో. జటాధరం పాండురంగం శూలహస్తం కృపానిధిమ్,
సర్వరోగహరం దేవం దత్తాత్రేయ మహంభజే."

"శ్లో. జగదుత్పత్తికర్త్రేచ స్థితిసంహార హేతవే,
భవపాశవిముక్తాయ దత్తాత్రేయ నమోఽస్తు తే."

"శ్లో. జరాజన్మవినాశాయ దేహశుద్ధికరాయచ,
దిగంబర దయామూర్తే దత్తాత్రేయ నమోఽస్తు తే"

:—నారదః.

"శ్రీలీలావిభవాప్తి కాశ్రితజనుల్ చింతింపఁగాఁ జేరుచే
సౌలభ్యం బనుచున్ నిజాగమన సంజాతస్మృతిం బొల్చుచ
క్తాలిన్ గోర్కి లొసంగి ప్రోచుటకు దత్తాత్రేయదివ్యాకృతిన్
శ్రీలాలిత్యముఁ గన్న నిత్యకరుణాసింధున్ హరిన్ గొల్చెదన్.

[చంద్రభానుచరిత్రము. ౧. ౧.]

మహర్షుల చరిత్రలు

దధీచిమహర్షి

దధీచిజననము

చ్యవనమహర్షి యాశ్వినుల నెపమున సుకన్యాపాతి వ్రత్య ప్రభావముచే నవయౌవనుఁడు త్రిలోకసుందరుఁడునై సుకన్యను బిలిచి "సాధ్వీ ! నీవు చేసినత్యాగ మనంతము. ఏలన, సుకుమార గాత్రివై హంసతూలికాతల్పమునఁ బరుండురాజపుత్రి వగునీవు తుచ్ఛకామముల నీసడించి యంధుఁడను వృద్ధును నై ననన్ను వివాహ మాడితివి. మహాపతివ్రతవై నాకు యౌవనము సుందరాకారము గడించితివి, కావున, నీకు మహాత్యాగి పరమతపోధనుఁడు నగు కుమారుఁ డుదయించు"నని చెప్పి యామెతో రమించెను. అంత, సుకన్య గర్భముఁదాల్చి యుక్తకాలమున నొకశుభముహూర్తమున సుపుత్రుఁ గనెను. ఆతఁడే దధీచిమహర్షి.

దధీచికి సారస్వతుఁడు జనించినవిషయము

దధీచి బాల్యమునుండియు మహాతపస్సు చేయుచుండెను. ఆతఁడు చిరకాలము సరస్వతీనదీతీరమున నాశ్రమము నిర్మించుకొని యం దుండెను. దధీచితపశ్శక్తిచే నాతని దేహమెల్ల దివ్యతేజో గోళముగాఁ బ్రకాశించుచుండెను. సరస్వతీ నది యాతనిఁ జూచి సమ్మోహిత యగుచుండెడిది. ఇట్లుండఁగా దధీచిమహర్షి తపో

గ్నిచే నెల్లలోకములు తల్లడిల్లుచుండెను. అందుచే నింద్రుఁ డాలో చించి యలంబుస యనునొక యప్సరసను దపోవిఘ్నమునకై యాతనికడకుఁ బంపెను.

దధీచిమహర్షి సరస్వతీనదిలో స్నానముచేసి నీటిలో నిలిచి జపము చేసికొనుచుండఁగా నలంబుస యట కేఁగి తన నృత్యగీతా లాపములచే దధీచిదృష్టిఁ జూఱకొనెను. దధీచి కామమోహితుఁడు కాఁగానే యాతనివీర్యము స్ఖలితమై నదిలోఁ బడెను. సరస్వతీనది సంతసముతో స్త్రీరూప ధారిణియై యావీర్యమును దనగర్భమున ధరించి గర్భవతి యయ్యెను. దధీచి యంత నిశ్చలుఁడై తనయాశ్ర మమునకుఁ బోయెను. కాలక్రమమున సరస్వతి పుత్రునిఁ గని యాతని దధీచికడకుఁ గొనిపోయి జరిగినయుదంతమును జెప్పెను. దధీచి దివ్యదృష్టిని జూచి యది సత్య మగుట యెఱిఁగి కుమారుని ముద్దాడి యాతనికి 'సారస్వతుఁ' డను పేరిడెను. సరస్వతి పుత్రునిఁ గైకొ మ్మని యాతని ప్రార్థించెను. దధీచి "సరస్వతీ ! నేను తపో వ్రతుఁడను. కావున, వీనిని నీవే పెంచుచుండుము. ఈతఁడు మహా శక్తిసంపన్నుఁడై ముందు రాఁబోవు మహాక్షామములలో నిజశక్తిచే మహర్షుల రక్షింపఁగలఁ" డని యామెకే యప్పగించెను. ఆమె తనపవిత్రజలములచే నాతనిఁ బెంచి విడిచెను. ఆతఁడు తపోధనుఁ డై తండ్రి చెప్పినట్లు మహాక్షామకాలమున మహర్షుల నాహ్వానించి వా రందఱకు షడ్రసోపేతముగా భోజనము పెట్టుచు క్షామనివార ణము గావించెను.

దధీచి కింద్రుఁడు నేర్పిన శాస్త్రములవృత్తాంతము

ఒకప్పు డింద్రుఁడు దధీచికడకు వచ్చి "ఋషిసత్తమా ! నీవు మహాత్ముఁడవు. కావున, నీకు మహోత్తమశాస్త్రముల నుపదే

శింతు'' నని చెప్పి యాతనికిఁ గొన్నిశాస్త్రము లుపదేశించెను. ఇంద్రుఁ డంతర్హితుఁ డగుచు ''నీవు వీని నెవ్వరికైన నుపదేశించి నచో నానాఁడే నీశిరము ఖండింతు'' నని చెప్పెను. దధీచి యాశాస్త్ర ములను గ్రహించియుండెను.

అశ్వినీ దేవత లీవిషయము విని యొకనాఁడు ; దధీచి కడకు వచ్చి ''మునికులతిలకా ! తొల్లి మీతండ్రి యగుచ్యవన మహర్షి కి నవయౌవన మొసంగిన యాశ్వినేయులము మేము. నీ విం్రదునివలన నెటిఁగినశాస్త్రము లను మా కిచ్చుచో మేము నీ కుప కృతి చేయఁగలము. కావున, నాశాస్త్రములను మాకు బోధింపు'' మని వేఁడుకొనిరి. దధీచి తనకుఁ గలశాపవృత్తాంత మెటిఁగించి తాను బోధింపఁజాల ననెను. అశ్వినులు ''నీ కెట్టి యుపద్రవము వచ్చినను నిన్నుఁ గాపాడు బాధ్యత మాది. మేము దేవహితార్థ మయియే ని న్నర్థించుచున్నా'' మని బతిమాలిరి. దధీచి యంగీకరిం పఁగా వారొక యశ్వశిరమును గొనివచ్చి దధీచితలఁ దీసి న్యూయశ్వ శిరము నదికి దానివలన శాస్త్రములు గ్రహించి యాతని పూర్వశిర మును భద్రపఱచి యుండిరి. ఇంద్రుఁడు దధీచి చేసినపనికి వగచి వెంటనే సాయుధుఁడై వచ్చి దధీచి శిరస్సు నటికి వెడలిపోయెను. వెనువెంటనే యాశ్వినీదేవతలునువచ్చి దధీచి పూర్వశిరమును దధీచి కదికి యాతనిఁ బునరుజ్జీవితుఁ జేసి వెడలిపోయిరి.*

దధీచిఋషులపరస్పరవైరము

ఈప్రకారము పునర్జన్మఁ డైనదధీచిమహర్షి యొకనాఁ డాతనిబాల్యహితుఁ డైనఋషుఁ డనురాజుచే నాహూతుఁడై యాతని యింటి కేఁగెను. ఋషుఁడు నాతని నుచితరీతిని గౌరవించి మన్నిం

---

* బ్రహ్మపురాణము. స్కాందపురాణము.

చెను. కాని, కొంతసేపటికి వారొక వివాదమునకు దిగిరి. బ్రాహ్మణాధిక్యమును దధీచి నిరూపింపఁ దొడఁగెను. క్షత్రియాధిక్యము క్షుపుఁడు నిరూపింప మొదలిడెను. తుదకు వారివాదము తేలక భ్రుతి మించి రాగమునఁబడి యొకరి నొకరు నిందించుకొనఁ జొచ్చిరి. దధీచి కోపియై క్షుపునిఁ బొడిచెను. క్షుపుఁ డొక మహాయుధమును బ్రయోగించి దధీచిశరీరమును ముక్కముక్కలుగాఁ జేసెను. అంత దధీచి మరణించెను. దధీచి భార్గవవంశజుఁ డగుటచే శుక్రాచార్యుఁడు జాలిగొని యచటకు వచ్చి దధీచి దేహశకలము లన్నిటిఁ జేర్చి తనసంజీవనీమంత్రప్రభావమున నాతనిని క్షణములో బ్రతికించెను. దధీచి నిద్రనుండి లేచినట్లు లేచి భార్గవునకు వందన సహస్రము లాచరించెను. శుక్రుఁడు దధీచిఁ గౌఁగిలించుకొని "వత్సా! నీవు సర్వశక్తిసంపన్నుఁడ వగుదువు. సదాశివునిఁ గూర్చి తపము చేయు" మని దీవించి యంతర్హితుఁ డయ్యెను.

దధీచి క్షుపుని విష్ణుని నిందించి గెల్చుట

దధీచి యటనుండి లేచిపోయి యాశ్రమమున కేఁగి పరమ శివుని గుఱించి తపముచేయ మొదలిడెను. నిరాహారుఁడై నిర్జితేంద్రియుఁడై దధీచిమహర్షి తపస్సు చేయుచుండఁగా ముల్లోకములు గగ్గోలుపడుచుండెను. ఈశ్వరుఁడు నతనితపోనవద్యతకు మెచ్చి ప్రత్యక్షమై దధీచికి స్వచ్ఛంద మరణము, వజ్రమయశరీరము లోకత్రయవిజయశక్తి నిచ్చి యదృశ్యమయ్యెను. దధీచి మహావరసంపన్నుఁడై యుండియు క్షుపుఁడు తనకుఁ జేసియున్న యవమానము బ్రాహ్మణ నింద మఱవఁజాలక యాతని గృహమున కేఁగి క్షుపునొక తన్నుఁ దన్నెను. క్షుపుఁడు మహాకోపముతో దధీచి నెన్ని యోవిధముల హింసింపఁ జూచి బహుశస్త్రాస్త్రములఁ బ్రయో

గించిన నవి విఫల మయ్యెను. అంత దధీచి "ఓరీ! క్షత్రియాధ
ముఁడ వగు నీ వెక్కఁడ? బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడ నగు నే నెక్కఁడ?
బ్రాహ్మణుఁ డధికుఁ డగునో కాదో తెలిసినదా? నీవు కాదు. నీ
దేవుఁ డగు విష్ణువుకూడ నాకాలి గోటికి సరికాఁడు గ్రహింపు"మని
గర్వించి పల్కెను. ఋషుఁడు చేయునది లేక, విష్ణుమూర్తిని గు
ఱించి తపస్సు చేయఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఋషుఁడు
తనకు దధీచివలనఁ గల్గిన యవమానమును దధీచి విష్ణుని లెక్క
సేయక పోవుటయుఁ దెల్పి రక్షింపు మని కోరెను. అంత విష్ణు
మూర్తి ఋషుని వెంటఁగొని దధీచికడ కేఁగి "ఓరీ! శివగర్వితుఁడ
వైతివా? నేనును శివుఁడును నొక్కటిగాదా!" యని యడిగెను.
దధీచి "నీవేడ? శివుఁ డేడ? శివభక్తుఁడ నగు నాగోటికైనను నీవు
చాలవు. ఇఁక శివునితోడి సామ్య మెందుల" కని పరిహాసము
చేసెను. విష్ణుమూర్తి దధీచిశిరముఁ ద్రుంపఁ జక్రమును బంపెను.
దధీచి తన తపశ్శక్తిచేఁ జక్రమును నివారించుకొనెను. విష్ణుమూర్తి
మాయ పన్నెను. దధీచి మాయను భేదించెను. అంత విష్ణుమూర్తి
"వత్సా! దధీచీ! నీభక్తితాత్పర్యమును బరీక్షింప నిటు వచ్చితిని.
నిజముగా మాభక్తశ్రేష్ఠుఁడ వగు నీవంటివాని కాలిగోరితో నైనఁ
బోలఁగలవాఁ డెవఁడు? నీవు దేవహితార్థివై జీవింపు" మని పలికి
ఋషునితో నాతని శరణు చొచ్చుటకంటె నుపాయాంతరము లే దని
చెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. ఋషుఁడు దధీచి పాదములపైఁ బడి
"మహాత్మా! నీశక్తి యెఱుఁగక నీ కెగ్గు చేసితిని. నాతప్పు నైరిం
పు" మని పరిపరివిధములఁ బ్రార్థించెను. దధీచి శాంతుఁడై "మిత్ర
మా! నీమీఁద నా కావంతయుఁ గోపములేదు. బ్రాహ్మణ క్రోధ
ము నీటిపై గీఁత క్షణికములు కదా! నీవు యథాపూర్వము నాప్రియ

మిత్రుఁడవై యుండు''మని యనుగ్రహించి యాతనిఁ బంపివేసెను.

ఈరీతిగాఁ దపోనవద్యుఁడై వరశక్తిసంపన్నుఁడయ్యు దధీచిమహర్షి శిష్యప్రశిష్యులఁ జేర్చికొని ధర్మసంరక్షణార్థము 'గభస్తిని' యను నామాంతరము గల 'సువర్చ' యను కన్యఁ బరిగ్రహించి గృహస్థజీవనమును మహాదర్శముగాఁ గడపుచుండెను. సువర్చ మహాసాధ్వియై పతిపదపద్మసేవ తక్క నన్య మెఱుఁగకుండెను. దధీచి కనతికాలముననే కోటానఁగోట్లు ఋషులు శిష్యప్రశిష్యులైరి.

దధీచి దక్షుని శపించుట

ఇట్లుండ నొకనాఁడు దక్షప్రజాపతి యజ్ఞము చేయఁ దలఁచి దధీచిమహర్షిని శిష్యసమేతముగా విచ్చేయవలసిన దని వర్తమానంపెను. దధీచి యానందించి శిష్యప్రశిష్యుఁడై దక్షాధ్వరమునకు బయలుదేఱి వెళ్లెను. దక్షుఁడు శివభక్తాగ్రగణ్యుఁడగు దధీచియుఁ దన యజ్ఞమునకు వచ్చుట తనకు వెఱచియే యని యానందించి యాతని కుపచారములు సల్పి "మిత్రమా! శివుఁడును శివానుచరులును రాకుండఁజేసి నేను యజ్ఞము చేయ నిశ్చయించితిని. జగద్రోహి యగు శివుని బిలువకుండుట నీకును సంతోషమైనచో నిటనుండి యజ్ఞము నిర్వర్తింపు" మని పల్కెను. దధీచి తోకద్రొక్కిన త్రాచు వలె లేచి వసిష్ఠవామదేవవ్యాసనారదాదిమహర్షు లెల్లరు రాకుండుట కదియే కారణ మని యెఱిఁగి "ఓదక్షప్రజాపతీ! నీకీ దుర్బుద్ధి యేల పుట్టినది? విశ్వేశ్వరుఁడు, దేవాదిదేవుఁడు నగు శివుఁడు లేనిదే యజ్ఞ మెట్లు జరుగును? జరిగినను నీకు లభించు ఫలిత మేముండు?" నని శివు ననేకవిధములఁ బ్రస్తుతింప మొదలిడెను. దక్షుఁడు శివుఁడు శ్మశానవాసి, దిగంబరుఁడు, గజచర్మధ

రుఁడు, బిచ్చగాఁడు, శశశృంగుఁడు నని యనేకవిధముల దూషిం చెను. దదీచి సభాసదు లెల్లరు వినుచుండఁగా మహాప్రశాంతుఁడై వానికన్నిటికిని సముచితముగా బదులుచెప్పి పరమశివుని ప్రఖ్యాతిని బలువిధముల వి స్తరించి చెప్పెను. ఎన్నిచెప్పినను దక్షుఁడు లెక్క చేయక "ఆనిర్భాగ్యుని నుతించువార లొక్కనిమేషమైన నిట నిల్వ రా"దని యాజ్ఞాపించి దధీచి నవమానించెను. దధీచి శిష్యసహితుఁడై లేచి "ఓ దక్షనామకమూర్ఖాగ్రేసరా ! నే నెన్ని చెప్పినను వినక సదాశివుని దూషించితివి. కావున, నీయజ్ఞ మశుభప్రతిపాదక మగుఁగాక ! నీవును దగిన ప్రాయశ్చిత్తము నందుదువుగాక ! వివేకవిహీనుఁడవైన నీవు చేయుజన్నమునకు వచ్చిన యీదేవఋషిగణ మెల్ల వినాశమునందుఁ గాక !" యని శపించి యజ్ఞవాటమునుండి వెడలి పోయెను. ఈతని శాపప్రకార మచిరకాలముననే వీరభద్రునిచే దక్ష ధ్వరధ్వంసము సదస్యవినాశనము కలిగెను.

దధీచి దేవతల యస్త్రశస్త్రముల మ్రింగుట

ఒకప్పుడు రాక్షసులు విజృంభించి దేవతలపై దండెత్తివారి నోడించి యిఁక నెన్నఁడు వారు తిరిగి తమ కపకృతి యొనరింపఁ జాలకుండుటకు వారివారి యస్త్రశస్త్రములను లాగివైచుకొనుచుండిరి. దేవతలు నుపాయాంతర మాలోచించి దధీచిమహర్షి కడఁ దమ యస్త్రములు దాఁచియుంచినచోఁ బ్రమాదము తప్పు నని యెంచిరి. అంత నింద్రాది దేవతలెల్లరును నస్త్రశస్త్రసమేతులై దధీచిమహర్షి కడ కేఁగి యాతని పాదములపైఁ బడి తమదురవస్థఁ దెలిపికొని తమ యస్త్రములను దాఁచిపెట్టుమని యర్థించిరి. దధీఛి జాలిగొని యట్లంగీకరించి వారి యస్త్రముల నెల్ల గ్రహించెను. దేవతలును దమ యస్త్రభద్రత కానందించి వెడలిపోయిరి. త్వరలో వారికిని

రాక్షసుల యుపద్రవము తొలఁగిపోయెను. కాని, వారు భోగలాల సులై దధీచికడకువచ్చి యస్త్రములను గ్రహింప నాలస్యము చేయు చుండిరి. దధీచి వాని నన్నిటిఁ జిరకాలము దాఁచియుంచఁజాలక వానిపై జలమభిమంత్రించి వానినెల్ల నొక్కపరి మ్రింగివేసెను. ఆతని తపఃప్రభావమున నవియెల్ల జీర్ణమై యాతని రక్తనాళము లలో నెమ్ముకలలోఁ జేరిపోయెను.

అంతఁ గొంతకాలమునకు దేవతలు వచ్చి దధీచి నస్త్రము లిమ్మని కోరిరి. దధీచి తాను చేసినపని చెప్పి వారియాలస్యమే దానికారణ మని పలికెను. దేవతలు భయగ్రస్తులై యెట్లో తమ యాయుధము లి మ్మని కోరిరి. దధీచి యవి జీర్ణములై యెముక లకు వ్యాపించిన వనియు నవరసమైనచోఁ దన్ను జంపి తీసికొం డనియు ననెను. దేవతలు నాతనిఁ జంపుశక్తి లేక చంప భయభ్రాం తులై దీనవదనులై యేడ్వఁ జొచ్చిరి. దధీచి వారి నూఅడించి "నేను మీకొఅకే జీవించుచున్నాను. ప్రస్తుతము మీకాయుధము లనసరము లేదు కదా ! మీ కత్యావశ్యక మైననాఁడు రండు. నా దేహము నేనే విడిచివేయుదును. నాయస్థులే శతాధిక బలసంప న్నము లగుమీయాయుధము లగును. విచారము దక్కొ పొం"డని పల్కెను. దేవత లాతని జగద్ధిత మతికి మెచ్చి నమస్కరించి యానందముతో వెడలిపోయిరి.

దధీచి దేవకార్యమునకై దేహము త్యజించుట

మఱియొకప్పుడు వృత్రాసురుఁడు సహచరాసురులతో విజృం భించి దేవతలకు మహాపద సంభవింపఁ జేసెను. ఆతని నెట్లును జయింపశక్తి లేక దేవత లందఱు బ్రహ్మకడ కేఁగి ప్రార్థించిరి. ఆతఁడును దనశక్తిహీనతఁ దెల్పి "ఇఁక మీరు దధీచిఁ బ్రార్థించి

యాతనియస్థులు గైకొని వాని నాయుధములుగా నుపయోగించినచో మీ రీయసురులఁ జంపఁ గల్గుదురు. అంతకు మించి మార్గాంతరము లేదు. కనుక, పోయి యాతనిఁ బ్రార్థింపుఁ'' డని వారిని బంపి వేసెను. దేవతలు దధీచివాగ్దానము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని యాతనికడ కేఁగి యాతనితోఁ దమదుస్థితిని దెల్పుకొని సంరక్షింప వేఁడు కొనిరి.

దధీచి తనభౌతికదేహమును విసర్జించి దేవహితము చేయుట కంటె వలసినది లే దని నిశ్చయించుకొని ''దేవతలారా ! మీరు నన్ను వెంటనే చంపి నాయస్థులు కొనిపోవచ్చు'' నని యూహ్యా నించెను. ఇంద్రాదులు భయకంపితులై ''మహాత్మా ! నిన్నుఁ జంపు శక్తి మాకడ లేదు. బ్రహ్మహత్యాదోషముమాట యటుండనిమ్ము. నీకు స్వచ్ఛందమరణ మీశ్వరుఁ డనుగ్రహించియుంటఁట నొరు లెవ్వరు నిన్నుఁ జంపఁ జాల'' రని పల్కిరి. దధీచి ''ఐనచో యోగాగ్నిఁ గల్పించుకొని నేను మరణింతును. మీకర్తవ్యమును మీరు నిర్వర్తించుకొనుఁ'' డని యోగాగ్నిఁ గల్పించుకొని పర బ్రహ్మను సంధానమున దేహముఁ ద్యజించి పరమశివునిలో నైక్య మయ్యెను. దేవతలు గోగణమును బ్రార్థించి వానిచేఁ బరిశుద్ధము చేయఁబడిన దధీచియస్థులనే బ్రహ్మచక్రము. వజ్రాయుధము మున్నగు నాయుధములు చేసికొని యసురులను నిర్జించిరి.*

దధీచికిఁ బిప్పలాదుఁ డుద్భవించినవిధము

దధీచిమహర్షి చనిపోవుసరి కాతనిభార్య సువర్చ గర్భ వతియై యుండెను. భర్తమరణము వినఁగానే యామహాసాధ్వి

---

* స్కాందపురాణము. బ్రహ్మపురాణము. శివపురాణము.

సహగమనమునకై చితి నెక్కెను. అంతలో బ్రహ్మాదులు ప్రత్యక్ష మై "సాధ్వీ! నీగర్భమున మహాత్ముఁడగు బాలుఁడున్నాఁడు కావున, బ్రాణత్యాగము చేయకు" మని పల్కిరి. సువర్చ "దేవతలారా! మీవర్తనము చూడఁ జిత్రముగ నున్నది. నాభర్తను జంపి తిరి. సాధ్వినగు నాకు వైధవ్యదుఃఖము నిచ్చుట కిట్లు పన్నుచుంటిరా? నాభర్తను జంపిన దేవతలు పశువులై ప్రవర్తింతురు గాక" యని శపించి భర్తచితి నెక్కెను. అంతలో నామె గర్భమునుండి యొక బాలుఁడు జాతి సమీపముననున్న పిప్పలవృక్షము కడఁబడెను. ఆమె చితిలో భస్మమైపోయెను.

అట్లు జనించి పిప్పలవృక్షముక్రిందఁ బెరిఁగిన బాలుఁడే పిప్పలాదమహర్షి. పిప్పలవృక్ష మాతనిపై జాలిగొని చంద్రు నర్థించి యమృతముఁ గొనివచ్చి యాబాలునికిఁ బోయఁగా నాతఁ డాఁకలి దప్పు లెఱుఁగక చక్కఁగాఁ బెరిఁగెను. ఆ కారణముననే యాతనికిఁ బిప్పలుఁడను పేరు కలిగెను. ఈతఁడు పెరిఁగి పెద్దవాఁడై తనతండ్రి మరణమునకుఁ గారకులైన దేవతలఁ జంప నెంచి యీశ్వరుని గుఱించి తపస్సుచేసెను. ఆతఁడు ప్రత్యక్షమై దేవతలను జంప సమర్థ మగు కృత్యను బంపెను. దేవతలు శివుని శరణు వేఁడగా శివుఁడును బిప్పలాదునిఁ బ్రార్థించి దేవతావధోద్యోగమును విరమింపఁజేసి యా పిప్పలాదునికిఁ బితృలోకమునఁ దలిదండ్రులను జూడఁ గలుగువరమిచ్చి యదృశ్యఁ డయ్యెను. పిప్పలాదుఁ డిట్లు దధీచిమహర్షికిఁ బుట్టి యీరీతి మహర్షియై వెలుఁగొందెను.*

---

* స్కాందపురాణము. మాహేశ్వరఖండము. కేదారము.

మహర్షుల చరిత్రలు

దుర్వాసోమహర్షి *

దుర్వాసుని జననప్రకారము

దుర్వాసుఁడత్రిమహర్షి నిరుపమాన తపఃఫలము. త్రిమూర్తులనసూయ కొసంగిన వరప్రసాదము. ఈతఁడు శివాంశ సంజాతుఁడు. హైహయుఁడనురాజొకఁడు దుష్టుఁడై అనసూయకు గర్భనిరోధము కావించెను. ఇది యెఱిఁగి యారాజును నిర్దగ్ధుం జేయఁదలఁచి దుఃఖము, కోపముఁ దాల్చి గర్భావాసమున నేడుదినములుండి దుర్వాసుఁడను నామమున రుద్రుఁడు తమోగుణోద్రిక్తుఁడై యవతరించెను. వెంటనే యాతని తేజోంశమున హైహయుఁడు భస్మమయ్యెను.†

---

* దూర్వాసమహర్షి, దుర్వాసమహర్షి అను రూపములు వాడుకలోఁగలవు. కాని, అవి వ్యాకరణదుష్టములు. దుర్వాసోమహర్షి యన్నదే వ్యాకరణయుక్తము. † మార్కండేయపురాణము. కాని

సీ. ప్రబలదైత్యులు పురత్రయనాయకులు జగత్త్రయము నప్రతిమప్రతాపలీల
బాధింప దివిజులు ఫాలలోచనుఁగాంచి కావుము కృప దేవదేవ మమ్ముఁ
బశువుల మగువారిఁ బశుపతివైన నీ వనుచు మహాక్రోశ మాచరింప
నప్పురంబులు మూఁటి నస్త్రమొక్కటన భస్మముగాఁగఁజేసియమ్మార్గణంబు
గీ. నంకమున నిడ నది బాలుఁడైన నీతఁ
డెవ్వఁ డని చూచి వెఱఁ గంది యెల్ల సురలు
వినుతి సేయ బ్రాహ్మణమూర్తి వెలుఁగు నతని
కిడియె దుర్వాసుఁ డనునామ మీశ్వరుండు.

భార. అను. శి. 3వా. అని కలదు

దుర్వాసుని తపశ్శక్తి

దుర్వాసుఁడు క్రమముగాఁ బెరిఁగి తలిదండ్రులచేఁ గృతో పనయనుఁడై వారియాశీర్వచనము లంది యేకాకియై మహోగ్రతప మొనరింపఁ జొచ్చెను. ఆతని బ్రహ్మచర్యదీక్షకును దపోనిరతికిని ముల్లోకము లచ్చెరువందెను. ఏతత్ఫలితముగా నాతఁ డేలోకమునఁ గావలసిన నాలోకమునఁ దలఁచినమాత్రముననే తిరుగఁ గలసామ ర్థ్యము సంపాదించెను. ఆతని దివ్యతేజముఁ గాంచి సురయక్షకిన్న రాదులు జోహారు లొనర్చుచుండిరి. ఈరీతి ననంతశక్తిసంప న్నుఁడై దుర్వాసుఁడు నిజతపోగరిమఁ ద్రిలోకములఁ జరించుచుం డెను. పిదప, నీతఁడు తలిదండ్రులను సర్వసంగములను విడిచి, "ఉన్మత్తము" అను నుత్తమవ్రత మవలంబించి తిరుగు చుండెను.

దుర్వాసుఁ డింద్రుని శపించుట

ఒకనాఁడు దుర్వాసుఁడు విష్ణుమూర్తిని దర్శించి యాతని యాశీస్సుల నంది యాతఁ డాదరపూర్వకముగా నిచ్చిన పారిజాత ప్రసూనమును, మార్గమధ్యమున విద్యాధరకాంతలు సభక్తికముగా నిచ్చినపుష్పమాలికలును నిజహస్తమున నుంచుకొని తిరిగి వచ్చు చుండెను. దేవేంద్రుఁ డైరావతమునెక్కి నందనోద్యానవిహారానం తరము తిరిగి వచ్చుచు నాతని కెదురయ్యెను. దుర్వాసోమహర్షిని గన్నంతనే యింద్రుఁడు పలుకరించి నమస్కార మొనరించెను. దుర్వాసుఁడు తనచేత నున్నపుష్పమాలికల నాతనికి బహూకరిం చెను. ఇంద్రుఁడు వానిని గైకొనియుఁ గొంతనిర్లక్ష్యముగా నైరా వతముశిరముపై నాదండల నుంచెను. ఐరావతము తనతొండముతో నామాలికలు లాగి చించి పాఱవైచెను. దుర్వాసుఁ డిది చూచి యింద్రు నుద్దేశించి "ఓరీ! దుర్మదాంధా! పరమపవిత్రమును

విష్ణుప్రసాదము నగు మాలికను నీకు బహూకరింప నింతనిర్లక్ష్య
ముతోఁ గైకొందువా ? ఐశ్వర్య మదోన్మత్తుఁడవై యొడ లెఱుంగని
నిన్నూరక పోనిత్తునా ! నీయైశ్వర్య మంతయు గంగపా లగుఁగాక!
నీ యైరావతము శిరము ఖండింపఁబడుఁగాక !" యని శపించెను.
దేవేంద్రుఁడు వెంటనే దుర్వాసుని పాదములఁ బడి కరుణింప
వేఁడుకొనెను. దుర్వాసుఁడు కరుణించి శ్రీహరిని బూజించినచోఁ
దిరిగి స్వసంపద నందఁగల వని పలికి వెడలిపోయెను. ఈశాప
మూలముననే యమృతాదు లెల్ల సముద్రము పాలాయెను; ఐరావత
ము శిరము నఱుకఁబడి వినాయకుని కదుకఁబడెను.*

---

* అని విష్ణుపురాణము.

తన్నుఁ గుఱించి ఘోరతపము చేయు సుప్రతీకుఁ డను రాజు ను
గ్రహింపఁ దలఁచి దుర్వాసుఁడు విచ్చేయుచుండఁగా దారిలో నాతనికి వన
విహారము చేయుచు నైరావతము నెక్కి తిరుగు నింద్రుఁడు కానవచ్చెను.
తన్నుఁ జూచి గౌరవింపక, వాహనమైన దిగక గర్వియై యున్న యింద్రుని
జూచి మండిపడి దుర్వాసుఁడు :

"అనుకంప లేక బ్రాహ్మణుని నమ్మించి గొం
తుక గోసిపోయిన దోసకారి
గౌతమఋషి కులాంగన నహల్యాదేవిఁ
జీకటితప్పు చేసిన దురాత్మ
పరనతి బిడ్డని హరికోప హుతవహా
ర్చులలోనఁ ద్రోచిన క్రూరకర్మ
నగర క్షమాపాల సప్తతంతు విముక్త
హరి ద్రుచ్చిలించిన పరమ ధూర్త
ఓరి గోత్ర విఘాతి నన్నొకతపస్వి
మాత్రుఁగాఁ జూచి యిపుడు నమస్కరింప
వైతి గావున దేవరాజ్యాధి పత్య
మునకుఁ బెడబాసి భువిఁగూలు మని శపించె."

అని వరాహపురాణమునఁ గలదు.

దుర్వాసుఁడు ధర్ముని శపించుట

తొల్లి దుర్వాసుఁడు సోదరుఁ డగు దత్తాత్రేయునితోఁ గలిసి ధర్మదేవతయొక్క నిజరూపమును జూడఁ దలఁపు కలిగి పెక్కు సంవత్సరములు మహాతపము చేసెను. నిరాహారులై పంచాగ్ని మధ్యమునను, జలమధ్యమునను నిలిచి వారు ఘోరతపము చేసినను, ధర్మదేవత ప్రత్యక్షము కాఁడయ్యెను. తుదకు విసివి వేసారి దుర్వాసుఁడు తనకుఁ బ్రత్యక్షము కాని ధర్మునిపై మిగులఁ గోపించి శపింప నుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. అంత ధర్మదేవత బ్రాహ్మణరూపమును ధరించి సపరివారముగా విచ్చేసి యామహర్షి సత్తముల యెదుట నిలఁబడెను. దుర్వాసుఁ డాతనివంక చూడక శాపాక్షరములు విడువఁదలఁచు చుండెను. "ఓయీ ! తపస్వులకుఁ గోపము పనికివచ్చునా ? క్రోధాంధులకుఁ దపఃఫలము దవ్వగును గదా !" అని ధర్మపు దుర్వాసునితో ననెను. దుర్వాసుఁడు కోపముతో "ఓరీ ! ముందు నీ వెవఁడవో చెప్పుము. నీతో వచ్చిన యీపరివార మెవరో తెల్పుము. పిదప, నాకుఁ గ్రోధము తగునో తగదో నేనే చెప్పెదను" అని పల్కెను. అంత నావిప్రుఁడు "మునీంద్రా! బ్రహ్మచర్యము, సత్యము, తపము, దానము, దమము, నియతి, శౌచము, క్షమ, శాంతి, ప్రజ్ఞ, అహింస, శ్రద్ధ, మేధ, దయ అను గుణముల పుంస్త్రీరూపములు వీరు. వీరు నాపరివారము. నేను ధర్మదేవుఁడను. నీకోపముఁ బాప వచ్చితి"మని చెప్పెను. దుర్వాసుఁడు శాంతింపక "ఓయీ ! పదివేలేండ్లు కడచిన పిదప నిప్పుడు నీకంటికి మేము కనఁబడితిమా ! ఇప్పుడైనను, నాశాపమునకు నీవు భయపడి వచ్చితివి కాని, నీయోగ్యతచేఁ గాదు. బ్రాహ్మణక్రోధమమోఘము. నిన్ను శపింపక మానను. నీవు సుఖ మెఱుఁగని

రాజువుగను, దాసీపుత్రుఁడవుగను, చండాలుఁడవుగను జన్మింపు" మని మూఁడు శాపము లిచ్చెను.

ధర్మువు చేయునది లేక ఋషిశాప మంది పిదపఁ దనయొక యంశమున యుధిష్ఠిరుఁడుగను మఱియొక యంశమున విదురుఁడు గను, వేఱంశమున హరిశ్చంద్రమహారాజు నేడ్పించిన వీరబాహుఁ డను చండాలుఁడుగను జన్మించెను. ఆహా ! ఎంతటివారికిని గర్మ ఫల మనుభవింపక తప్పదు గదా ! *

దుర్వాసుఁడు సుప్రతీకు ననుగ్రహించుట

కృతయుగమున సుప్రతీకుఁ డనుమహారాజు శుభలక్షణవతు లగుసతు లెందఱనో చెట్టవట్టియు నొక్కపట్టిఁ బడయఁ జాలఁ డయ్యెను. తుద కాతఁడు కుమారు నపేక్షించి దుర్వాసోమహర్షిఁ గూర్చి తపముచేయఁగా నాతఁడు విచ్చేసి "నీకు విద్యుత్ప్రభయను భార్యయందు సుతుఁ డుదయించు" నని వరమిచ్చి వెడలిపోయెను.

పిదప దుర్వాసుని వరము కతమున సుప్రతీకునకు విద్యు త్ప్రభయందు దుర్జయుఁడను కుమారుఁడు జన్మించెను. ఆతనికి జాతకర్మాదులు దుర్వాసుఁడే యొనరించెను. పిదప, నాతనికి సర్వ శాస్త్రములు నాతఁడే నేర్పెను. దుర్వాసుఁడు పనిబూని యొకయిష్టి వేల్చి యాబాలుని వెంటనే పదాఱువత్సరముల వానిఁజేసెను. సుప్రతీకుఁడు దుర్వాసుని కెంతయో భక్తిచూపుచుండెను. మెచ్చి సుప్రతీకునికిఁ గాంతిమతి యను నిల్లాలియందు దింకొకపుత్రుఁడు కలుగ వరమిచ్చెను. సుద్యుమ్నుఁడను కుమారుఁడామెకుఁ గలిగెను. ఇట్లు దుర్వాసుఁడు సుప్రతీకు ననుగ్రహించెను.†

---

* పద్మపురాణము : భూమిఖండము. † వరాహపురాణము.

V.R. ANNA MEMORIAL LIBRARY D.P.K.I. Acc. No.

దుర్వాసుఁడు తిలోత్తమాసాహసికుల శపించుట

దుర్వాసోమహర్షి గంధమాదనపర్వతముపైఁ దపస్సు చేసి కొనుచు నుండెను. ఆసమయమున బలిచక్రవర్తి కుమారుఁడైన సాహసికుఁడు నప్సరోంగన యగు తిలోత్తమయుఁ బరస్పర వివశులై దుర్వాసునియెదుటనే సంభోగింప మొదలిడిరి. సౌందర్య నిధు లైనయాయుభయులకుఁ బారవశ్యమున నాహ్లోదారవము లధికము కాఁజొచ్చెను. వీనివలనఁ దనకు వ్రతభంగము గలుగ దుర్వాసుఁడు మితిమేరలు సమయాసమయములు నెఱుఁగవలదా యని వారిని మందలించి రాక్షసులై భువి జన్మింపుఁ డని శపించెను. వారు నంత నొడలెఱిఁగి యాసంయమికి నమస్కరించి ప్రార్థింపఁగా శ్రీకృష్ణునిచేఁ జచ్చినపిదప నాతనికిని, కృష్ణునికుమారుని తోడిజీవనమున నామెకును శాపవిమోచన మగునని పల్కెను. సాహసికుఁ డందులకే గార్దభాసురుఁ డయ్యెను. తిలోత్తమ బాణుని గృహమున నుషయై జన్మించెను. †

దుర్వాసుఁడు వపువను నచ్చరను శపించుట

తొల్లి యింద్రుఁడు నందనోద్యానమున నప్సరసల గానము లాలించువేళ నచటికి నారదుఁడు విచ్చేసెను. ఆతని ననేకవిధములఁ బూజించి యింద్రుఁడు "మునీంద్రా! ఈయచ్చరలలో నెవతె యెక్కువయో నెలవిం" డని కోరెను. నారదుఁడు మంచుకొండ మీఁదఁ దపముచేయు దుర్వాసు నెవతె చలింపఁ జేయునో యామె యెక్కువ దని పలికెను. తా మందులకుఁ జాలమని యప్సరస లెల్లరు తలలువాంచిరి. కాని వపు వను నచ్చర గర్వముతో "మునిరాజా!

---

† బ్రహ్మపురాణము

నేను దుర్వాసుని వెంటఁ గొనివచ్చెద. ఆతఁడేయేల? నేను దలఁచు కొన్నచో రుద్రునైనను గామునింటికి ఘటదాసుని జేయుదు"నని చెప్పి దుర్వాసునికడ కరిగెను.

తపస్సున నున్న దుర్వాసుఁ డామె యటఁ బ్రదర్శించిన హావభావవిలాసములకుఁ గనలి పక్షివై పుట్టు మని శపించెను. కడ కాతఁడు కరుణాళువై యామెకు శాపమోక్షము ననుగ్రహించెను.*

దుర్వాసుని వివాహము

తిలోత్తమాసాహసికుల రతిక్రీడఁ గాంచినదుర్వాసునకు సం సారవాంఛ జనింపఁగా నౌర్వమహర్షి కొమార్తె యగు కందళి నాతఁడు వివాహమాడ నెంచెను. ఔర్వుఁ డామె కోపిష్ఠిని యనియు నవివేకిని యనియుఁ జెప్పి యందుల కామెను మన్నింపు మనెను. దుర్వాసుఁ డంగీకరించి కందళిని వివాహమై యుచితభోగముల నందెను. కాని, తుఁటకామె గయాళియై యాతని బాధింపఁజొచ్చెను.

దుర్వాసుఁడు భార్యను భస్మము చేయుట

ఎంతకాలమైనను దనగుణము మార్చుకొనలేని కందళితో విసిగి వేసారి యొకనాఁ డామెయందు నిర్మముఁడై దుర్వాసుఁడు తీక్ష్ణముగాఁ జూచెను. వెంటనే యామె భస్మమైపోయి యొకసుందరి రూపమున నాకసమునఁ గానవై తనదోషమున క్షమింపు మని కోరి యదృశ్యయయ్యెను. దుర్వాసుఁడు దనయంతజీవాని వివాహ మాడినకారణమున నామె నామము భువిపై శాశ్వతముగ నుండు నట్లు చేయఁ గదళీ జాతిని సృష్టించి యామెనామమును స్థిరస్థాయి నొనర్చెను. †

---

* మార్కండేయ పురాణము. † బ్రహ్మవైవర్త పురాణము.

VARNA MEMORIAL LIBRARY D.P.R. NARLA Acc. No.

ఔర్వుఁడు దుర్వాసుని శపించుట

కొంతకాలమునకుఁ గూఁతునల్లునిఁ జూడఁ దలంపు గలిగి యౌర్వమహర్షి దుర్వాసునాశ్రమమునకు వచ్చి తనూజుం గానక దివ్యదృష్టి నామెకు జరిగినగతిఁ దెలిసికొని దుర్వాసునిం జూచి "ఓరీ! నాకొమార్తె యవివేకిని యని చెప్పి మన్నింపు మని ముందే కోరితిని. దానికి నీ వొడంబడి వివాహమై యామెను భస్మముచేసి న న్నవమానించితివి. ఈకారణముచే నీవు నంబరీషుఁ డనురాజన్యునివలన ఘోరావమానమునకుఁ బాత్రుఁడవై ఖేదము ననుభవింతువుగా"కని దుర్వాసుని శపించి వెడలిపోయెను. దుర్వాసుఁడు చేయునది లేక కానున్నది కాక మాన దని తనదారిం బోయెను.*

దుర్వాసుఁ డంబరీషునికడఁ బరిభవింపఁ బడుట

కొంతకాలమునకు దుర్వాసుఁడు సంచారము చేయుచు నాభాగుని కుమారుఁ డగు నంబరీషునింటి కేఁగి యాతిథ్యము కోరెను. భక్తవరిష్ఠుఁడగు నంబరీషుఁడు మహాప్రసాద మని యాతని శిష్యసమేతముగా స్నానము చేసి రమ్మని కోరెను. దుర్వాసుఁడు శిష్యులతో నదీస్నానమున కేఁగి యెంతకును దిరిగి రాకుండుటచే ద్వాదశీ వ్రతనిష్ఠుఁ డగునంబరీషుఁడు బ్రాహ్మణాను మతి నుదకపానముచేసి యుండెను. అంత దుర్వాసుఁడు సశిష్యుఁడై వచ్చి తాను రాకుండ నుదకపానము చేసిన యంబరీషుని శిక్షింపఁ దనజటలనుండి యొక కృత్యను మంత్రించి పంపెను. భక్త బాంధవుఁ డగు విష్ణు వంబరీషుని గాపాడఁ దనచక్రము నంపెను. ఆచక్ర మాకృత్యను రూపు

---

* బ్రహ్మవైవర్త పురాణము.

మాపి దుర్వాసునిమీఁదకు రాఁగాఁ నాతఁడు పాఱిపోయి శివుని శరణుచొచ్చెను. ఆతఁడు తా నేమియుఁ జేయఁ జాలననెను. దుర్వాసుఁడు విష్ణుమూర్తికడ కేఁగి శరణువేఁడ నాతఁ డంబరీషునే శరణు గోరుమని సూచింప దుర్వాసుఁడు పరుగున వచ్చి యంబరీషుని శరణువేఁడ నాతఁడు విష్ణుచక్రమును బ్రార్థింప నది యదృశ్య మయ్యెను. దుర్వాసుఁ డౌర్వనిశాపమూలమున నీ ఖేదము గల్గిన దని చెప్పి యంబరీషు నభినందించి వెడలిపోయెను.*

దుర్వాసుఁడు శబరతాపసుని బరీక్షించి వరము లొసంగుట

తొల్లి యొక శబరతాపసుఁ డడవిలో మహాతపము చేయు చుండ దుర్వాసుఁ డచటి కేతెంచెను. ఆభిల్లుఁ డాతని నెంతయుఁ బూజించి తన కతిథి కమ్మని కోరెను. దుర్వాసుఁ డాతనిఁ బరీక్షిం పఁ దలఁచి వల్లెయనెను. ఆభిల్లుని చిత్తశుద్ధికి మెచ్చి యాకాశవాణి యొకమణి పంపెను. దానివలన నెందఱో యువతు లుద్భవించి పంచభక్ష్యపరమాన్నములు సిద్ధముచేసిరి. శబరుఁడు దుర్వాసుని విందారగింప రమ్మనికోరెను. కాని, యాతఁడు తనకు జలములు కావలయు ననెను. శబరతాపసుఁడు దేవికానదిని బ్రార్థించి యామె దుర్వాసునికడకు వచ్చి ప్రవహించునట్లుచేసెను. దుర్వాసుఁ డానం దించి యాయేట మునిఁగివచ్చి యాతని విందారగించి దయామ యుఁడై "ఓయీ! నీవు గురూపదేశమార్గమున సత్యం బవలం బించి తపంబుచేసితివి. ఇఁకనుండి నీవు సత్యతపుఁ డనుపేరఁ బర గుము. వేదశాస్త్రపురాణాది వైశారద్యము నీకుఁ గలుగుఁ గాక" యని వరమిచ్చెను.

---

* భాగవతము.

అనంతరము దుర్వాసుఁ డాతని కి ట్లుపదేశించెను. "ఓయీ! సుజ్ఞానమునఁగాని సత్కర్మము జరుగదు. సత్కర్మమునఁగాని విజ్ఞానము పొడమదు. ఆలోచింపఁగా నీరెండును ఒకదానికొకటి సాధనములు. సత్కర్మములు జాతులఁబట్టి నాలుగు విధము లయ్యేను. కులధర్మము తప్పక బ్రహ్మోపాసకు లైనవారు మోక్ష మందుదురు. బ్రహ్మ మనఁగా భక్తరక్షాపరాయణుఁ డగు నారాయ ణుఁడు. ఆతఁడు యజ్ఞాదివైదిక క్రియలకు సులభుఁడు."

ఆమాటలు విని "మహాత్మా! యజ్ఞాదికృత్యములు ధనసా మగ్రి లేక నడపలేము. ధన మున్నను లోభమున సంసారు లాకా ర్యము లొనరింపరు. కావున, అల్పప్రయాసమాత్రమున సకలవర్ణ ములవారికి మోక్షము కలుగునుపాయముఁ దెల్పు" మని యాశబ రుఁడు దుర్వాసుని గోరెను. అందుల కాతఁడు మహోత్తమఫల ప్రదము లగు వ్రతముల నెన్నిటినో తెలిపి యవి యాచరించినచో నిహపరసౌఖ్యములు కలుగు నని యుపదేశించి యాతని నాశీర్వ దించి వెడలిపోయెను. అవి యొనర్చి సత్యతపుఁడు తరించెను.*

దుర్వాసుఁడు ముద్గలున కతిథియగుట

తొల్లి ముద్గలమహర్షి యుంఛవృత్తి నవలంబించి మహోత్త మతప మొనరించుచుండఁగా నాతని చిత్తశుద్ధిఁ బరీక్షించి యాతనికి మహోపకృతిఁ గావింపఁ దలఁచి దుర్వాసుఁ డాతని యింటి కతిథిగా నేఁగెను. షష్ఠోపవాసములు చేయు ముద్గలుఁడు సకుటుంబముగా నాతనిని గౌరవించి తాము తినుటమాని యామునివరుని కన్నము పెట్టి గౌరవించెను. దుర్వాసుఁ డంతయన్నముఁ దిని మిగిలినదాని నొంటినిండఁ బామికొని పోవువాఁడు. ఇట్లైన్నిమారులు వచ్చి

---

* వరహపురాణము.

చేసినను ముద్గలుఁడు కొంచెమైనఁ గోపింపక యామహర్షికి మహా సేవ చేసెను.

తుదకు దుర్వాసుఁడు ముద్గలుని మిక్కిలి స్తుతించి యాతనికి సశరీరస్వర్గసుఖము సమకూరు వర మొసంగి పోయెను. కాని, ముద్గలుఁడు స్వర్గమును దృణీకరించి బ్రహ్మర్షియై మోక్షమందెను.*

దుర్వాసోమహర్షి కుంతీదేవికి వర మొసఁగుట

దుర్వాసోమహర్షి యొకసారి కుంతిభోజునియింటి కేఁగ నాతఁ డత్యంతభక్తి పూర్వకముగా నాతనికి సపర్య లొనర్పఁ గన్య యగు తనకొమార్తెఁ గుంతిని నియమించెను. కుంతియు నేమఱి పాటులేక దుర్వాసునిహృదయము కరఁగున ట్లాతనికిఁ బరిచర్య లొనర్చెను. దుర్వాసుఁడు కుంతిభోజు నాశీర్వదించి కుంతీదేవికి వర మనుగ్రహింతుఁ గోరుకొను మనఁగా నామె తన కొకమంత్ర ముప దేశింపు మనియు నామంత్రశక్తిచే నేదేవు నుపాసించిన నాదేవుని వలనఁ దన కొక పుత్త్రుఁడు గలుగవలె ననియుఁ గోరుకొనెను. దుర్వాసుఁ డట్లే యని యామె కొక మంత్ర ముపదేశించి వెడలి పోయెను. ఈమంత్రప్రభావముననే కుంతికి సూర్యుఁడు ప్రత్యక్షమై కర్ణు నొసఁగెను.†

దుర్వాసుఁడు యోగమాయను వివాహమగుట

దుర్వాసోమహర్షి యొకనాఁడు పదునాఱువేలగోపికలను, అష్టమహిషీమణులను వివాహ మైనశ్రీకృష్ణునిఁ జూడ మనసు గలిగి ద్వారకకుఁ బయనమై పోయెను. ద్వారకానగరము నామహర్షి సమీపించుసరికి శ్రీకృష్ణుఁడుగ్రసేన వసుదేవాదులతో నాతని కెదురువచ్చి యర్ఘ్యపాద్యాదుల నొసంగి సభక్తికముగా నాతనిఁ

---

*భారతము అరణ్యపర్వము. † భారతము ఆదిపర్వము.

దనయింటికిఁ దోడ్కొని పోయెను. అచ్చట నవయౌవనయై హావ భావవిలాసములతో నతిసుందరాంగియైన యోగమాయ నాతని సేవకు శ్రీకృష్ణుఁడు నియోగించెను. దుర్వాసుఁ డామె పరిచర్యలకు మెచ్చి వరము కోరుకొను మనెను. శ్రీకృష్ణుఁ డంత నుగ్రసేనా దులఁ బిలిచి దుర్వాసోమహర్షి శివునంశమునను యోగమాయ పార్వతియంశమునను జనించినవారగుట నుభయులు వివాహమగుట తనయభీప్సిత మని వాక్రుచ్చెను. దుర్వాసుఁ డంగీకరించెను. అంత దివ్యవైభవోపేతముగా యోగమాయా దుర్వాసులకు వివాహ మై నంతనే శ్రీకృష్ణుఁడు వినయవినమితుఁడై యామహర్షి ని గొంత కాలము తననగరమునసే యుండఁ బ్రార్థించెను. దుర్వాసుఁ డట్లే యని భార్యతో నటనే నివసించుచుండెను.

ఒకనాఁడు దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణునిమాహాత్మ్య మెఱుంగఁ గోరి రాత్రివేళ వరుసఁగా అష్టమహిషులగృహములకుఁ బదునాఱు వేలగోపికలయిండ్లకు వెళ్ళి చూచెను. ఆతని కన్నిచోట్లను శ్రీకృ ష్ణుఁడు భార్యాసహితుఁడై కానవచ్చెను. ఇది చూచి దుర్వాసుఁ డాశ్చర్యమంది యాత్రని ననేకవిధముల స్తుతించి యానందించెను.*

దుర్వాసునికిఁ బార్వతి శ్రీకృష్ణునిగుఱించి తెల్పుట

ఇట్లు ద్వారకానగరమున యథేచ్ఛముగా విహరించుచు దుర్వాసోమహర్షి భూతలమునఁ గాలము వ్యర్థపుచ్చుట కంటెఁ గైలాసమున కేఁగి పార్వతీపరమేశ్వరుల పాదసేవచేయుటే పరమ కర్తవ్య మని యెంచి భార్యతోఁ గాని శ్రీకృష్ణునితోఁ గాని చెప్ప కయే కైలాసమున కేఁగి పార్వతీపరమేశ్వరుల పాదములపై వ్రాలెను. శివుఁ డాతనిఁ గౌఁగిలించుకొని యాశీర్వదించెను. పార్వ

---

* భాగవతము. బ్రహ్మవైవర్త పురాణము.

తియు దీవించి విశేషము లడిగెను. దుర్వాసుఁడు "అమ్మా! భూలోక జీవనమునఁ బ్రాణము విసిగినది. ఇఁక మీకడనే యుండి మీపవిత్ర పాదారవిందముల భక్తితోఁగొల్చుచు నుండ నిశ్చయించుకొని వచ్చితి"ననెను. శివుఁ డానందించి పార్వతి వదనారవిందముఁ దిలకించెను. పార్వతి "పుత్త్రా! నీవు మాకడ నుండిపోవుట మాకానందప్రదమే. కాని, నాయంశమునఁ బుట్టినయోగమాయను వివాహమైతివి కదా! ఆమె నచట విడిచి వచ్చితివి. ఆమె యందుల కెంతయు ఖిన్నయై నీకై పలవించుచున్నది. అగ్నిసాక్షిగ వివాహమైన భార్య నకారణముగా నట్లు విడువఁ దగునా? ఆమె మహాపతివ్రత. ఆమె వలన నీకు సత్సంతానము కలుగును. మఱియు, శ్రీకృష్ణుఁడు మానవమాత్రుఁడు గాఁడు. గోలోకవాసి యగు పరబ్రహ్మమే యాతఁడు. ఆయనపాదపద్మములు గొల్చుట మా సేవచేయుట కన్నఁ గోటిమడుంగు లధికము. కావున, నీ వట కేఁగి వలయున పుడు వచ్చిపోవుచుండు" మని బోధించెను. దుర్వాసుఁ డామెమాట లాలించి యాజగన్మాతా పితలకు వందనము లొనర్చి తిరిగి ద్వారకకుఁ బోయి సుఖముండెను.*

దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణుని యాదవులను శపించుట

దుర్వాసోమహర్షి యొకనాఁడు కృష్ణునిఁ బరీక్షింప నేఁగ సత్యభామగృహమున నున్న శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యాసహితుఁడై దుర్వాసు నెంతయుఁ బూజించెను. దుర్వాసుఁ డాతని శాంత మరయుటకై యొకరథ మెక్కి దానికి సత్యామాధవుల రథ్యములఁ గండనెను. వా రుభయులు వెంటనే యామహర్షి యాజ్ఞ శిరసావహించి

---

* శివపురాణము.

యాతఁ డెంత బాధించినను విసువకుండిరి. అది చూచి యాతఁ డాశ్చర్యపడి వారికి వరము లొసఁగి వెడలిపోయెను.

మఱియొకపర్యాయము దుర్వాసుఁడు చీరవసనుఁడు, బిల్వ ఖండుఁడు, దీర్ఘశ్మశ్రుఁడు, కృశశరీరుఁడునై రుక్మిణీ సహితుఁ డైన శ్రీకృష్ణునికడ కేఁగి యాతిథ్యము కోరెను. శ్రీకృష్ణుఁ డధిక భక్తి నాతనికి నమస్కరించి యుచితశయ్యావాసముల నేర్పఱిచి షడ్రసోపేతముగా విందు చేయుచుండెను. ఆతఁ డొకనాఁడు బహు సహస్రసంఖ్యాకులు తినఁగలుగుపదార్థముల భుజించును. మఱియొక నాఁడు స్వల్పముగనే కైకొనువాఁడు, ఒకప్పు డుపవాసమే చేయు చుండెను. ఇట్లుండి యొకదినమున దుర్వాసుఁడు నిజశయ్యాస్తరణ ములను హర్మ్యములను భస్మపటల మొనర్చి రుక్మిణీకృష్ణులకడ కరుదెంచి తనకు వెంటనే పాయసము వండి పెట్టవలయు నని కోరెను. అట్లే యని రుక్మిణీ సిద్ధము చేసెను. ఆపాయసమును దుర్వాసుఁడు రుక్మిణీదేహమునకుఁ బూసెను. శ్రీకృష్ణుఁ డతిశాంత ముతో నుండెను. తుదకు దుర్వాసుఁ డాపాయసమును దనకుఁ బూయు మనెను. శ్రీకృష్ణుఁ డాతని దేహ మెల్లెడలఁ బూసి యాతని పాదములకుఁ బూయ మఱచెను. దుర్వాసుఁ డంత సమయము దొర కిన దని యఱకాళ్లకుఁ బూయనికారణమున నఱకాళ్ళనుంచియే కృష్ణునకుఁ బ్రాణభయము కల్గు నని శపించెను.

పిమ్మట దుర్వాసుఁడు రుక్మిణీకృష్ణుల క్షమావిశేషమును బ్రశంసించి శ్రీకృష్ణుఁడు పరమశుభములు చేకొని సర్వలోకప్రియుఁ డగుటకును రుక్మిణీదేవి జరాజాడ్య వివర్జితయై యుత్తమపతివ్రతా

తిలక మగుటకును వరము లిచ్చి తత్క్షణమే యంతర్ధాన మందెను.†

భూభారము తగ్గించుటకు యాదవవంశవినాశన మెట్లౌన ర్చుట యని శ్రీకృష్ణుఁ డొకపరిఁ దలపోయుచు దుర్వాసోమహర్షిని స్మరించెను. త్రికాలజ్ఞుఁడగు దుర్వాసుఁ డీది యెఱిఁగి ద్వారకకు వచ్చి వాకిట నుండ, దైవకృతమున యాదవకుమారులు సాంబుఁ డనువానికి స్త్రీవేషము వేసి దుర్వాసునకు మ్రొక్కించి "సంయమీంద్రా! ఈమెకుఁ బుత్త్రుఁ డెపుడు గల్గు" నని పరిహసించిరి. దుర్వాసుఁ డది గ్రహించి శ్రీకృష్ణుని సంకల్ప మీడేఱుఁ గదా యని "మూర్ఖులారా! ఈమెకు లోహరూపముసల ముదయించి సపుత్ర బాంధవముగా యాదవవంశము నిర్మూలించును. బ్రహ్మాదులు నిది తప్పింపలే" రని శపించి కృతకృత్యుఁడై యరిగెను. దాననే యాదవు లెల్ల రంతరించిరి.*

దుర్వాసుఁడు పాండవుల కతిథి యగుట

ఒకమాఱు దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నవమానింపఁగోరి దుర్వాసునిఁ బ్రసన్నునిఁ జేసికొని యాతనిని సశిష్యుఁడై పాండవులకడ కేఁగు మని ప్రార్థించెను. దుర్వాసుఁ డట్లే యని శిష్యసమేతుఁడై ద్వైతవనమునఁ గలపాండవుల కడఁ కేఁగ ధర్మరాజాదులమితభక్తిశ్రద్ధలతో నాతని సేవించిరి. దుర్వాసుఁడును సశిష్యుఁడై భోజనమునకు వత్తు ననెను. ధర్మరా జంగీకరింప నాతఁడు శిష్య

---

† ఇది విష్ణుపురాణము, భాగవతమునందుఁ గలదు. కృష్ణునిజూడ వచ్చుచున్న కణ్వ నారద విశ్వామిత్రులు యాదవులను శపించినట్లు భారతము మౌసలపర్వమునఁ గలదు. యమునాతటమునఁ దపముచేయు కణ్వ మహర్షికడకు స్త్రీవేషము వేసి సాంబుని దీసికొనిపోయి యేబిడ్డ పుట్టు నని యడుగఁ గణ్వుఁడే శపించె నని పద్మపురాణమునఁ గలదు

లతో నదీస్నానమున కేఁగెను. ద్రౌపదీప్రార్థన నింతలో శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవులఁ జూడ వచ్చి క్షుధాభరము నటించి ద్రౌపదిచే భోజన పాత్రముఁ దెప్పించి దానికంతమున లగ్న మగు నొకమెతుకును దిని పాండవుల కభయ మిచ్చెను. శ్రీకృష్ణప్రభావమున స్నాతు లగుదుర్వాసునకు శిష్యులకు నాఁకలిదప్పులు లేకుండఁబోయెను. దుర్వాసుఁడు సమస్తవిషయమును యోగదృష్టి నెఱింగి దుర్యోధనుని కుటిలాభిప్రాయము గ్రహించి యాతఁడు బంధుమిత్రాదులతోఁ బాండవులచే నోడిపోయి మడియనుండుటఁ గని శిష్యులతో వెడలిపోయెను.*

దుర్వాసుఁడు లక్ష్మణుని మరణమునకుఁ గారకుఁడగుట

దుర్వాసస్సంయమీంద్రుఁ డొకప్పు డతిక్షుధాతురుఁడై శ్రీరాముని చే నాతిథ్య మందునుద్దేశముతో నయోధ్యకు వచ్చెను. ఆసమయమున శ్రీరాముఁడు బ్రాహ్మణరూపుఁ డగుయమునితో రహస్యముగ మాటలాడుచు నెవ్వరిని లోనికి రానీయవల దనియుఁ దాను రావల దనియు లక్ష్మణుని నియమించెను. కాని, దుర్వాసుఁడు వచ్చి లోనికిఁ బోఁబోఁగా లక్ష్మణుఁడు నివారింప నాతఁడు వంశనాశనముగా శపింతు ననెను. లక్ష్మణుఁడు భయపడి శ్రీరాముని కడకేఁగి విన్నవించెను. శ్రీరాముఁడు తనయాన దాఁటిన లక్ష్మణుని నగరము వెడలనడవ నాతఁ డన్నయనుమతిఁ గొని సరయూనదిఁ గ్రుంకి యవతారమును జాలించెను. ఇట్లు దుర్వాసుఁ డిందులకుఁ గారకుఁడయ్యెను.*

---

* భారతము.

* ఉత్తరరామాయణము.

దుర్వాసుని యాధిక్యము

పరమేశ్వరాంశాసంభూతుఁ డగు దుర్వాసోమహర్షి యనేకు లగుశిష్యప్రశిష్యులఁ జేరఁదీసి వారి కెల్లరకు విమల విద్యారహస్య ముల నామూలాగ్రముగా నెఱింగించెను. త్రిలోక పూజ్యుఁడై లోక క్షేమంకరుఁ డైనయనసూయాగర్భశుక్తి ముక్తాఫలము నత్రితపస్సా రము నగుదుర్వాసోమహర్షి మహర్షులలో నప్రతిమానుఁడు.

రుద్రకవచము

దుర్వాసుఁడు చెప్పిన రుద్రకవచము పరమ శుభప్రదము.

"ప్రణమ్య శిరసా దేవం స్వయంభుం పరమేశ్వరం
ఏకం సర్వగతం దేవం సర్వదేవమయంవిభుమ్.
రుద్రవర్మ ప్రవక్ష్యామి అంగప్రాణస్య రక్షణే
అహోరాత్ర మయం దేవం రక్షార్థం నిర్మితం పురా
రుద్రోమే చాగ్రతః పాతు పాతు పార్శ్వే హరస్తథా
శివోమే ఈశ్వరః పాతు లలాటం నీలలోహితః
నేత్రయో స్త్ర్యంబకః పాతు ముఖం పాతు మహేశ్వరః
కర్ణయోఃణ పాతు మే శంభుః నాసికాయాం సదాశివః
వాగీశః పాతు మేజిహ్వాం ఓష్ఠౌ పాత్వంబికాపతిః
శ్రీకంఠః పాతు మేగ్రీవాం బాహూచైవ పినాకధృత్
హృదయం మే మహాదేవ ఈశ్వరోవ్యాత్పనాంతరం
నాభిం కటించ వక్షశ్చ పాతు శర్వ ఉమాపతిః
బాహుమధ్యాంతరంచైవ సూక్ష్మరూపస్సదాశివః
సర్వం రక్షతు మేశర్వో గాత్రాణిచ యథాక్రమం
వజ్రం చ శక్తిదం చైవ పాశాంకుశధరం తథా
గండశూలధరాన్నిత్యం రక్షతు త్రిదశేశ్వరః

ప్రస్థానేషు పథేచైవ వృక్షమూలే నదీతటే
సంధ్యాయాం రాజభవనే విరూపాక్షస్తుపాతుమాం
శీతోష్ణాదధకాలేషు తుహినద్రుమకంటకే"
నిర్మనుష్యే సమే మార్గే త్రాహిమాం వృషభధ్వజ.
ఇత్రేత ద్రుద్రకవచం పవిత్రం పాపనాశనమ్
మహాదేవప్రసాదేన దుర్వాసోముని కల్పితమ్.
త్రాహి త్రాహి మహాదేవ త్రాహి త్రాహి త్రయీమయ
త్రాహిమాం పార్వతీనాథ త్రాహిమాం త్రిపురాంతక
పాశం ఖట్వాంగదివ్యాస్త్రం త్రిశూలం రుద్రమేవచ
నమస్కరోమి దేవేశ త్రాహి మాం జగదీశ్వర
శత్రుమధ్యే సభామధ్యే గ్రామమధ్యే గృహాంతరే
గమనే గమనేచైవ త్రాహిమాం భక్తవత్సల.*

తుదిమాట

"కోమలపల్లవనిభవా
సోమునిఁ బరిపీతవసనసోముని సుషమా
సోమునిఁ బోలిన దుర్వా
సోముని నుతియింపఁ దరమె సోమునికైనన్."

[దశావతారచరిత్ర. 3 అ, ౬]

సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

---

* స్కాందపురాణము.

BCI

AOUA10113119

BC

మనము ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	AOUA101B119
పుస్తకం పేరు	ప్రాచీనభారతవర్ష మహర్షులచరిత్రలు01
తారీఖు	31 December 2025
ముందు అట్ట	YES
వెనుక అట్ట	YES
మొత్తం పేజీలు	199
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	
పేజీలు విడదీసినది	
స్కాన్ చేసినది	
పరీక్ష చేసినది	MADHU MATHI
పేజీలు పరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	